

ο λόγος
ανάγκη
της ψυχής

Κείμενα Λογοτεχνίας
Β' Γυμνασίου

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες
Βιβλίο εκπαιδευτικού

Ο λόγος
ανόγκη
της ψυχής

Κείμενα Λογοτεχνίας
Β΄ Γυμνασίου

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες
Βιβλίο εκπαιδευτικού

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Αφροδίτη Αθανασοπούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας
Παν/μίου Κύπρου, Συντονίστρια της Ομάδας Σύνταξης

Βασιλική Σελιώτη

Φιλολόγος, Γραφείο Αναλυτικών Προγραμμάτων

Αλέξανδρος Μπαζούκης

Φιλολόγος, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Λαμπριανή Ματθαίου

Φιλολόγος, Σύμβουλος Φιλολογικών

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

Παντελής Βουτουρής

Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας Παν/μίου Κύπρου,
Πρόεδρος της Επιτροπής Διαμόρφωσης Προγράμματος Σπουδών Λογοτεχνίας

•

Σύνδεσμος - Επιθεωρητής για τη Λογοτεχνία

Λοΐζος Αναστασιάδης

E.M.E. Φιλολογικών

Σχεδιασμός και ηλεκτρονική σελίδωση

Θεόδωρος Κακουλλής

Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Γενικός Συντονισμός

Χρίστος Παρπούνας

Συντονιστής Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Έκδοση 2012 (Λογοτεχνία και Οικολογία/ Το ταξίδι στη Λογοτεχνία)

Α' Έκδοση 2013

Εκτύπωση: A.S. PrintXpress Ltd

ISBN: 978-9963-0-4677-5

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Στο εξώφυλλο χρησιμοποιήθηκε ανακυκλωμένο χαρτί σε ποσοστό τουλάχιστον 50%, προερχόμενο από διαχείριση απορριμμάτων χαρτιού. Το υπόλοιπο ποσοστό προέρχεται από υπεύθυνη διαχείριση δασών.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Στο τεύχος αυτό περιλαμβάνονται **Ερωτήσεις – Δραστηριότητες**, οι οποίες καλύπτουν τους τρεις άξονες του Προγράμματος Σπουδών Λογοτεχνίας: **γνωστικό περιεχόμενο, αξιακό περιεχόμενο, βασικές δεξιότητες** κριτικού γραμματισμού, με έμφαση στον *λογοτεχνικό γραμματισμό*, δηλαδή στην εγκύκλια λογοτεχνική μόρφωση την οποία θα πρέπει να λάβουν οι μαθητές και οι μαθήτριες στη βαθμίδα της Μέσης εκπαίδευσης.

Οι **Ερωτήσεις – Δραστηριότητες**, που παρουσιάζονται εδώ:

(α) αντιστοιχούν στους **διδακτικούς στόχους**, οι οποίοι ορίζονται ειδικά για κάθε θεματική ενότητα και γενικά από τους «δείκτες επιτυχίας» για τη συγκεκριμένη βαθμίδα και τάξη στο Πρόγραμμα Σπουδών·

(β) είναι *ενδεικτικές* και υποβοηθούν το έργο των εκπαιδευτικών για τον **τρόπο αξιολόγησης** των μαθητών και μαθητριών στο μάθημα της Λογοτεχνίας·

(γ) ανταποκρίνονται στη **νέα διδακτική μεθοδολογία** της σύγκρισης/συνεξέτασης των κειμένων, που προβλέπει το Πρόγραμμα Σπουδών, αλλά και στο πνεύμα της νέας Παιδαγωγικής (συνεργατικές και βιωματικές μορφές μάθησης, λειτουργική ένταξη και χρήση των Νέων Τεχνολογιών για τις ανάγκες του μαθήματος, διαθεματικότητα και «ολιστική γνώση» κ.ο.κ.)

Οι **Ερωτήσεις – Δραστηριότητες** κλιμακώνονται ανάλογα με τον βαθμό δυσκολίας τους ως εξής:

α) Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων για την πρωτοβάθμια αξιολόγηση των μαθητών και μαθητριών στην τάξη. Στο στάδιο αυτό ελέγχονται βασικές δεξιότητες πρόσληψης/κατανόησης/σύγκρισης των κειμένων. Παρέχεται, επίσης, η δυνατότητα για ασκήσεις δημιουργικής γραφής, με στόχο την καλλιέργεια της δημιουργικότητας και φαντασίας των μαθητών αλλά και την εμπέδωση των στοιχείων του λογοτεχνικού γραμματισμού.

β) Ομαδοσυνεργατικές Ασκήσεις – Διαθεματικές Δραστηριότητες για την αξιολόγηση των μαθητών και μαθητριών μετά την ολοκλήρωση μιας θεματικής υποενότητας. Οι ασκήσεις αυτές απαιτούν συνεργασία σε ομάδες, συστηματικότερη αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών κλπ., και αποσκοπούν στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών μέσα από την καλλιέργεια πιο σύνθετων δεξιοτήτων ανάλυσης και ερμηνείας των κειμένων απ' ό,τι οι προηγούμενες.

γ) Ερευνητικά σχέδια εργασίας τύπου *project* για την αξιολόγηση των μαθητών και μαθητριών στο τέλος κάθε θεματικής ενότητας. Στο στάδιο αυτό, η τάξη λειτουργεί (ή επιδιώκεται να λειτουργήσει) ως ερευνητικό «εργαστήρι» και «λέσχη αναγνωστών»· οι μαθητές αξιολογούνται με γνώμονα την ικανότητά τους να συνεργαστούν για τη διεξαγωγή και την εκπόνηση μιας μικρής ερευνητικής εργασίας, ή με κριτήριο την ανάγνωση-παρουσίαση ολοκληρωμένων λογοτεχνικών έργων. Οι εργασίες και οι αναγνώσεις παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης.

Εξυπακούεται πως οι προτεινόμενες ερωτήσεις – δραστηριότητες μπορούν και πρέπει να αναπροσαρμόζονται κάθε φορά, ανάλογα με το δυναμικό της τάξης, όπως επιβάλλει η παιδαγωγική αρχή για διαφοροποιημένη διδασκαλία. Ο ομαδοσυνεργατικός χαρακτήρας πολλών

από τις ασκήσεις – δραστηριότητες που προτείνονται δύναται να συμβάλει γόνιμα προς την κατεύθυνση αυτή.

Τα επιπλέον κείμενα που δίνονται στο τεύχος αυτό μπορούν να αξιοποιηθούν από τους διδάσκοντες ως «άγνωστα» (αδίδακτα) για την ατομική αξιολόγηση των μαθητών στο τέλος ενός διδακτικού κύκλου (τετράμηνο, τελική εξέταση του μαθήματος).

Σε ό,τι αφορά τα «**ερευνητικά σχέδια εργασίας**», και με το δεδομένο ότι αυτά απαιτούν χρόνο για να διεξαχθούν, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επιλέγουν κάθε χρονιά ένα διαφορετικό project, ανάλογα και με τις δυνατότητες που τους παρέχει το ευρύτερο περιβάλλον της σχολικής μονάδας, καθώς και το έμπυχο δυναμικό της τάξης τους. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, είναι σκόπιμο να γίνεται κάθε έτος τουλάχιστον μια τέτοια εργασία για κάθε θεματική ενότητα.

Ας επαναληφθεί και εδώ ότι κείμενα και ερωτήσεις-δραστηριότητες προτείνονται ως βάση, ως *ενδεικτικός οδηγός* για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας, και ότι σε καμία περίπτωση οι εκπαιδευτικοί δεν είναι υποχρεωμένοι να τα ακολουθήσουν κατά γράμμα. Αυτοί διατηρούν πάντα το δικαίωμα επιλογής, μέσα στα πλαίσια, φυσικά, που θέτει το ίδιο το αντικείμενο και το Πρόγραμμα Σπουδών αναφορικά με τους διδακτικούς στόχους, τη μεθοδολογία και τους τρόπους αξιολόγησης στο μάθημα της Λογοτεχνίας.

Για την Ομάδα Σύνταξης

Αφροδίτη Αθανασοπούλου (Συντονίστρια)

Παντελής Βουτουρής (Γενικός επόπτης)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

A. Η ΦΥΣΗ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η ΦΥΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	8
Η ΦΥΣΗ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	11
ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΖΩΑ	25

B. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

27

Δημιουργική γραφή

36

ΟΜΑΔΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

A. Η ΦΥΣΗ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

38

B. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

42

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΥΠΟΥ PROJECT

45

Το ΤΑΞΙΔΙ στη ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

A. ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

48

B. ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΑ

68

ΟΜΑΔΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	76

<i>Ειδικότερα για τον λογοτεχνικό γραμματισμό</i>	79

<i>Δημιουργική γραφή – Δημιουργικές δραστηριότητες</i>	80

<i>Δημιουργική ανάγνωση</i>	81

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΥΠΟΥ PROJECT	82

ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ - ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

A. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ, ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ	86

B. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΖΩΗΣ	107

<i>Δημιουργική γραφή – Δημιουργικές δραστηριότητες</i>	119

ΟΜΑΔΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	126

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΥΠΟΥ PROJECT	133

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Α. Η ΦΥΣΗ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η ΦΥΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

■ Δημοτικά τραγούδια

1. (α) Να εντοπίσετε τα στοιχεία της φύσης που «πρωταγωνιστούν» στα δύο δημοτικά τραγούδια και να σχολιάσετε/αξιολογήσετε την επιλογή τους. (β) Ποιο είναι το κοινό στοιχείο στα δύο κείμενα και γιατί νομίζετε ότι επαναλαμβάνεται αυτό συγκεκριμένα;
2. Να επισημάνετε στα τραγούδια αυτά τυπικά στοιχεία και σχήματα λόγου που χαρακτηρίζουν το δημοτικό τραγούδι. (Μπορείτε να ανατρέξετε στην ενότητα «Λαϊκή παράδοση και λογοτεχνία» του βιβλίου σας της Α΄ Γυμνασίου).
3. (α) Παρατηρήστε πώς ξεκινάει το δημοτικό «Άνοιξη και Φθινόπωρο». Ποιο είδος δημοτικού τραγουδιού σας φέρνει στο νου από εκείνα που διδαχθήκατε στην Α΄ Γυμνασίου; (β) Με ποια τραγούδια της ίδιας ενότητας θα συνδέατε το δημοτικό «Το τριαντάφυλλο» από την άποψη του «πλαισίου δράσης»; Τι γενικό συμπέρασμα βγαίνει για τον ρόλο που παίζει η Φύση σε όλα ανεξαιρέτως τα δημοτικά τραγούδια;
4. Ποιες ιδιότητες επικαλούνται ως στοιχεία υπεροχής τους στα δύο τραγούδια οι κύριοι «αντίπαλο»;
5. Τα δύο δημοτικά έχουν ως θέμα μια φιλονικία, που παρουσιάζει όμως *ανατροπές*. Ποια είναι η απρόβλεπτη εξέλιξη στον πρώτο «αγώνα» και ποια στον δεύτερο; Προσπαθήστε να εξηγήσετε αυτές τις διαφορές, λαμβάνοντας υπόψη (α) την *ειδοποιό* διαφορά μεταξύ των φυτών που μαλώνουν στο πρώτο τραγούδι και (β) τη σχέση των εποχών του χρόνου με τον κύκλο της ζωής.
6. Ποιο φημισμένο ανταγωνισμό της Αρχαιότητας σας φέρνει στον νου η φιλονικία του τριαντάφυλλου με τα άλλα φυτά; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας με στοιχεία του δημοτικού τραγουδιού που τεκμηριώνουν τον παραλληλισμό.

■ Γιαπωνέζικα και ελληνικά χαϊκού

■ Καλλιγράμματα

■ Δημοτικά τραγούδια

1. Να μελετήσετε από κοινού τα γιαπωνέζικα με τα ελληνικά χαϊκού και να επιβεβαιώσετε, με αναφορές σ' αυτά, τα κύρια χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου ποιητικού είδους, όπως αυτά ορίζονται στην αρχή του εισαγωγικού σημειώματος.

2. (α) Παρατηρήστε τον αριθμό των στίχων και των συλλαβών στα ελληνικά χαϊκού. Ποιο δομικό σχήμα αναγνωρίζετε; (β) Δείτε τι συμβαίνει με τις μεταφράσεις των γιαπωνέζικων χαϊκού που σας δίνονται: τηρείται αυτή η πειθαρχία; Δώστε μερικά παραδείγματα απόκλισης και συζητήστε γιατί μπορεί να συμβαίνει αυτό.
3. Να συγκρίνετε τις δύο μεταφράσεις που ακολουθούν ως προς την τήρηση της δομής των χαϊκού και την πρωτοτυπία της εικόνας. Ποια απόδοση σάς φαίνεται πιο «πιστή» στο πρωτότυπο; (Το χαϊκού απαντά στην ιαπωνική παροιμία: «Το λουλούδι όταν πέσει, στο κλαδί του δεν ξαναγυρνά»)

α' Το πεσμένο φύλλο Κοιτάζω να γυρίζει Στο κλαρί Α, μια πεταλούδα. μτφρ. Γ. Μπρούνιας	β' Ένα άνθος πουπουλένιο στο χώμα επιστρέφει κιόλας στο μίσχο του· μια πεταλούδα που πετά! μτφρ. Τ. Γεωργίου

4. Ποια στοιχεία της γλωρίδας και της πανίδας αναγνωρίζετε στα γιαπωνέζικα χαϊκού και ποια σας «ξενίζουν», σας είναι δηλαδή άγνωστα ή, έστω, λιγότερο οικεία;
5. Ποιο ή ποια άνθη φαίνονται, από τα ποιήματα αυτά, να είναι τα πιο αγαπημένα-καταξιωμένα στην Άπω Ανατολή;
6. Να εξετάσετε τα είδη της πανίδας που αναφέρονται στα χαϊκού, ξένα και ελληνικά, και να σχολιάσετε τις παρατηρήσεις σας. Πώς η επιλογή αυτή δείχνει την «οργανική» σχέση μέρους – όλου, που είναι χαρακτηριστική σε αυτό το ποιητικό είδος;
7. Να επισημάνετε σε καθένα από τα γιαπωνέζικα χαϊκού την «εποχιακή λέξη» (την εποχή του χρόνου, την ώρα της ημέρας, το στιγμιότυπο από τον φυσικό κόσμο) και να περιγράψετε στη συνέχεια τον «κόσμο» που προκύπτει απ' αυτές.
8. Προσπαθήστε να ανασυνθέσετε την ατμόσφαιρα των γιαπωνέζικων χαϊκού εντοπίζοντας τα θεματικά στοιχεία («μοτίβα») που επαναλαμβάνονται. Τι αισθήματα προκαλούν στον αναγνώστη αυτής της ποίησης;
9. Πώς διαγράφεται η ανθρώπινη παρουσία σ' αυτά; Να προσδιορίσετε τα χαϊκού όπου την εντοπίζετε.
10. Να συγκρίνετε τον φυσικό κόσμο των γιαπωνέζικων χαϊκού με εκείνον στα ελληνικά ποιήματα του Σεφέρη από τα «Δεκαέξι Χαϊκού». Ποιο στοιχείο/τοπίο κυριαρχεί στα δεύτερα; Πώς εξηγείτε αυτή την προτίμηση; Να ελέγξετε αν αυτό υπάρχει και σε άλλα χαϊκού ελλήνων δημιουργών απ' αυτά που παρατίθενται, και να σχολιάσετε τις παρατηρήσεις σας.

11. Δείτε με ποιον τρόπο η ποιητική φαντασία «ανακατασκευάζει» τον κόσμο *αναμιγνύοντας* τις αισθήσεις στα γιαπωνέζικα χαϊκού (π.χ. ήχοι λάμπουν, χρώματα ηχούν, οσμές ακούγονται κ.ο.κ.). Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται «συναισθησία». Να δώσετε μερικά παραδείγματα από τα ξένα χαϊκού που ανθολογούνται.
12. Από τα ποιήματα που ανθολογούνται, ποιού έλληνα δημιουργού τα χαϊκού θεωρείτε ότι βρίσκονται πιο κοντά στο κλίμα των γιαπωνέζικων ως προς το ύφος και την εικονοποιία; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία από τα κείμενα που δείχνουν τη συγγένεια της ευαισθησίας.
13. Να συζητήσετε τις πιο ενδιαφέρουσες κατά τη γνώμη σας εικόνες και κατασκευές λέξεων στα ελληνικά χαϊκού που σας δίνονται.
14. Να συγκρίνετε την προσωποποίηση της φύσης στα δημοτικά τραγούδια με το φαινόμενο της συναισθησίας στα γιαπωνέζικα χαϊκού και να συζητήσετε τις δύο τεχνικές, φέρνοντας συγκεκριμένα παραδείγματα από τα κείμενα. Ποια αντίληψη για τον κόσμο απηχούν και οι δύο;
15. Να συσχετίσετε τα χαϊκού με τα καλλιγράμματα, σαν αυτά των Σεφέρη και Χρυσάνθη που σας δίνονται, και να σχολιάσετε ομοιότητες και διαφορές ως προς την κατασκευή (το δομικό σχήμα) και τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί κάθε είδος για να «αναπαραστήσει» το θέμα του.

Η μεταγραφή του καλλιγράμματος του Σεφέρη παρατίθεται εδώ:

Αν φτερουγίσουνε τα ψάρια
μην ξυπνήσεις·
σκέψου πως είναι χελιδονόψαρα
ή τα φτερά του λογισμού σου

4.10.1941

16. Βλέποντας τα καλλιγράμματα των Χρυσάνθη και Σεφέρη, ποια ή ποιες τέχνες σας έρχονται στο νου; Ποιους άλλους όρους θα προτείνατε για να τα περιγράψετε, εκτός από «καλλιγράμματα» και «σχηματική» ποίηση; (Για να ελέγξετε τις ιδέες σας, αναζητήστε κατόπιν σε ένα Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων, έντυπο ή ηλεκτρονικό, τις άλλες ονομασίες που τους έχουν δοθεί από τους μελετητές/κριτικούς).
17. Μελετώντας τα παραπάνω καλλιγράμματα, να αποδείξετε αυτό που επισημαίνεται στο εισαγωγικό σημείωμα, ότι δηλαδή σε αυτά «η μορφή γίνεται αδιάσπαστο στοιχείο του περιεχομένου», με άλλα λόγια, το περιεχόμενο δεν μπορεί να νοηθεί χωρίς τη μορφή, η μορφή *σημαίνει* το νόημα.

Η ΦΥΣΗ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

- Δ. Σολωμός, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι* (σχεδ. γ'), «Ο πειρασμός»
- Α. Σικελιανός, «Πρώτη γνωριμία με τη γη μου» (απ.)
- Οδ. Ελύτης, *Ήλιος ο πρώτος*, «Π: Σώμα του καλοκαιριού» (απ.)

1. Να εντοπίσετε στο απόσπασμα του Σολωμού τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν το τοπίο, καθώς και τις φράσεις/στίχους που δείχνουν την καθολική συμμετοχή της φύσης στο ερωτικό πανηγύρι της άνοιξης.
2. Με ποια κυρίως εκφραστικά μέσα αποδίδει ο Σολωμός το κάλλος και τη μαγεία της φύσης; Ποιο μέρος του λόγου έχει την τιμητική του;
3. Να εξετάσετε την πανίδα και τη χλωρίδα αυτού του «τόπου» σε σύγκριση με εκείνη των χαϊκού που είδατε προηγουμένως. Τι παρατηρείτε; (Για να απαντήσετε, δείτε και τη λειτουργία των υποκοριστικών στο ποίημα).
4. Να συγκρίνετε το σολωμικό απόσπασμα με τα δημοτικά τραγούδια από την άποψη της μετρικής μορφής και της γλωσσικής έκφρασης. Τι παρατηρείτε για την «έντεχνη» αξιοποίηση της λαϊκής γλώσσας και στιχουργίας από τον λόγιο (μορφωμένο) ποιητή;
5. Με ποιον τρόπο η παραλλαγή του β' σχεδιάσματος φωτίζει το θέμα του ποιήματος; Ποιοι στίχοι-κλειδιά διευκρινίζουν το τοπίο και το νόημα του «πειρασμού»;
6. Να συγκρίνετε την παρουσίαση της φύσης στο απόσπασμα από τους *Ελεύθερους Πολιορκημένους* με το παρακάτω απόσπασμα από το ποίημα του Σολωμού *Carmen Seculare* και να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα: (α) Τι είδους υπόσταση δίνει στη Φύση ο «αποκαλυπτικός» λόγος του ποιητή στο ποίημα αυτό; Από ποιες λέξεις/εκφράσεις/στίχους το συμπεραίνετε; (β) Υπάρχουν στοιχεία στο απόσπασμα του «Πειρασμού» που υποδεικνύουν αυτή τη ροπή προς την εξιδανίκευση, το «υψηλό» και το μυστηριώδες, η οποία χαρακτηρίζει την ώριμη ποίηση του Σολωμού και γενικά του Ρομαντισμού;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Carmen Seculare [= Άσμα του Αιώνα]

3

Δεν είναι χόρτο ταπεινό, χαμόδεντρο δεν είναι·
βρύσες απλώνει τα κλαδιά το δέντρο στον αέρα·
μην καρτερείς εδώ πουλί, και μην προσμένεις χλόη·
γιατί τα φύλλ' αν είν' πολλά, σε κάθε φύλλο πνεύμα.
Το ψηλό δέντρ' ολόκληρο κι ηχολογά κι αστράφτει
μ' όλους της τέχνης τους ηχούς, με τ' ουρανού τα φώτα.

Σαστίζ' η γη κι η θάλασσα κι ο ουρανός το τέρας,*
το μέγα πολυκάντηλο μες στο ναό της φύσης,

κι αρμόζουν διάφορο το φως χίλιες χιλιάδες άστρα,
χίλιες χιλιάδες άσματα μιλούν και κάνουν ένα.
Στο δένδρο κάτω δέησην έκαμ' η βοσκοπούλα:
τ' άστρα γοργά τη δέχτηκαν καθώς η γη τον ήλιο.
Τα Σεραφείμ εγνώρισαν το βάθος της αγάπης,
κι ολόκληρ' η Παράδεισο διπλή Παράδεισό 'ναι.
Ποιος είχε πει που σου 'μελλε, πέτρα, να βγάλεις ρόδο;

**παραλλαγές στίχων του μέρους αυτού, από τα χειρόγραφα του ποιητή:*

Το δέντρο σπρώχνει ανάερα πολλές κλαδιά χιλιάδες.
Κι εδώ πουλί να μη ζητάς, να μη γυρεύεις χλόη.
Φύλλα πολλά 'ς κάθε κλαδί, και 'ς κάθε φύλλο πνεύμα.
Κι ηχολογούσε κι άστραφτε το μέγα δέντρο, κι είχε
όλους της τέχνης τους ηχούς και τ' ουρανού τα φώτα.
Σαστίζ' η γη κι η θάλασσα κι ο ουρανός το θαύμα.

Διονυσίου Σολωμού, *Άπαντα*, τ. Α': *Ποιήματα*, επιμ. - σημ. Λίνος Πολίτης, Έκαρος, Αθήνα 1948
(βασισμένη στην έκδοση των *Ευρισκομένων* του Πολυλά, Κέρκυρα 1859)

7. Παρατηρήστε τη λειτουργία των παραλλαγών στα αποσπάσματα που μελετήσατε και σχολιάστε αν πρόκειται για απλές «δοκιμές» ή έχουν *σημασία* (συμβάλλουν στη διευκρίνιση του νοήματος). Τι σας λέει αυτό για τον τρόπο που πρέπει να διαβάζουμε τα «αποσπασματικά» έργα του Σολωμού;
8. Ποια στοιχεία της ελληνικής γης / φύσης, και γενικότερα του μεσογειακού τοπίου, αναγνωρίζετε στο ποίημα του Σικελιανού;
9. Η ποίηση του Σικελιανού διακρίνεται για τον αδρό («γήινο») και μεγαλόπνοο χαρακτήρα της. Να εντοπίσετε μορφικά και λεξιλογικά στοιχεία μέσα στο ποίημα που το αποδεικνύουν (σχήματα λόγου, επιλογές λέξεων, χρήση της στίξης κλπ.)
10. Να συζητήσετε τη λειτουργία των στροφών στο εν λόγω απόσπασμα από άποψη *δομής* και *περιεχομένου*. Τι προσθέτει κάθε νέα στροφή στη σύνταξη του ποιητικού νοήματος;
11. Στο ποίημα του Σικελιανού, πώς ορίζεται ο αδιάσπαστος δεσμός ανθρώπου – φύσης από στροφή σε στροφή; Για να απαντήσετε, προσδιορίστε: α) τις ιδιότητες που αποδίδονται στα «χώματα» (μεταφορές και παρομοιώσεις), και β) ποια στοιχεία συγκροτούν, κατά τον ποιητή, την ανθρώπινη υπόσταση και συνείδηση (δείτε με τι συνδέονται τα «χώματα» από στροφή σε στροφή).
12. Στην κατακλείδα του αποσπάσματος, τι ξεχωριστό αναγνωρίζει ο Σικελιανός στα χώματα της δικής του γης για τη *συνείδηση* του ανθρώπου γενικά;
13. Με βάση τα παραπάνω, αιτιολογείται τελικά η επιλογή του ποιητή να τιτλοφορήσει το Μέρος απ' όπου προέρχεται το εν λόγω απόσπασμα «*Η συνείδηση της γης μου*», και όχι απλώς «*γνωριμία με τη γη μου*»;

14. Πώς περιγράφει ο Ελύτης στο ποίημά του το καλοκαίρι; Να παραθέσετε λέξεις/εκφράσεις/στίχους που δείχνουν την «ηλικία» του.
15. Αφού συγκρίνετε τις εικόνες στο ποίημα του Ελύτη με τις αντίστοιχες των χαϊκού, να συζητήσετε τον βαθμό πρωτοτυπίας τους.
16. Θα μπορούσαμε να καταλάβουμε την καταγωγή του ποιητή μόνο από τις μεταφορές που χρησιμοποιεί στο ποίημά του;
17. Σε τι διαφέρει το σχήμα προσωποποίησης που χρησιμοποιεί ο Ελύτης από το «κλασικό», όπως το είδαμε στα δημοτικά τραγούδια;
18. Τι τονίζει η δεύτερη “στροφή” του αποσπάσματος; Σε τι σχέση βρίσκεται με την πρώτη;
19. Να διαβάσετε τους τελευταίους τέσσερις στίχους από το «Σώμα του καλοκαιριού» του Ελύτη: (α) Ποιες λέξεις/εκφράσεις δηλώνουν την «αποθέωση» του καλοκαιριού; (β) Αν ήταν να αναπαραστήσετε σε άγαλμα αυτό το σώμα του έφηβου καλοκαιριού που «χαμογελάει ανέγνοια» στις αμμουδιές «μες στη γυμνή του υγεία», όπως το οραματίζεται ο ποιητής, σε ποιο καλλιτεχνικό-αισθητικό πρότυπο θα ανατρέχατε από την ιστορία της ελληνικής τέχνης;
20. Να συγκρίνετε τους τρόπους με τους οποίους εξυμνείται η φύση στα παραπάνω ποιήματα των Σολωμού, Σικελιανού και Ελύτη και να σχολιάσετε την «αποκαλυπτική» λειτουργία της, όπως την αντιλαμβάνεται ο κάθε ποιητής.
21. Διαβάστε το ακόλουθο απόσπασμα από τη *Φοινικιά* του Παλαμά: ποιες θεματικές και εκφραστικές ομοιότητες παρουσιάζει με τα ποιητικά αποσπάσματα από τον Σολωμό; Να δώσετε παραδείγματα.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Φοινικιά

(απόσπασμα)

Η Φοινικιά, απ' όπου και οι στροφές (3, 6, 7, 8) που ακολουθούν, γράφτηκε το 1900 και ανήκει στη συλλογή Η ασάλευτη ζωή που κυκλοφόρησε το 1904.

[...]

Λαμποκοπάει ανάσταση το περιβόλι,
κάθε πουλί ονειρεύεται πως είναι αηδόνι,
μονάχα πέφτει από τα ύψη σου σα βόλι
το μαργαριταρένιο στάλαμα, και –ω πόνοι!–
όλων κορόνα τούς φορεί το δροσοβόλι,¹
όλα το γάργαρο νερό τα μπαλσαμώνει²
γιατί σ' εμάς η θεία των όλων καλοσύνη
γίνεται λάβωμα κι αρρώστια και καμίνι; [...]

Τα σταχτερά, τα διάφανα, τα χίλια μύρια
πράσινα, τ' αναβρύσματα³ και τα μαμούδια⁴
και τα δετά⁵ της γης τ' ανάερα τρεχαντήρια,
τα σκουληκάκια, οι μέλισσες, τα πεταλούδια,
λουλούδια, ω δισκοπότηρα και θυμιατήρια!
Χάϊδια της χλόης, παντού φιλιά, του μούσκλου⁶ χνούδια,
του κάτω κόσμου αχός, αιθέρια μαντολίνα
στα φύλλα μια λαχτάρα, λίγωμα⁷ στα κρίνα!
Άνθια, όσα ξέρετε, δεν ξέρουν τα τρυγόνια,
ωραίων ερώτων είστ' εσείς τα διαλεμένα,
σαλέματα, φιλιά, ταιριάσματα στα κλώνια,
μιας πλάσης είναι αυγή του καθενός η γέννα
της ηδονής και της χαράς τα παναιώνια
τα ξέρετε, ω λιγόζωα σεις και ω δακρυσμένα!
Εμείς, –ω τα χρυσά της ρίζας σου πλεμάτια!⁸–
μοιάσαμε τα στοχαστικά και τ' άυλα μάτια.
Ας είστ' εσείς, άπλεροι⁹ ανθοί, μεστά ανθοκλάδια,
από τα χρυσολούλουδα ως τα χαμομήλια,
σαν αναμμένα κάρβουνα και σαν πετράδια,
σαν τα παρθένα μάγουλα και σαν τα χείλια,
σα χέρια ας γλυκανοίγεστε, γιομάτα ή άδεια,
χαράματα κι ας είστε αυγής, βραδιού καντήλια,
της νεράιδας δροσιάς ας είστε τα παλάτια
τα μάτια είμαστ' εμείς, είμαστ' εμείς τα μάτια.

*Κωστή Παλαμά Ανθολογία, εκλογή Κ. Γ. Κατσίμπαλης – Α. Καραντώνης,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2005*

¹δροσοβόλι: η πρωινή δροσιά · ²μπαλσαμώνει: βαλσαμώνει · ³αναβρύσματα: όσα πηγάζουν ·
⁴μαμούδια: μικρά έντομα · ⁵δετά: τα φυτά · ⁶του μούσκλου (το μούσκλο): πρασινάδα · ⁷λίγωμα:
αναστάτωση, λιγοθύμισμα · ⁸πλεμάτια: δεμάτια · ⁹άπλεροι: αυτοί που δεν είναι ώριμοι, οι άγουροι

22. «μιας πλάσης είναι αυγή του καθενός η γέννα»: βάλτε σε κανονική συντακτική σειρά τις λέξεις και στη συνέχεια σχολιάστε το νόημα του παλαμικού στίχου.
23. Σε ποιο σημείο του αποσπάσματος από τη *Φοινικιά* φαίνεται καθαρά ότι ο ποιητής «καθαγιάζει» τη φύση;
24. Στο απόσπασμα ο Παλαμάς επιμένει να τονίζει τα «μάτια». Για ποια όραση πρόκειται, τη φυσική ή την «εσωτερική» όραση του ανθρώπου, και ποιοι στίχοι την προσδιορίζουν; Να σχολιάσετε τη σχέση της με τα στοιχεία της φύσης, σύμφωνα με τον ποιητή.

- Γ. Δροσίνης, «Θάλασσα και δάση»
- Κ. Π. Καβάφης, «Θάλασσα του πρωιού»
- Κ. Βάρναλης, «Πρόλογος» (απ.)

1. Πώς συνταιριάζονται σε κάθε στροφή στεριά και θάλασσα στο ποίημα του Δροσίνης; Τι αποτέλεσμα (αίσθημα) προκύπτει για τον αναγνώστη;
2. Ποια εποχή του χρόνου νομίζετε ότι σκιαγραφείται στο ποίημα του Δροσίνης; Από τι το συμπεραίνετε;
3. Δείτε τη στιχουργική μορφή του ποιήματος του Δροσίνης. Ποιο είναι το πιο εμφανές χαρακτηριστικό της;
4. Αφού διαβάσετε το ακόλουθο απόσπασμα από τον «Πρόλογο» της συλλογής *Το φως που καίει* του Κώστα Βάρναλη, (α) να εντοπίσετε τα παρόμοια στοιχεία που μοιράζεται με το ποίημα του Δροσίνης ως προς τα μοτίβα και τη στιχουργική δομή· (β) να συγκρίνετε τις τελευταίες στροφές των δύο ποιημάτων και να σχολιάσετε σε τι διαφέρει η επίκληση του Βάρναλη προς τη θάλασσα σε σχέση με το αμέριμνο κλείσιμο του ποιήματος του Δροσίνης.

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ

Πρόλογος

Να σ' αγναντεύω, θάλασσα, να μη χορταίνω,
 απ' το βουνό ψηλά
 στρωτήν και καταγάλανη και μέσα να πλουταίνω
 απ' τα μαλάματά σου τα πολλά.
 Νά 'ναι χινοπωριάτικον απομεσήμερ', όντας
 μετ' άξαφνη νεροποντή
 χυμάει μέσ' απ' τα σύννεφα θαμπωτικά γελώντας
 ήλιος χωρίς μαντύ.
 Να ταξιδεύουν στον αγέρα τα νησάκια, οι κάβοι,
 τ' ακρογιάλια σα μεταξένιοι αχνοί
 και με τους γλάρους συνοδείά κάποτ' ένα καράβι
 ν' ανοίγουν να το παίρνουν οι ουρανοί.
 Ξανανιωμένα απ' το λουτρό να ροβολάνε κάτω
 την κόκκινη πλαγιά χορευτικά
 τα πεύκα, τα χρυσόπευκα, κι ανθός του μαλαμάτου
 να στάζουν τα μαλλιά τους τα μυριστικά·

[...]

Έτσι να στέκω, θάλασσα, παντοτινέ έρωτά μου,
 με μάτια να σε χαίρομαι θολά
 και νά 'ναι τα μελλούμενα στην άπλα σου μπροστά μου,
 πίσω κι αλάργα βάσανα πολλά.

Ως να με πάρεις κάποτε, μαριόλα συ,
 στους κόρφους σου αψηλά τους ανθισμένους
 και να με πας πολύ μακριά απ' τη μαύρη τούτη Κόλαση,
 μακριά πολύ κι από τους μαύρους κολασμένους...

Κώστας Βάρναλης, *Το φως που καίει* (1922), Κέδρος, Αθήνα 20

5. Διαβάστε το ποίημα του Γεώργιου Βιζυηνού «Τα όρη και τα κύματα», που παρατίθεται πιο κάτω, και συσχετίστε το με το ποίημα του Δροσίνη: ποια είναι η βασική διαφορά τους;
6. Να συγκρίνετε τη σχέση ανθρώπου – φύσης στη «Θάλασσα του πρωιού» και στα υπόλοιπα ποιήματα της ενότητας: ποια διαφορά παρατηρείτε;
7. Να εξετάσετε πώς λειτουργεί η όραση στο καβαφικό ποίημα: πού βρίσκεται το παράδοξο; Τι δεν βλέπει το ποιητικό εγώ και με τι το έχει υποκαταστήσει;
8. «Θάλασσας του πρωιού κι ανέφελου ουρανού ...»: σε ποια άλλα ποιήματα αυτής της υποενότητας υπάρχει η σύζευξη θάλασσας και ουρανού; Παρατηρήστε τι είναι εκείνο στη σύνταξη του καβαφικού στίχου που κάνει τα δύο αυτά στοιχεία *αξεχώριστα*.
9. (α) Να προσδιορίσετε τα χρώματα με τα οποία «βάφει» ο ποιητής το σκηνικό του στη «Θάλασσα του πρωιού»: είναι τα αναμενόμενα; (β) Να συγκρίνετε την ποιητική «παλέτα» του Καβάφη με εκείνην, λόγου χάρι, των γιαπωνέζικων χαϊκού και να σχολιάσετε τις παρατηρήσεις σας.
10. Ακούστε τη «Θάλασσα του πρωιού» μελοποιημένη από τον Δημ. Παπαδημητρίου σε ερμηνεία Αλκίνοου Ιωαννίδη (<http://www.youtube.com/watch?v=TDspj11A108>) και σχολιάστε/αξιολογήστε τον τρόπο που η ενορχήστρωση υπηρετεί το νόημα του ποιήματος.

■ **Κ. Παλαμάς, «Ρόδου μοσχοβόλημα»**

■ **Α. Μαβίλης, «Ελιά»**

■ **Γ. Ρίτσος, «Κουβέντα μ' ένα λουλούδι»**

■ **Ν. Βρεττάκος, «Γένεση»**

1. Τι κοινό έχουν τα ποιήματα «Ρόδου μοσχοβόλημα» του Παλαμά, «Κουβέντα μ' ένα λουλούδι» του Ρίτσου, «Γένεση» του Βρεττάκου; Συγκρίνετε και με «Το γιασεμί» του Σεφέρη που αναφέρεται παραπάνω.
2. Με ποιον τρόπο αναδεικνύεται στα εν λόγω ποιήματα η σπουδαιότητα των λουλουδιών;
3. Ποιο από τα παραπάνω ποιήματα σάς φαίνεται το πιο «φιλοσοφικό» και γιατί; Από τα μαθήματα που διδάσκεστε στο σχολείο, σε ποιο/-α θα ανατρέχατε για να κατανοήσετε το περιεχόμενό του;
4. Το ποίημα του Παλαμά στηρίζεται σε μια αντίθεση, που αντικατοπτρίζεται και στη δομή του. Ποια είναι η αντίθεση αυτή; Να το συσχετίσετε με το ποίημα «Ελιά» του Μαβίλη.
5. Να αναζητήσετε στο βιβλίο *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* τής Α' Γυμνασίου, ποιήματα που μοιάζουν στη μορφή με τα δίστιχα του Ρίτσου και να συγκρίνετε το περιεχόμενό τους. Τι δείχνει η επιλογή του ποιητή να συνθέσει «λιανοτράγουδα» για τη σχέση του με τη λαϊκή λογοτεχνία;

6. Να αιτιολογήσετε τον τίτλο της συλλογής *Δεκαοχτώ Λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας* που εκδίδει ο ποιητής το 1973, αξιοποιώντας τις ιστορικές γνώσεις σας (ή/και πηγές) για το τι συμβαίνει στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο. Να εντοπίσετε στο τετράστιχο λέξεις/φράσεις που στηρίζουν τον συσχετισμό.
7. Να συγκρίνετε τα ποιήματα των Βρεττάκου και Ρίτσου από την άποψη της «επικοινωνίας» ανθρώπου – λουλουδιών. Με τι τρόπο επιτυγχάνεται αυτή η επικοινωνία σε κάθε περίπτωση;
8. Πώς εκφράζεται η *πράξη* της δημιουργίας στα δύο αυτά ποιήματα; Σε ποιους στίχους κυρίως θεματοποιείται;
9. Να παραλληλίσετε το ποίημα «Γένεση» του Βρεττάκου με το «Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού» του Ρίτσου από το βιβλίο σας της Α΄ Γυμνασίου.

■ **Α. Μαβίλης, «Ελιά»**

■ **Σ. Μενάρδος, «Επίγραμμα: XXVI»**

■ **Κ. Μόντης, «Μια λεύκα στην Κακοπετριά»**

■ **Αλ. Μπάρας, «Κυπαρίσσι»**

■ **Γ. Παυλόπουλος, «Μαρτυρία για μian άνοιξη»**

1. Να εξετάσετε τη στιχουργική μορφή του ποιήματος του Μαβίλη «Ελιά» και να προσδιορίσετε τα τυπικά χαρακτηριστικά του είδους του **σονέτου**, στο οποίο ανήκει το ποίημα (αριθμός συλλαβών ανά στίχο, στροφές, αριθμός στίχων σε κάθε στροφή, τύπος της ομοιοκαταληξίας).
2. Να συγκρίνετε την «Ελιά» του Μαβίλη με το ομώνυμο ποίημα του Λάμπρου Πορφύρα που ακολουθεί, εντοπίζοντας τις κυριότερες ομοιότητες και διαφορές ως προς το περιεχόμενο και τη γλωσσική έκφραση.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΟΡΦΥΡΑΣ

Η ελιά

Ούτ' ένα φύλλο! Πέσανε και σκόρπισαν. Σπασμένα
Κλωνάρια ολόγουρά μου·
Και μέσα στα συντρίμια αυτά –γεια σου, χαρά σου εσένα–
Ακόμ' ανθείς ελιά μου.

Α! πώς ο αγέρας ο τρελός απάνου τους χυμάει
Και πώς χτυπιούνται! Μόνο

Μονάχα, εσύ, παράμερα, στου Κηφισσού το πλάι,
Γιορτάζεις μέσ' τον πόνο.

Ας τα, κι ας κλαιν στην παγωνιά την άγρια, κι ας βογγούνε
Στης μπόρας τη μαυρίλα,
Εγώ κοντά σου στέκομαι ν' ακούσω να μου πούνε
Τ' αμάραντά σου φύλλα,

Ν' ακούσω να μου πουν σιγά τα πρόσχαρά τους χείλη,
Πως είναι μέσ' στα χιόνια,
Είναι ψυχές μέσ' στο βοριά, κι όμως το φως του Απρίλη
Γύρω τους φέγγει αιώνια...

Από τη συλλογή *Σκιές* (1920), Λάμπρος Πορφύρας, *Τα ποιήματα (1894-1932)*,
επιμ. Ελένη Πολίτου-Μαρμαρινού, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα 1993

3. Ποιες είναι οι θεματικές αναλογίες του ποιήματος του Μόντη «Μια λεύκα στην Κακοπετριά» με το ποίημα του Πορφύρα;
4. Να συγκρίνετε το επίγραμμα του Μενάρδου με το ποίημα του Μόντη και να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές στο θέμα και στη μορφή τους.
5. Ποια στοιχεία στα ποιήματα των Μενάρδου και Μόντη δηλώνουν ότι τα δέντρα είναι χαρακτηριστικά της *κυπριακής* γλωσσίδας;
6. Με ποια ποιήματα της ελληνικής και ξένης παραγωγής που είδατε παραπάνω μοιάζει το επίγραμμα του Μενάρδου στην έκφραση και τη στιχουργία; Με αφετηρία αυτή τη σύγκριση, να δικαιολογήσετε τον τίτλο «επίγραμμα» στο ποίημα του Μενάρδου.
7. Να παρατηρήσετε στο ποίημα του Μόντη τα ρήματα που περιγράφουν τη λεύκα: είναι αναμενόμενα για ένα δέντρο; Πού ξαναβρήκαμε κάτι τέτοιο;
8. Να εξετάσετε τη δομή στο κείμενο του Μόντη: με ποιον τρόπο ο ποιητής «ξεχωρίζει» το θέμα του; Επικεντρωθείτε στον χαρακτηρισμό «τρελή» (για τη λεύκα) και συζητήστε αν έχει το ίδιο νόημα στην αρχή και στο τέλος του ποιήματος.
9. Αν ήταν να διαλέξετε τους πιο καιρίους στίχους για τον χαρακτήρα της λεύκας, ποιοι θα ήταν αυτοί; Τι νομίζετε ότι επιδιώκει ο ποιητής να τονίσει στους αναγνώστες του μέσα από τη στάση της λεύκας; Συνδέεται αυτή με την ιστορία του τόπου;
10. Τι το κοινό παρουσιάζει το κυπαρίσσι του Μπάρα με τη λεύκα του Μόντη και τη χαρουπιά του Μενάρδου;
11. Να συσχετίσετε το ποίημα του Μπάρα με το παρακάτω του Παλαμά από την ενότητα «Εκατό φωνές» της συλλογής *Ασάλευτη ζωή*. Πώς περιγράφονται τα κυπαρίσσια από τους δύο ποιητές; Τι το ιδιαίτερο παρουσιάζει η περιγραφή του Μπάρα; Να την συγκρίνετε με τις εικόνες της «συναισθησίας» στα χαϊκού.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Αγνάντια το παράθυρο· στο βάθος
 ο ουρανός, όλο ουρανός, και τίποτ' άλλο·
 κι ανάμεσα, ουρανόζωστον¹ ολόκληρο,
 ψηλόλιγνο ένα κυπαρίσσι· τίποτ' άλλο.

Και ή ξάστερος ο ουρανός ή μαύρος είναι,
 στη χαρά του γλαυκού,² στης τρικυμιάς το σάλο,
 όμοια και πάντα αργολυγáει το κυπαρίσσι,
 ήσυχο, ωραίο, απελπισμένο. Τίποτ' άλλο.

Κωστής Παλαμάς, «Εκατό φωνές», *Η ασάλευτη ζωή* (1904)·
Η ελληνική ποίηση του 20ού αιώνα. Μια συγχρονική ανθολογία,
 επιμ.- ανθολόγ. Ευριπίδης Γαργαντούδης, Μεταίχμιο, Αθήνα 2008

¹ **ουρανόζωστον**: ζωσμένο, περιτριγυρισμένο από τον ουρανό (ενν. προβάλλει μόνο του στον ορίζοντα)· ² **του γλαυκού**: του αστραφτερού γαλάζιου, μτφρ. του ουρανού

12. Να παρατηρήσετε το «σκηνικό» στο οποίο τοποθετούν το κυπαρίσσι οι έλληνες ποιητές και να το συγκρίνετε με το περιβάλλον που σκιαγραφείται στα γιαπωνέζικα χαϊκού: ποια είναι η βασική διαφορά; Τι πιστεύετε ότι υποδηλώνει σε μεταφορικό επίπεδο η επιλογή των ελλήνων ποιητών;
13. Να αναζητήσετε τι συμβολίζει το κυπαρίσσι στη νεοελληνική συνείδηση και γλώσσα, ανατρέχοντας σε λεξικά και σε πηγές της λαϊκής παράδοσης. Να συγκρίνετε τα ευρήματά σας με τα ποιήματα των Μπάρα και Παλαμά, καθώς και με το παρακάτω ποίημα του κύπριου ποιητή Γλαύκου Αλιθέρση, σχολιάζοντας τη σχέση του λαϊκού συμβόλου με την επώνυμη ποίηση:

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

Οι οραματισμοί του Εωσφόρου¹

(απόσπασμα)

Μα ολύμπιο² να τραβάς στα γλαυκά³ ύψη
 ω κυπαρίσσι, ξέρω εσέ μονάχα.
 Ελεύτερ' η ψυχή σου δε θα σκύψει
 στ' όποιο κατάτρεγμα της μοίρας τάχα;
 Δε σε βαραίνει πόνος, καμιά τύψη;
 Τη δύναμή σου να μπορούσα νά 'χα
 ως την κορφή σου, ω αγέρωχο και στείρο,⁴
 ελεύτερο τον ύμνο μου να σύρω!

[...]

Δεν είσαι κούφιο δέντρο που ετοιμάζει
 καρπούς, για τα σακιά του νοικοκύρη.
 Δεν είσαι η καλαμιά π' όλο φωνάζει.
 Δε μοιάζεις τ' ανοιγμένο παραθύρι
 του σπιτιού, που τα μέσα, τ' αραδιάζει
 στο κάθε μάτι. Της νυχτός οι γύροι

καλόβουλοι κρατάν το μυστικό σου,
κι αμίλητο τραβάς προς το σκοπό σου.
[...]

Ω κυπαρίσσι, πόσο εγώ σου μοιάζω
στη θέληση, στ' ανάστημα, στη μοίρα!
Στον κορμό σου ακουμπώντας λογαριάζω
το σύμβολο που από σένα πήρα·
και μαζί σου προς το άπειρο γαλάζιο
υψώνεται του στήθους μου η πλημμύρα,
σαν του φωτός το θρίαμβο στη μέρα,
βουβή και σιωπηλή καθώς φοβέρα.
[...]

Γλαύκος Αλιθέρης, *Οι οραματισμοί του Εωσφόρου*, Κύπρος 1923

¹ **Εωσφόρος**: κατά λέξη, «αυτός που φέρει το φως»· ο έκπτωτος Άγγελος της Παλαιάς Διαθήκης, κοινώς ο Διάβολος· ² **ολύμπιο**: επιβλητικό και μεγαλόπρεπο, σαν θεός του Ολύμπου· ³ **γλαυκά (ύψη)**: τα γαλανά ύψη του ουρανού· ⁴ **αγέρωχο και στείρο**: εδώ, μονάχο (μτφρ.)

14. Να συγκρίνετε τον συμβολισμό του κυπαρισσιού στα παραπάνω ποιήματα των Μπάρα, Παλαμά και Αλιθέρη με τα χελιδόνια στο ποίημα «Μαρτυρία για μιαν άνοιξη» του Παυλόπουλου. Ποιοι στίχοι του τελευταίου δείχνουν ότι πρόκειται για τον ίδιο συμβολισμό;
15. Να εξετάσετε τη μορφή του ποιήματος του Παυλόπουλου με τα ποιήματα των Αλιθέρη και Μπάρα και να σχολιάσετε τις παρατηρήσεις σας.
16. Να συγκρίνετε τη λειτουργία των αισθήσεων (όραση / ακοή) στο ποίημα του Παυλόπουλου και στη «Θάλασσα του πρωιού» του Καβάφη, επισημαίνοντας ομοιότητες και διαφορές.
17. Ποιον φημισμένο τυφλό ποιητή φέρνει στο νου ο αυτοπροσδιορισμός «τυφλός» στο ποίημα του Παυλόπουλου;

- **Α. Λιούις, «Έβρεχε ολημερίς...» (απ.)**
- **Α. Ματσάδο, «Από τους κάμπους της Καστίλιας» (απ.)**
- **Ι. Κανταρέ, «Στις Άλπεις»**
- **Π. Σλαβέικοφ, «Κοιμάται η λίμνη»**
- **Λ. Μπλάγκα, «Καλοκαίρι»**
- **Π. Βερλαίν, «Το γαλανό ουρανό...» (απ.)**

1. Να παρατηρήσετε τους τίτλους των ξένων ποιημάτων. Τι πληροφορίες μας δίνουν αμέσως για το φυσικό τοπίο και κλίμα των χωρών απ' όπου προέρχονται;
2. Να ανασυνθέσετε το “κλίμα” του αγγλικού τοπίου, εντοπίζοντας μέσα στο ποίημα του Λιούις τα βασικότερα φυσικά φαινόμενα και στοιχεία που το χαρακτηρίζουν.

3. Με ποια εκφραστικά μέσα (επίθετα, σχήματα λόγου κλπ.) αποδίδεται στο ποίημα του Λιούις η επίδραση του τοπίου στην ψυχοσύνθεση των ανθρώπων; Να το συνεξετάσετε με το ποίημα του Βερλαίν «Το γαλανό ουρανό...» και να σχολιάσετε τις παρατηρήσεις σας.
4. Πώς περιγράφεται η γη της Ισπανίας στο ποίημα του Ματσάδο; Να το συγκρίνετε με ποιήματα που περιγράφουν το τοπίο της ελληνικής/κυπριακής γης και να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές ως προς το γεωφυσικό περιβάλλον και τη χλωρίδα.
5. Να συσχετίσετε το ποίημα του Ματσάδο με το παρακάτω του επίσης ισπανού ποιητή Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα. Τι προσθέτει το δεύτερο στο σκηνικό του πρώτου; Από ποια στοιχεία καταλαβαίνουμε πως ο Λόρκα περιγράφει ένα τοπίο μεσογειακό;

ΦΕΝΤΕΡΙΚΟ ΓΚΑΡΘΙΑ ΛΟΡΚΑ

Τοπίο

Ο κάμπος
με τα λιόδεντρα
ανοίγει και κλείνει
σαν βεντάγια.
Πάνω στον ελαιώνα
ένας ουρανός βαθύς
και μια σκούρα βροχή
από κρύα αστέρια.
Καλαμιές και σκιά τρέμουν
στον ποταμού την όχθη.
Ο γκρίζος αέρας κυματίζει.
Τα λιόδεντρα
φορτωμένα από κραυγές.
Ένα σμάρι
αιχμάλωτα πουλιά
που κουνάνε τις μακριές
μακριές ουρές τους στη σκιά.

Μτφρ. Ανδρέας Αγγελάκης:

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ΄ Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1993

6. Να συγκρίνετε τα ποιήματα των δύο ισπανών ποιητών Ματσάδο και Λόρκα από την άποψη των εικόνων τους: ποιες σας φαίνονται πιο περιγραφικές και ποιες πιο «ποιητικές»-μεταφορικές; Να το αποδείξετε με παραπομπές στα δύο κείμενα.
7. Να παρατηρήσετε τη δομή στο ποίημα του Κανταρέ «Στις Άλπεις»: ποιο σχήμα αναγνωρίζετε; Ποια λέξη το κάνει αντιληπτό;
8. Με τι παρομοιάζονται οι Άλπεις στο ποίημα του Κανταρέ; Αναζητήστε φωτογραφίες των πραγματικών Άλπεων. Ο χαρακτηρισμός τους από τον ποιητή ανταποκρίνεται στη φυσική πραγματικότητα των βουνών;

9. Ποιο από τα δύο φυσικά στοιχεία που «πρωταγωνιστούν» στο ποίημα του Κανταρέ κερδίζει τελικά τις εντυπώσεις, και γιατί; Σε ποιο ποιητικό είδος σας παραπέμπει αυτό;
10. Να εξετάσετε την εικόνα της λίμνης στα ποιήματα των Κανταρέ και Σλαβέικοφ. (α) Ποιο είναι το *στιγμιότυπο* που συλλαμβάνουν και οι δύο ποιητές; (β) Με ποιες λέξεις αναδεικνύεται η μεγαλοπρέπεια της λίμνης που περιγράφεται στο ποίημα του Σλαβέικοφ σε σχέση με το ποίημα του Κανταρέ;
11. Να συγκρίνετε τη λίμνη, όπως παρουσιάζεται στα δύο ξένα ποιήματα και στο απόσπασμα του «Πειρασμού» του Σολωμού, επισημαίνοντας ομοιότητες και διαφορές που δείχνουν το διαφορετικό φυσικό περιβάλλον των χωρών απ' όπου προέρχονται οι εν λόγω ποιητές. (Μπορείτε να συμβουλευτείτε σχετικούς χάρτες, ή εικόνες από δορυφόρο, που αποτυπώνουν τη γεωμορφολογία των χωρών αυτών).
12. Να συγκρίνετε τις ελληνικές μεταφράσεις των ποιημάτων του Κανταρέ, του Σλαβέικοφ, του Βερλαίν: ποιο χαρακτηριστικό της έμμετρης ποίησης εντοπίζετε σε όλες; Σε ποια μετάφραση τηρείται πιο πιστά, ή πιο επιτυχημένα, κατά τη γνώμη σας;
13. Ποιος τρόπος ζωής – κοινωνικής οργάνωσης περιγράφεται στο ποίημα του Βερλαίν «Το γαλανό ουρανό», και με ποιον τρόπο υπογραμμίζεται στην τελευταία στροφή του αποσπάσματος;
14. Να συζητήσετε την επιλογή των λέξεων και των εικόνων που κάνει ο Βερλαίν, αποδεικνύοντας πώς τα εκφραστικά μέσα υπηρετούν το νόημα και «φτιάχνουν» την ατμόσφαιρα του ποιήματος.
15. Με ποιο/ποια άλλα ποιήματα αυτής της υποενοότητας θα συσχετίζατε το ποίημα του Βερλαίν με βάση τον τόνο του και τα αισθήματα που σας προκαλεί;
16. Να αναζητήσετε και άλλα ελληνικά ποιήματα, ανάλογα με αυτό του Δροσίνη που ανθολογείται, και να τα συσχετίσετε ως προς το γλωσσικό ύφος και την ατμόσφαιρα με το ποίημα του Βερλαίν «Το γαλανό ουρανό».
17. Να εντοπίσετε τις πιο χαρακτηριστικές λέξεις που «σημαίνουν» καλοκαίρι για τους ανθρώπους των βαλκανικών – μεσογειακών χωρών στο ομότιτλο ποίημα του Μπλάγκα.
18. Να συγκρίνετε τα ποιήματα των Μπλάγκα και Ελύτη εντοπίζοντας κοινά χαρακτηριστικά στην ποιητική φαντασία και στα εκφραστικά μέσα των δύο δημιουργών. Μπορείτε να προεκτείνετε τη σύγκριση και στο ποίημα «Κάτω στις μαργαρίτες το αλωνάκι», επίσης του Ελύτη (περιλαμβάνεται στα *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2008, σ. 10).
19. Τι *λείπει* από το «Καλοκαίρι» του Μπλάγκα που *δεσπόζει* στον Ελύτη; Να σχολιάσετε τη διαφορά λαμβάνοντας υπόψη τη γεωγραφία της Ρουμανίας και της Ελλάδας.
20. Να συσχετίσετε «Το στάχυ» του Κ. Χρυσάνθη με το ποίημα του Μπλάγκα. Ποιοι στίχοι στο ρουμάνικο ποίημα επεξηγούν την κατακλείδα «το μέγα πλούτος» στο καλλιγράμμα του κύριου ποιητή;
21. Να αντιπαραβάλετε τα «καλοκαιρινά» ποιήματα των Μπλάγκα και Ελύτη με τα «καλοκαιρινά» καλλιγράμματα των Χρυσάνθη και Σεφέρη. (α) Ποια σας δημιουργούν την πιο άμεση-έντονη εντύπωση; Ποια, αντίθετα, απαιτούν προσπάθεια από σας, και τι είδους; (β) Τι σας λέει αυτό για τα μέσα που χρησιμοποιούν οι ποιητές για να αναπαραστήσουν την πραγματικότητα;

- Α. Τσέχοφ, «Ένα παιδάκι στην απέραντη στέπα» (απ.)
- Σ. Λάγκερλεφ, *Το τραγούδι της ζωής* (απ.)
- Κ. Λέβι, *Ο Χριστός σταμάτησε στο Έμπολι* (απ.)
- Αρχηγός Σηάτλ, *Η νύχτα των Ινδιάνων* (απ.)

1. Αν δεν γνωρίζατε τους συγγραφείς ή/και τους τίτλους των παραπάνω κειμένων, από ποια στοιχεία των δύο πρώτων αποσπασμάτων θα καταλαβαίνατε ότι πρόκειται για ξένα κείμενα που περιγράφουν μια *άλλη* φύση; Εξηγήστε αν νιώθετε το ίδιο για τα κείμενα του Λέβι και του Αρχηγού Σηάτλ, και γιατί.
2. Ποια στοιχεία συνιστούν το τοπίο της στέπας και ποια διάθεση προκαλεί αυτό στον άνθρωπο που το διασχίζει; Να επισημάνετε σχετικές φράσεις στο κείμενο του Τσέχοφ.
3. Να αντιπαραβάλετε το *μεσογειακό* καλοκαίρι, όπως περιγράφεται στα ποιήματα ελλήνων και ξένων δημιουργών παραπάνω, με τη θερινή όψη της *στέπας* στο πεζό του Τσέχοφ. Τι αισθήματα σας προκαλούν οι δύο περιγραφές;
4. Πώς λειτουργεί η πρώτη πρόταση στο απόσπασμα της Λάγκερλεφ σε σχέση με την περιγραφή του τοπίου που ακολουθεί και τις προσδοκίες του αναγνώστη;
5. Με ποιο ελληνικό ποίημα θα συνδέατε την περιγραφή της «γέρικης ιτιάς» στο κείμενο της Λάγκερλεφ;
6. Ποια «στιγμή» του φυσικού χρόνου περιγράφεται στα αποσπάσματα της σουηδής και του ρώσου δημιουργού και τι αισθήματα προκαλεί στον αναγνώστη; Με ποια εκφραστικά μέσα δηλώνεται η δραματική μεταβολή του τοπίου στο κείμενο του Τσέχοφ;
7. Τι προσθέτει το κείμενο του Λέβι στην «εικόνα» σε σχέση με τα κείμενα των Τσέχοφ και Λάγκερλεφ;
8. Ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της φύσης και των σπιτιών που περιγράφει ο Λέβι στο κείμενό του; Σε ποια μέρη της Ελλάδας συναντάμε κάτι αντίστοιχο; Να αναζητήσετε σχετικές εικόνες (φωτογραφίες, slides κλπ.) και να προβείτε σε ανάλογες συγκρίσεις.
9. Παρατηρήστε τον τρόπο περιγραφής στα κείμενα των Λέβι, Τσέχοφ και Λάγκερλεφ: ποια *άλλη* τέχνη σας φέρνει στον νου; Τι σας λέει αυτό για τη σχέση των δύο τεχνών ως προς τις «αναπαραστατικές τεχνικές» τους;
10. Να αντιπαραβάλετε το γραμματικό πρόσωπο στο οποίο γίνεται η αφήγηση στο κείμενο του Λέβι σε σχέση με τα κείμενα των Τσέχοφ και Λάγκερλεφ. Τι αλλάζει;

11. Δείτε τους χρόνους των ρημάτων στην περιγραφή της Λάγκερλεφ και του Λέβι και σχολιάστε την επιλογή τους.
12. Ποια είναι η λειτουργία του α΄ και β΄ πληθυντικού προσώπου στον λόγο του Αρχηγού Σηάτλ; Σε ποιους αναφέρεται και τι θέλει με αυτό να επισημάνει;
13. Να συγκρίνετε τα τέσσερα κείμενα (των Λέβι, Τσέχοφ, Λάγκερλεφ και Αρχηγού Σηάτλ) με γνώμονα τη σχέση ανθρώπου – περιβάλλοντος: σε ποια από αυτά η σχέση είναι αρμονική και σε ποια παρουσιάζεται προβληματική;
14. Πώς αποδεικνύονται οι δυνατοί δεσμοί ανθρώπου και φύσης στο απόσπασμα από τη «Νύχτα των Ινδιάνων» του Αρχηγού Σηάτλ και στο «Τραγούδι της ζωής» της Λάγκερλεφ; Να δώσετε παραδείγματα.
15. Στον λόγο του Αρχηγού Σηάτλ η γη αποκαλείται «αγιασμένη»: πώς τεκμηριώνεται αυτό στο απόσπασμα; Σε ποια άλλα κείμενα της υποενότητας ξαναβρήκαμε την οργανική σχέση του ανθρώπου με τη φύση;
16. Να αναζητήσετε δημοτικά τραγούδια που αναφέρονται στη νοσταλγία του πάνω κόσμου από τους νεκρούς, περιγράφοντας τις ομορφιές της ζωής και της φύσης, και να τα συγκρίνετε με αντίστοιχες αναφορές στο κείμενο του Ινδιάνου Σηάτλ. Ποια κοινή αντίληψη για τον κόσμο εκφράζουν οι παραδόσεις των δύο λαών;
17. Να συσχετίσετε την τελευταία φράση του ινδιάνικου κειμένου («Δεν υπάρχει θάνατος. Μόνο αλλάζει ο κόσμος») με τη φιλοσοφική αντίληψη για τον «ρου» της ζωής και το φευγαλέο της ανθρώπινης ύπαρξης στα γιαπωνέζικα χαϊκού. Να αναφέρετε εκείνα που την θεματοποιούν.
18. Ο λόγος του Αρχηγού Σηάτλ έχει έναν «προφητικό»-ενορατικό χαρακτήρα («βλέπει» στο μέλλον). α) Να επισημάνετε τα σημεία του κειμένου που φανερώνουν τον χαρακτήρα αυτό. β) Να τον συγκρίνετε με την «αποκαλυπτική» λειτουργία της φύσης στα ποιήματα που είδατε παραπάνω, καθώς και με τα περιβαλλοντικά προβλήματα στην ενότητα που ακολουθεί.
19. Να αιτιολογήσετε τον τίτλο του κειμένου «Η *νύχτα* των Ινδιάνων», λαμβάνοντας υπόψη την «τύχη» των Ινδιάνων στην αμερικανική Ήπειρο. (Μπορείτε να αναζητήσετε σχετικές πληροφορίες από ιστορικά βιβλία ή πηγές).

ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΖΩΑ

- Τζ. Λόντον, *Ο Ασπροδόνης* (απ.)
- Ζ. ντε Νερβάλ, «Ιστορία μιας φώκιας»
- Ν. Καββαδίας, «Στο άλογό μου»
- Βλ. Μαγιακόφσκι, «Καλή συμπεριφορά στα άλογα»/«Να φερόμαστε καλά στα άλογα»

1. Πώς περιγράφεται η σχέση ανθρώπων – ζώων στα κείμενα της συγκεκριμένης υποενότητας; Σε τι αισθήματα στηρίζεται η σχέση αυτή και από ποιες ενέργειες φαίνεται; Να ομαδοποιήσετε τα κείμενα ανάλογα με το είδος της σχέσης που προβάλλουν.
2. Στην ιστορία του Ζεράρ ντε Νερβάλ οι φώκιες αποκαλούνται «τα σκυλιά των ψαράδων». Ποια στοιχεία στο κείμενο το επαληθεύουν;
3. Με ποια λογοτεχνικά κείμενα του βιβλίου *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* τής Α΄ Γυμνασίου θα συσχετίζατε την «Ιστορία μιας φώκιας», και γιατί;
4. Να χωρίσετε το κείμενο του Λόντον σε επεισόδια με βάση το κεντρικό γεγονός κάθε φορά.
5. Πώς συνδέεται το απόσπασμα από τον *Ασπροδόνη* με το κείμενο του Αρχηγού Σηάτλ; Από ποια σκοπιά επαληθεύεται στο κείμενο του Λόντον η πανάρχαια αντίληψη για την «οργανικότητα» του φυσικού κόσμου;
6. Ποιο μοτίβο για τη σχέση ανθρώπων – ζώων είναι κοινό στο πεζό του Λόντον και στο ποίημα του Μαγιακόφσκι;
7. Πώς το στερεότυπο της κυριαρχίας των ανθρώπων απέναντι στα ζώα ανατρέπεται στα κείμενα των Καββαδία και Μαγιακόφσκι;
8. Σε τι συμβάλλει η χρήση του β΄ ενικού προσώπου στο πεζό του Καββαδία; Πώς συνδέεται με τον τύπο του κειμένου;
9. Να αναζητήστε το διήγημα του Ζαχαρία Παπαντωνίου «Το άλογο» (στην έκδοση των *Διηγημάτων* της «Νεφέλης» ή αλλού) και να εντοπίσετε τα κοινά του στοιχεία με το ομότιτλο πεζό του Καββαδία. Μπορείτε να περιλάβετε στη συνεξέταση και το διήγημα «Κι έτσι ξεπουλήθηκε τ' άλογο» του Λουκή Ακρίτα (περιλαμβάνεται στην *Ανθολογία Κυπριακού Διηγήματος*, τ. Α΄, Υ.Π.Π. – Π.Ι.Κ., Λευκωσία 2005).
10. Το ποίημα του ρώσου ποιητή Μαγιακόφσκι παρατίθεται σε δύο διαφορετικές μεταφράσεις. Αφού τις διαβάσετε, να εντοπίσετε τις βασικές σκηνές της ιστορίας. Σχολιάστε ποια από τις δύο αποδόσεις σάς αρέσει προσωπικά περισσότερο και γιατί.

11. Στο ποίημα του Μαγιακόσκι η στάση των ανθρώπων απέναντι στο ζώο είναι ίδια για όλους; Τι φαίνεται να ξέρει το ποιητικό εγώ που δεν το ξέρουν οι πολλοί; Να δείξετε, με στοιχεία, πώς η στάση του ανατρέπει («μεταμορφώνει») την κατάσταση.
12. Με βάση όλα τα παραπάνω κείμενα, να σχολιάσετε με ποιον τρόπο η παρουσία των ζώων και η στάση του ανθρώπου απέναντι σ' αυτά επηρεάζει τη ζωή και τον ανθρώπινο ψυχισμό.

B. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

- Ντ. Σιώτης, «Εμπρηστές (I)»
- Κ. Βασιλείου, «Επειδή»
- Ντ. Αγκόλλι, «Ο θάνατος του δάσους»

1. Αφού εξετάσετε τη δομή στο ποίημα του Σιώτη, να εξηγήσετε τι προσθέτει κάθε στροφή στο νόημα του ποιήματος. Πού αλλού βρήκαμε μια ανάλογη «συντακτική» λειτουργία των στροφών για το ποιητικό νόημα;
2. Ποιο χαρακτηριστικό των «στροφών» στο ποίημα του Σιώτη τις κάνουν νεωτερικές και όχι κανονικές/παραδοσιακές; (Για να απαντήσετε, να τις συγκρίνετε με αντίστοιχες ποιημάτων της προηγούμενης ενότητας).
3. Να σχολιάσετε τη χρήση των λέξεων «διαγράφουν» και «ράκη θάμνων» στην πρώτη στροφή του ποιήματος του Σιώτη, προσδιορίζοντας με ποια σχήματα λόγου ο ποιητής αποδίδει το μέγεθος της καταστροφής.
4. Τι εκφράζεται στην τελευταία στροφή του ποιήματος του Σιώτη και σε ποιο μέρος του λόγου πέφτει το κύριο νοηματικό βάρος;
5. Τι σας θυμίζει η τελευταία εικόνα του ποιήματος του Σιώτη («μασούσε τυφλωμένα χόρτα»); Πώς συνδέεται με το *ιερογλυφικό* μέλλον; Να συζητήσετε τι εκφράζει ο ποιητής με αυτές τις –πασίγνωστες– αναφορές.
6. Παρατηρήστε τη χρήση των χρόνων / χρονικών προσδιορισμών στο ποίημα του Σιώτη: τι δείχνουν για την έκταση της καταστροφής;
7. Στη δεύτερη στροφή του ποιήματος του Σιώτη αναφέρονται οι πολιτικοί «με τα στιβαρά τους χέρια» (αντί για λόγια, όπως θα περίμενε κανείς): τι θέλει να επισημάνει με αυτή του την επιλογή ο ποιητής;
8. Ποιο είναι το λεκτικό τέχνασμα που χρησιμοποιεί ο Βασιλείου για να καταγγείλει το αντίστοιχο φαινόμενο στην Κύπρο; Να δώσετε παραδείγματα.
9. Σε ποιο από τα παραπάνω ποιήματα αισθάνεστε πιο δυνατή την καταγγελία, και γιατί;
10. Πώς σχετίζονται οι τελευταίες στροφές των ποιημάτων των Σιώτη και Βασιλείου;
11. Τι επίπτωση έχει ο θάνατος του δάσους στον άνθρωπο, σύμφωνα με το ποίημα του Αγκόλλι; Στην απώλεια ποιων στοιχείων εστιάζει και τι υπαινίσσεται μ' αυτό;
12. Ποιο σοβαρό οικολογικό επακόλουθο της καταστροφής των δασών προλέγει το ποίημα του Αγκόλλι, και σε ποιον στίχο δηλώνεται ρητά;

13. Να συγκρίνετε τα «ποιήματα καταγγελίας» των Σιώτη και Βασιλείου με αυτό του Αγκόλλι: ποιον τρόπο διαλέγει ο τελευταίος για να ευαισθητοποιήσει τους αναγνώστες του;
14. Γιατί πιστεύετε ο αλβανός ποιητής ζητάει να προσευχηθούν *μαζί* Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι για τον θάνατο του δάσους; τι θέλει να δηλώσει μ' αυτό; (β) Πώς αιτιολογείται η αναφορά σε αυτές συγκεκριμένα τις θρησκευτικές κοινότητες από τη χώρα καταγωγής του; (Αναζητήστε σχετικές πληροφορίες με τη βοήθεια του θεολόγου ή/και του ιστορικού σας).
15. Να εντοπίσετε σε ποιο προηγούμενο ποίημα βρίσκουμε θρησκευτικές αναφορές και να σχολιάσετε αν είναι το ίδιο σημαντικές, όπως στο ποίημα του Αγκόλλι.
16. Επικεντρωθείτε στην **επωδό** (λέξη που επαναλαμβάνεται στο τέλος κάθε στροφής) του ποιήματος του Αγκόλλι και συζητήστε αν την βρίσκετε επιτυχημένη (πριν απαντήσετε, ζητήστε τη βοήθεια του θεολόγου σας για να βρείτε τις αρχικές θρησκευτικές χρήσεις/σημασίες της). Ποια λέξη θα επιλέγατε εσείς ως επωδό για αυτό το ποίημα;
17. Να δείξετε πώς τα τρία ποιήματα μαζί –των Σιώτη, Βασιλείου, Αγκόλλι– φτιάχνουν μια «αιτιακή αλυσίδα» των πυρκαγιών στα δάση (γεγονός, αίτια, συνέπειες).
18. Διαβάστε το παρακάτω ποίημα του Σεφέρη. Με ποιους εκφραστικούς τρόπους δίνεται η εικόνα της καταστροφής σε αυτό; Να εντοπίσετε τις μορφικές, θεματικές και εκφραστικές συγγενείες του με τα προηγούμενα.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Τα φύλλα της λεύκας γέμισαν αναστεναγμούς
κι οι στεναγμοί γέννησαν αναστενάρηδες
χάλασαν το δάσος.

Δεν έχουμε πια δέντρα –

Γιώργος Σεφέρης, *Τετράδιο Γυμνασμάτων*, Β', Ίκαρος, Αθήνα 1976

19. Να επισημάνετε τους λεκτικούς-εκφραστικούς τρόπους με τους οποίους εκφράζεται στα ποιήματα των Σιώτη, Βασιλείου και Αγκόλλι η προειδοποίηση-«προφητεία» εκ μέρους των ποιητών για τις συνέπειες της καταστροφής του περιβάλλοντος στον άνθρωπο.
20. Να συγκρίνετε τα παραπάνω ποιήματα των Σιώτη, Βασιλείου, Αγκόλλι με τα κείμενα που εξυμνούν/καθαγιάζουν τη φύση στην προηγούμενη ενότητα. Να επισημάνετε διαφορές και ομοιότητες στο ύφος και στα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούν οι δημιουργοί τους για να «αποκαλύψουν» την αλήθεια των πραγμάτων.

- Α. Τσακνιά, «Νοσταλγία»
- Γ. Σεφέρης, «Ίππιος Κολωνός»
- Ν.-Αλ. Ασλάνογλου, «Αθήνα»
- Π. Θασίτης, «Βρέχει»

1. Ποιο περιβαλλοντικό πρόβλημα αναγνωρίζετε στους πρώτους στίχους του ποιήματος «Νοσταλγία» της Αμαλίας Τσακνιά;
2. Πώς δηλώνεται η αντίστιξη (αντίθεση) παρελθόντος – παρόντος στο ποίημα της Τσακνιά; Να προσδιορίσετε τη «μεταβατική» λέξη και να σχολιάσετε τους χρόνους των ρημάτων στους στίχους πριν και μετά απ' αυτήν.
3. «Θα πρέπει νά 'ταν...»: ποια έγκλιση χρησιμοποιεί η ποιήτρια και τι υποδηλώνει αυτή για τη σχέση του σημερινού ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον; Να την συσχετίσετε με τον τίτλο του ποιήματος («Νοσταλγία»).
4. Να προσδιορίσετε όλες τις λέξεις στο δεύτερο μέρος του ποιήματος της Τσακνιά που δείχνουν τη δραματική αλλαγή του περιβάλλοντος και τις επιπτώσεις της στην ισορροπία των ανθρώπων.
5. Να αντιπαραβάλετε το συναίσθημα που σας δημιουργεί το ποίημα της Τσακνιά με εκείνο που νιώθετε διαβάζοντας το «Μαρτυρία για μίαν άνοιξη» του Παυλόπουλου. Σε τι θα αποδίδετε τη διαφορά;
6. Να αναζητήσετε επίσης το ποίημα του Παυλόπουλου «Τα πουλιά» και να το συγκρίνετε με τους τελευταίους τέσσερις στίχους του ποιήματος της Τσακνιά. Συζητήστε τις παρατηρήσεις σας.
7. Με ποια από τα κείμενα αυτής (ή και της προηγούμενης) ενότητας θα συνδέατε τον «Ίππιο Κολωνό» του Σεφέρη, και με βάση ποια θεματικά στοιχεία;
8. Πώς παρουσιάζεται η επίδραση του αστικού περιβάλλοντος στον άνθρωπο στα ποιήματα των Σεφέρη και Ασλάνογλου; Ποιες λέξεις κυρίως δείχνουν την «αλλοτριώση» του σύγχρονου ανθρώπου (την αποξένωση από τη φύση του), στο ποίημα του Σεφέρη, και με ποιον τρόπο παρουσιάζεται η *ψυχική ερήμωση* στο ποίημα του Ασλάνογλου;
9. Δείτε τη θέση του στίχου 8 στο ποίημα του Σεφέρη. Τι υπογραμμίζει αυτή η «μετατόπιση»;
10. Να σχολιάσετε τον στίχο «εδώ δεν έχει δρόμους **δεν έχει μάτια**» στο ποίημα του Ασλάνογλου, σε σύγκριση με τη λειτουργία της όρασης (και γενικά των αισθήσεων) σε ποιήματα της προηγούμενης ενότητας. Τι θέλει να επισημάνει ο ποιητής με αυτή την κατηγορηματική δήλωση;

11. Με ποια εκφραστικά μέσα τονίζεται στο ποίημα του Θασίτη η υποβάθμιση του τοπίου και η απαξίωση της ζωής στο περιβάλλον της μεγαλούπολης; Τι αισθήματα σας προκαλούν οι εικόνες του;
12. Στο ποίημα του Θασίτη συναντάμε ένα σχήμα, που το ξαναβρήκαμε και σε προηγούμενα ποιήματα. Ποιο είναι αυτό και πού αλλού υπάρχει; Να εξηγήσετε τη λειτουργία του στο συγκεκριμένο ποίημα.
13. Ο στίχος 8 («τους κυλίνδρους των στεγνοκαθαριστηρίων έξω») του ποιήματος του Θασίτη παρουσιάζει ανώμαλη σύνταξη: τι τονίζεται με τον τρόπο αυτό; Να το συνδέσετε με το γενικό θέμα του ποιήματος.
14. Γιατί πιστεύετε ο ποιητής διάλεξε τον τίτλο «Βρέχει» για το ποίημά του; Να συζητήσετε αν η χρήση του είναι κυριολεκτική ή και μεταφορική. Εσείς πώς θα το τιλοφορούσατε με βάση το περιεχόμενό του;
15. Να συγκρίνετε τη χρήση του β' προσώπου στο ποίημα του Θασίτη με το α' ενικό («τ' άκουσα να λέει») στο ποίημα του Σεφέρη και να αιτιολογήσετε τη συγκεκριμένη επιλογή του κάθε ποιητή σε σχέση με τον εννοούμενο «αποδέκτη».
16. Ο γαλλικός στίχος «Il pleut de vois de femmes...» (βρέχει φωνές γυναικών...) ονομάζεται **προμετωπίδα** από τη θέση που κατέχει στο «μέτωπο» του ποιήματος (μεταξύ τίτλου και κειμένου). Να σχολιάσετε πώς ο ξένος στίχος αναφέρεται και «συνομιλεί» με το περιεχόμενο του ποιήματος του Θασίτη.
17. Να συγκρίνετε τον στίχο στην πρωτότυπη μορφή του, στο ποίημα του γάλλου ποιητή G. Apollinaire «Il pleut» (Βρέχει) που παρατίθεται αμέσως πιο κάτω. Τι σας θυμίζει αυτή η μορφή;

Il pleut

18. Δείτε πότε γράφτηκαν τα ποιήματα των Σεφέρη, Ασλάνογλου, Τσακνιά και Θασίτη. (α) Να εντοπίσετε μέσα στα κείμενα στοιχεία που δείχνουν πώς εξελίσσεται (ραγδαία) η μορφή της πόλης στο διάστημα που μεσολαβεί κατά τη συγγραφή τους. (β) Από ποια στοιχεία φαίνεται πως τα ποιήματα της Τσακνιά και του Ασλάνογλου είναι «μεταβατικά» (θεματοποιούν τη στιγμή της αλλαγής από τον παλαιό κόσμο και τρόπο ζωής κοντά στη φύση, στη σύγχρονη ζωή μέσα στα αστικά κέντρα);
19. Από τα ποιήματα «της μεγαλούπολης» που εξετάσατε, ποιο σας φαίνεται οξύτερο στον τόνο της καταγγελίας του και γιατί; Με ποιο ή ποια από τα ποιήματα που είδατε παραπάνω για την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος θα το συσχετίζατε από την άποψη αυτή;

■ **Στρ. Τσίρκας, «Το δέντρο»**

■ **Γ. Γκίκας, *Χλωριάδα* (απ.)**

■ **Λ. Σεπούλβεδα, *Η ιστορία του γάτου που έμαθε σ' ένα γλάρο να πετάει* (απ.)**

■ **Α. Χιόνης, «Η ομορφιά που γεννιόταν και πέθαινε»**

1. Να διακρίνετε τα βασικά επεισόδια ή σκηνές στην ιστορία του Τσίρκα και να εξηγήσετε τα κριτήριά σας (αλλαγή πρωταγωνιστή, μεταβατικές λέξεις/εκφράσεις κλπ.). Σε ποιο επεισόδιο, κατά τη γνώμη σας, κορυφώνεται η ένταση και η αγωνία;
2. Με ποιον τρόπο ο αφηγητής στο κείμενο του Τσίρκα δηλώνει την «ανθρωπιά» του δέντρου και την «απανθρωπιά» της Κυράς; Πώς κρίνετε τη στάση των υπηρετών, λαμβάνοντας υπόψη τα λεγόμενα του αφηγητή, αλλά και τη δική του στάση;
3. Να επισημάνετε τις αναλογίες στη σχέση που αναπτύσσει με το δέντρο ο πρωταγωνιστής του διηγήματος του Τσίρκα, με τη σχέση που δένει άνθρωπο και άλογο στο αφήγημα του Καββαδία. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία από τα δύο κείμενα που δείχνουν τον *συναισθηματικό* χαρακτήρα αυτής της σχέσης.
4. Να συγκρίνετε το διήγημα του Τσίρκα με το ποίημα του Βασιλείου «Επειδή» ως προς το θέμα τους. (α) Ποιο σύγχρονο κοινωνικό-ταξικό φαινόμενο, με συνέπειες και για το περιβάλλον, σχολιάζεται στα δυο κείμενα; (β) Ποιο τέλος από τα δυο σας φαίνεται πιο ρεαλιστικό και ποιο ότι αποδίδει δικαιοσύνη;
5. Να προσδιορίσετε τα είδη που πρωταγωνιστούν (είναι «δράντα») στο απόσπασμα από τη *Χλωριάδα* του Γκίκα. Ποια οικολογική αλήθεια για τη σχέση χλωρίδας, πανίδας, ανθρώπου αναδεικνύει αυτό;

6. Να ορίσετε τη θέση των ειδών αυτών στον κύκλο της ζωής, όπως αποτυπώνεται στο απόσπασμα της *Χλωριάδας*, ξεκινώντας από τα «ανώτερα» προς τα «κατώτερα» είδη. Από πού καταλαβαίνουμε ότι αυτή η αλυσίδα, που στηρίζει το οικοσύστημα, είναι κατά βάση μια *τροφική αλυσίδα*;
7. Πώς αποδεικνύεται στη δομή του αποσπάσματος της *Χλωριάδας* ο «φαύλος κύκλος» που προκαλεί ο άνθρωπος με τη δράση του στο οικοσύστημα; («Φαύλος» είναι ο κύκλος που λειτουργεί σαν βραχυκύκλωμα: αρχίζει και τελειώνει με τον ίδιο προβληματικό παράγοντα)
8. Να χωρίσετε στο απόσπασμα της *Χλωριάδας* σε σκηνές, με γνώμονα τους πρωταγωνιστές τους, και να εξετάστε τις επιμέρους σκηνές – διαλόγους: από τι φαίνεται το «σπάσιμο» της αλυσίδας, της *σχέσης* μεταξύ των ειδών που είναι αναγκαία για την ισορροπία του οικοσυστήματος;
9. Στη *Χλωριάδα* τα είδη της χλωρίδας και της πανίδας παρουσιάζονται νοήμονα και με αισθήματα. (α) Τι εξυπηρετεί, στο συγκεκριμένο κείμενο, το εύρημα αυτό; (β) Σε ποια άλλα κείμενα αυτής ή της προηγούμενης υποενότητας βρίσκουμε τον «εξανθρωπισμό» των ζώων και των φυτών;
10. Να συγκρίνετε το ύφος των λόγων του αφηγητή με τα λόγια των ειδών που «πρωταγωνιστούν» στο απόσπασμα της *Χλωριάδας* και να αξιολογήσετε το λογοτεχνικό αποτέλεσμα (αν συμβάλλει θετικά ή αρνητικά στο συνολικό ύφος του κειμένου).
11. Σε γνωστές εκφράσεις της προφορικής γλώσσας, τα χόρτα (και τα ραδίκια) χρησιμοποιούνται μεταφορικά και με υποτιμητική σημασία, για να δηλώσουν άνθρωπο κουτό, π.χ. «τρώει κουτόχορτο» ή, στη σύγχρονη αργκό, «I.Q. ραδικιού»! Να εξετάσετε πώς ανατρέπεται αυτό το στερεότυπο στο κείμενο του Γκίκα, σε σύγκριση με τη συμπεριφορά του «νοήμονα» ανθρώπου.
12. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο συγγραφέας της *Χλωριάδας* δεν δίνει ονόματα στους ανθρώπους αλλά αριθμούς (Ένας, Δύο, Τρία και Τέσσερα); Σε ποιο άλλο κείμενο βρήκαμε μια ανάλογη «μηχανιστική» αναφορά σε σχέση με τους ανθρώπους; Τι δείχνει αυτό για τον τρόπο που αντιμετωπίζεται το άτομο στη σύγχρονη εποχή;
13. Να αιτιολογήσετε τον τίτλο, και ειδικά τον υπότιτλο του έργου *Χλωριάδα, μια ραψωδία της χλωρίδας*, λαμβάνοντας υπόψη (α) το ποιητικό είδος που ανακαλεί και (β) την εποχή που γράφεται το μυθιστόρημα. Τι, πιστεύετε, ήθελε να επισημάνει ο συγγραφέας με αυτή του την επιλογή στο αναγνωστικό κοινό, ειδικά εκείνη την περίοδο; (Αναζητήστε πληροφορίες για το τι έχει συμβεί στο περιβάλλον τότε στην Ευρώπη).
14. Θεωρείτε ότι το έργο του Γκίκα είναι επίκαιρο σήμερα; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας.
15. Τα κείμενα των Γκίκα και Σεπούλβεδα δίνουν μαζί μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα των σύγχρονων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Να εξηγήσετε γιατί.

16. Ποιο σοβαρό οικολογικό πρόβλημα της εποχής μας θίγει το κείμενο του Σεπούλβεδα και με ποιο κυρίως αφηγηματικό μέσο το «ζωντανεύει» μπροστά μας ο συγγραφέας;
17. Να συγκρίνετε την «κινηματογραφική» τεχνική που χρησιμοποιεί ο Σεπούλβεδα στην περιγραφή του με εκείνη που είδατε στα πεζά των Λέβι, Τσέχοφ και Λάγκερλεφ, και να σχολιάσετε ομοιότητες και διαφορές στη χρήση της εστίασης (μεγάλα – κοντινά πλάνα).
18. Να αναζητήσετε εικόνες που δείχνουν πουλιά και ψάρια σε ανάλογη κατάσταση με την Κενγκά από πρόσφατες περιβαλλοντικές καταστροφές στη θάλασσα και να συζητήσετε τα αισθήματα που σας προκαλούν. Από ποια σκοπιά βλέπουμε την κατάσταση στο κείμενο του Σεπούλβεδα; Επηρεάζει την «ενσυναίσθηση» (τη συναισθηματική μας εμπλοκή/«ταύτιση») η συγκεκριμένη σκοπιά;
19. Πώς εξηγείτε την αναφορά στον μύθο του Ίκαρου στο πιο κρίσιμο σημείο της ιστορίας, νοουμένου ότι ο Ίκαρος έπεσε, ενώ η Κενγκά επιχειρεί να πετάξει; Πρόκειται για αστοχία του συγγραφέα ή μήπως ο Σεπούλβεδα θέλει κάτι άλλο να πει στους αναγνώστες του, συμβολικά, με την πτώση του Ίκαρου;
20. Να συγκρίνετε το κείμενο του Σεπούλβεδα με τα ποιήματα «καταγγελίας» για την καταστροφή του περιβάλλοντος. Εντοπίζετε διαφορές στον στόχο (και στον τόνο) της καταγγελίας; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.
21. Γνωρίζοντας το τέλος του γλάρου, από το απόσπασμα που διαβάσατε νιώθετε τελικά ότι το μήνυμα αυτής της ιστορίας είναι απαισιόδοξο ή αισιόδοξο, και γιατί;
22. Σε ποιο άλλο κείμενο βρίσκουμε τη θέληση για ζωή, την πάλη για επιβίωση κάτω από πολύ αντίξοες συνθήκες, όπως αυτή που επιδεικνύει ο γλάρος στο κείμενο του Σεπούλβεδα;
23. Ποιο είδος αφηγήσεων σας θυμίζει το ξεκίνημα της ιστορίας του Χιόνη; Ποια άλλα στοιχεία του κειμένου οδηγούν προς την ίδια κατεύθυνση; Να το συγκρίνετε με τα κλασικά του είδους και να δείξετε τι το κάνει «νεωτερικό».
24. Σε ποιο άλλο κείμενο της ενότητας είδαμε χαρακτηριστικά του ίδιου αφηγηματικού είδους;
25. Να συγκρίνετε το αφήγημα του Χιόνη με τα ποιήματα που περιγράφουν το αστικό τοπίο. Από ποια οπτική γωνία βλέπουμε την εικόνα της μεγαλούπολης στο κείμενο του Χιόνη;
26. Να αντιπαραβάλετε τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί ο Χιόνης για να περιγράψει τις παπαρούνες από τη μια μεριά, τους ανθρώπους και το περιβάλλον της πόλης από την άλλη, και να σχολιάσετε τη διαφορά τους.

27. Ποια φράση επαναλαμβάνεται στερεότυπα στο κείμενο του Χιόνη; Να συζητήσετε τη λειτουργία της.
28. Γιατί δεν έγινε τελικά «επανάσταση» στην πόλη; Να συσχετίσετε τη φράση «οι άνθρωποι της πολιτείας κοιτούσαν, μα δεν βλέπανε» από το κείμενο του Χιόνη με ανάλογα μοτίβα «τύφλωσης», που υπάρχουν σε άλλα κείμενα αυτής της ενότητας.
29. Ποια χρώματα κυριαρχούν στην ιστορία του Χιόνη; Να εξηγήσετε τη λειτουργία τους σε αντιδιαστολή, λόγου χάρη, με τα χρώματα στη «Θάλασσα του πρωιού» του Καβάφη.
30. Σε ποιο σημείο του διηγήματος του Χιόνη, κατά τη γνώμη σας, «κορυφώνεται» η διχρωμία (η αντίθεση αποκτά τη μέγιστη σημασία); Εμπνευστείτε από τη σχετική περιγραφή μια εικόνα που να αποδίδει την ένταση της αντίθεσης.
31. Να αντιπαραβάλετε τα διηγήματα των Χιόνη και Τσίρκα ως προς τον τύπο αφήγησης (τριτοπρόσωπη / πρωτοπρόσωπη), το σκηνικό της δράσης (πού εκτυλίσσεται η ιστορία) και την «τύχη» των πρωταγωνιστών: ποιο από τα δύο έργα μεταφέρει πιο ελπιδοφόρο μήνυμα;
32. Να αναζητήσετε το επιμύθιο που κρύβεται μέσα στις γραμμές του διηγήματος του Χιόνη. Να το συσχετίσετε με τα «εξωτερικά» επιμύθια του κειμένου και να σχολιάσετε τι το κάνει «ποιητικό».
33. Στο αφήγημα του Χιόνη περιγράφεται η αναπαραγωγή των λουλουδιών. Ποια φυσική λειτουργία υπονοείται στο παρακάτω ποίημα του Βρεττάκου, και γιατί αυτή είναι σημαντική για έναν δημιουργό, έναν ποιητή; Να δείξετε πώς τα δύο κείμενα ανατρέπουν την καθιερωμένη αντίληψη και δείχνουν την υπεροχή της σοφίας της φύσης έναντι αυτής των ανθρώπων.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ
Σεμινάριο

Αν με βλέπαν να στέκομαι
όρθιος, ακίνητος, μες
στα λουλούδια μου, όπως
αυτή τη στιγμή,
θα νόμιζαν πως
τα διδάσκω. Ενώ
είμαι εγώ που ακούω
κι αυτά που μιλούν.

Έχοντάς με στο μέσο
μου διδάσκουν το φως.
Νικηφόρος Βρεττάκος, *Φιλοσοφία των λουλουδιών*, Artigraf, Αθήνα 1988

34. Να ανατρέξετε στο κείμενο «Χαλασμένες γειτονιές» του Κοσμά Χαρπαντίδη, που περιλαμβάνεται στα *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* της Β΄ Γυμνασίου (ΟΕΔΒ, Αθήνα 2008, σ. 16-18). Ποιες θεματικές, αλλά και εκφραστικές, ομοιότητες διαπιστώνετε με τα λογοτεχνικά κείμενα που περιγράφουν το αστικό τοπίο σε αυτή την ενότητα;
35. Σε ποια εποχή θα τοποθετούσατε το κείμενο του Χαρπαντίδη με βάση τα πραγματολογικά στοιχεία που αναφέρονται σ' αυτό;
36. Με βάση την τελευταία παράγραφο του κειμένου του Χαρπαντίδη, να συζητήσετε αν το περιβάλλον της πόλης όπου ζείτε παρέχει χώρους για παιχνίδι ή σας αναγκάζει να νιώθετε κι εσείς σαν «φυλακισμένα παιδιά».

1. Να χρησιμοποιήσετε στοιχεία από τον φυσικό κόσμο της Κύπρου (ροζ κυκλάμινο, γκριζό βότσαλο, πράσινο φύλλο, γαλάζια ακτή...) ως «εποχιακές λέξεις» για να δημιουργήσετε τα δικά σας χαϊκού, τηρώντας αυστηρά τη δομή τους (5-7-5 συλλαβές).
2. Εναλλακτικά, μπορείτε να διαλέξετε στιγμιότυπα από το αστικό περιβάλλον της σύγχρονης Κύπρου, για να δημιουργήσετε –τηρώντας πάντα τη δομή– «μοντέρνα» χαϊκού.
3. Χρησιμοποιήστε ένα σχήμα σχετικό με το περιβάλλον της Κύπρου (Πενταδάχτυλος, κυκλάμινο, το σχήμα της ίδιας της Κύπρου...) και σχηματίστε ένα καλλιγράφημα, γράφοντας πάνω στο περίγραμμα ή γεμίζοντας το σχήμα με λέξεις. Μπορείτε, επίσης, να επιλέξετε ένα σχήμα ελεύθερα και να το «γεμίσετε» με λόγο, όπως επιθυμείτε.
4. Να αναζητήσετε σε εκδόσεις ή ηλεκτρονικές πηγές τα καλλιγράμματα των Απολλιναιρ, Σεφέρη, Χρυσάνθη (αλλά και άλλων ποιητών που ασχολήθηκαν με τέτοια «τεχνοπαίγνια»). Ξεχωρίστε εκείνα που αναφέρονται στη φύση, σε εποχές κλπ., ή το σχήμα τους παραπέμπει σε μορφές του φυσικού κόσμου, και εμπνευστείτε από αυτά δημιουργώντας τα δικά σας καλλιγράμματα με θέμα τη φύση.
5. Στην ιστοσελίδα <http://www.imagechef.com/ic/poem/> θα βρείτε ένα πρόγραμμα κατασκευής οπτικής ποίησης. Χρησιμοποιήστε το –ή αναζητήστε άλλο ανάλογο– για να φτιάξετε δικά σας «οπτικά ποιήματα» με θέμα ελεύθερης επιλογής.
6. Με αφετηρία τη μορφή των ποιημάτων των Μενάρδου και Ρίτσου, να συνθέσετε είτε ένα επίγραμμα είτε ένα λιανοτράγουδο με θέμα σχετικό με το φυσικό περιβάλλον της Κύπρου (ή της χώρας απ' όπου κατάγεστε), σε δεκαπεντασύλλαβους στίχους.
7. Το ποίημα του βούλγαρου ποιητή Σλαβέικοφ τελειώνει με την εικόνα του φύλλου να «ξυπνάει» τον καθρέφτη της λίμνης. (α) Σκεφτείτε ένα άλλο ρήμα, κρατώντας την ομοιοκαταληξία, που να αποδίδει εξίσου την εικόνα της διαταραχής, αλλά να ταιριάζει καλύτερα στον «καθρέφτη». (β) Επιχειρήστε να μετατρέψετε τους δύο τελευταίους στίχους του ποιήματος «Κοιμάται η λίμνη» σε χαϊκού.
8. Επιλέξτε ένα από τα κείμενα της υποενότητας «Η φύση στη νεότερη λογοτεχνία», όποιο σας αρέσει, και εμπνευστείτε απ' αυτό μια ζωγραφιά. (Όσοι προέρχετε από άλλη χώρα, μπορείτε να επιλέξετε το πιο οικείο από τα ξένα κείμενα που ανθολογούνται). Θα είχε ενδιαφέρον να συνεργαστείτε σε δυάδες, ώστε να προκύψουν δύο ζωγραφιές για κάθε ποίημα, και να συγκρίνετε κατόπιν τον τρόπο που απέδωσε την εικόνα ο καθένας σας.
9. Εμπνευστείτε από τα κείμενα (πεζά και ποιητικά), που αναφέρονται είτε στην καταστροφή του περιβάλλοντος είτε στη ζωή στη μεγαλούπολη, και εικονογραφήστε τις πιο δυνατές εικόνες τους. Συγκρίνετε με τις ζωγραφιές που κάνατε για τα κείμενα της υποενότητας «Η φύση στη λογοτεχνία» και σχολιάστε τις βασικές διαφορές (στα χρώματα, στις μορφές, στην «ατμόσφαιρα»). Αναρτήστε τις εικόνες σας στην τάξη έτσι, ώστε να φαίνεται η αντίθεση ή εκθέστε τις σε έκθεση «οικολογικής ζωγραφικής» στον χώρο του σχολείου όπου θα βραβευτούν τα 3 καλύτερα από τους συμμαθητές σας.

10. Μελετήστε τις δύο μεταφράσεις που σας δίνονται για το ποίημα του Μαγιακόφσκι.
α) Να καταγράψετε αντικριστά σε έναν πίνακα τις πιο χτυπητές διαφορές στην επιλογή των λέξεων (αρχίζοντας από τον τίτλο). β) Να αξιολογήσετε τις δύο αποδόσεις με βάση το σημερινό γλωσσικό σας αίσθημα. Τι συμπεράσματα βγάξετε γενικότερα για το ζήτημα της μετάφρασης των λογοτεχνικών κειμένων από μια γλώσσα σε μιαν άλλη;
11. Προσπαθήστε να φτιάξετε μια νέα μετάφραση του ποιήματος του Μαγιακόφσκι, επιλέγοντας τις καλύτερες, κατά την κρίση σας, ιδέες από τις υφιστάμενες αποδόσεις.
12. Σκεφτείτε χαρακτηριστικές εικόνες που αποτυπώνουν τη σχέση των ανθρώπων με τα ζώα (π.χ. ένας άνθρωπος ταΐζει στο πάρκο τα περιστέρια, βγάζει βόλτα τον σκύλο, σερφάρει στο διαδίκτυο χρησιμοποιώντας το «ποντίκι» κ.ο.κ.) Αλλάξτε τους ρόλους στο μυαλό σας και φτιάξτε χιουμοριστικά κείμενα, ή στίχους, ή ακόμη και κόμικς, με θέμα τη σχέση ανθρώπων – ζώων *αντίστροφα* (π.χ. «αφεντικό» να είναι ο σκύλος, το «ποντίκι» του Η/Υ να επαναστατεί και να γράφει τα δικά του κ.ο.κ.).
13. Να αναζητήσετε ιστορίες με ζώα του Κίπλιγκ, με αφορμή τη σχετική αναφορά στο κείμενο του Καββαδία «Στο άλογό μου». Να διαβάσετε επίσης τη συνέχεια του «Ασπροδόντη» του Λόντον για να δείτε τι απέγινε... Μπορείτε ακόμη να γράψετε τη δική σας ιστορία με ζώα, άγρια ή κατοικίδια, με πρότυπο ένα από τα πεζά κείμενα που μελετήσατε.
14. Σκεφτείτε και γράψτε μια συνέχεια στο κείμενο του Σεπούλβεδα που να συνδέεται με τον τίτλο *Η ιστορία του γάτου που έμαθε σε ένα γλάρο να πετάει*. Μετά συγκρίνετε τη δική σας ιστορία με την πραγματική συνέχεια του αφηγήματος, ανατρέχοντας είτε στο βιβλίο είτε στην ιστοσελίδα <http://www.slideshare.net/katerina60/ss-12721617>, όπου θα βρείτε την ιστορία σε κόμικ.
15. Παίρνοντας αφορμή από τις τελευταίες φράσεις του διηγήματος του Τσίρκα «Το δέντρο», να συμπληρώσετε την ιστορία γράφοντας ή δραματοποιώντας την «απάντηση» του αφηγητή-πρωταγωνιστή και το «τέλος» του, όπως τα φαντάζεστε.
16. Το αφήγημα του Χιόνη για την παπαρούνα τελειώνει με αποσιωπητικά, πράγμα που σημαίνει ότι «συνεχίζεται...». Σκεφτείτε μια δική σας συνέχεια και γράψτε την ή εκφωνήστε την, δίνοντας τη σκυτάλη στον επόμενο μαθητή/μαθήτρια να συνεχίσει. (Φροντίστε, αν γίνεται, η σειρά των ιστοριών να εναλλάσσει το «πάνω / κάτω» των επιμυθίων). Ο τελευταίος που θα ολοκληρώσει τη διήγηση μπορεί να αλλάξει ανάλογα και το/τα επιμύθια.

A. Η ΦΥΣΗ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Να αναζητήσετε και να διαβάσετε το παραμύθι *Ο Βοριάς κι ο ήλιος*, καθώς και το ποίημα του Γεώργιου Βιζυηνού «Τα όρη και τα κύματα», που ακολουθεί, και να τα συγκρίνετε με το δημοτικό *Άνοιξη και Φθινόπωρο*. Ποια αίσθηση προκαλούν και τα τρία για τις δυνάμεις της φύσης;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ

Τα όρη και τα κύματα

Η Θάλασσα και η Στεριά, ευθύς που είχαν έβγει
απ' την δημιουργία,
πιασθήκαν στα μαλώματα: η κάθε μια γυρεύει
να πάρει τα πρωτεία.

– Για πέσε και προσκύνα με, Στεριά, την αδελφή σου!
η Θάλασσα φωνάζει.

Εγώ γεννήθηκα προτού, κι είμαι τρανιέτερή σου,
να με τιμάς ταιριάζει.

– Εμέ προσκύνα, κράζ' αυτή. Αν είμαι κι από σένα
μικρότερη, τι τάχα;
Εγώ 'χω τόσα δα καλά παιδάκια γεννημένα,
εσύ νερό μονάχα. –

Τότε γυρίζ' η Θάλασσα και τα παιδιά της κράζει,
σαν ήσαν κοιμισμένα.

– Για σηκωθήτε, κύματα! Ακούστε πώς χλειάζει,
την μάνα σας, εμένα; –

Κι ευθύς επυργωθήκανε τα κύματ' ως στ' αστέρια,
μ' όλα τα δυνατά τους
κι εσυμφωνήσαν στη στιγμή, κι απλώσανε τα χέρια
να πνίξουνε την θεια τους.

Μα δεν το ήθελ' ο Θεός. Γι' αυτό ασυμφωνία
στο μεταξύ τους βάζει.

Κι ενώ το ένα την Στεριά προσβάλλει με μανία,
το άλλο τους διστάζει.

Τότε φωνάζει κι η Στεριά, και τα βουνά ξυπνάει,
που κοιμόνταν κάτω.

– Για πέστε πάνω τους, παιδιά, σφαλήστε τα πελάγη
μέσα στης Γης τον πάτο!

Και σηκωθήκαν τα βουνά, τα όρη τα μεγάλα,
σαν δράκοι θεριωμένοι.

Κι ορμήσαν προς στην Θάλασσα, να μην αφήσουν στάλα
νερό στην οικουμένη.

Μα δεν το ήθελ' ο Θεός. Για τούτο κεραυνώνει
την μάνα τους, την ξέρη.¹

Και τα βουνά, που τρέχανε, η φρίκη τα παγώνει
στα τωρινά τα μέρη.

Τώρα ποθούν τα κύματα με θόρυβο μεγάλο
την Γη να κατακλύσουν,
μα μόλις τόνα σηκωθεί, πέφτει χαμαί το άλλο,
χωρίς να συμφωνήσουν.

Τώρα τα όρη επιθυμούν να κλείσουν κάθε κύμα,
σαν λάδι στο σκουτέλι,²
μα, στεριωμένα, δεν μπορούν να κάμουν ένα βήμα,
γιατί ο Θεός το θέλει.

Γ.Μ. Βιζυηνός, *Τα ποιήματα* (τόμ. Α'), επιμ. Έλενα Κουτριάνου,
Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα 2003

¹ξέρη: η στεριά· ²σκουτέλι: μικρή γαβάθα, πιατάκι

2. Με ποια χαϊκού ή άλλα ποιήματα της υποενότητας αυτής θα συνδέατε το δημοτικό «Το τριαντάφυλλο»; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας με βάση συγκεκριμένες εκφραστικές, μορφικές και θεματικές αναλογίες.
3. Να συγκρίνετε τα χαϊκού με τα δημοτικά τραγούδια ως προς τη δομή, την έκφραση και την εικόνα του κόσμου που σκιαγραφείται σε αυτά. Τι διαπιστώνετε (α) για τη σχέση του κάθε λαού, ιαπωνικού και ελληνικού, με τη φύση και (β) για τη χρήση του λόγου στην παραδοσιακή ποίηση κάθε λαού;
4. Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα <http://apotypomata.blogspot.com/2010/06/katsushika-hokusai.html>, όπου θα βρείτε πίνακες ιαπωνικής ζωγραφικής. Παρατηρήστε τους και προσπαθήστε να τους συγκρίνετε με τα χαϊκού. Τι συμπέρασμα βγάζετε για την ψυχρότητα του λαού που παρήγαγε τα εν λόγω έργα, ποιητικά και εικαστικά;
5. Να χωριστείτε σε δύο ομάδες και να κατηγοριοποιήσετε τη χλωρίδα και την πανίδα των γιαπωνέζικων και των ελληνικών χαϊκού, ή και των άλλων ελληνικών ποιημάτων αυτής της υποενότητας, καταγράφοντας σε δύο στήλες αντικριστά **i. τα στοιχεία της χλωρίδας** (άνθη, δέντρα, φυτά...) που ευδοκιμούν στην Άπω Ανατολή, σε αντιδιαστολή με τα αντίστοιχα ελληνικά, και **ii. τα είδη της πανίδας** που αναφέρονται στη μία και στην άλλη περίπτωση. Να σχολιάσετε ομοιότητες και διαφορές λαμβάνοντας υπόψη (α) τη γεωγραφική απόσταση των δύο λαών, (β) τις συμβάσεις του είδους των χαϊκού αναφορικά με το «κοσμοείδωλο» (την εικόνα για τον κόσμο) που αυτή η ποίηση ενδιαφέρεται να αναδείξει.

6. **α)** Να συγκρίνετε τα αγαπημένα λουλούδια της Άπω Ανατολής, που αναφέρονται στα γιαπωνέζικα χαϊκού, με τα αγαπημένα λουλούδια της δικής μας –και γενικά της μεσογειακής αλλά και της ευρωπαϊκής παράδοσης–, που αναφέρονται στα δημοτικά τραγούδια, στα ελληνικά χαϊκού, ή σε άλλα ποιήματα αυτής της υποεπότητας. **β)** Να κάνετε, παράλληλα, ένα γκάλοπ μεταξύ σας και στο οικείο σας περιβάλλον (φιλικό, συγγενικό...) για το ποιο ή ποια είναι τα αγαπημένα λουλούδια, καταγράφοντας έως 5 προτιμήσεις, και να αναδείξετε τον «νικητή». Να συγκρίνετε τα αποτελέσματα της στατιστικής με τα ποιητικά κείμενα και να σχολιάσετε συγκλίσεις ή αποκλίσεις, καθώς και τη γεωγραφική «πατρίδα» των άλλων λουλουδιών που προτιμήθηκαν, πέραν του πρώτου. [Η στατιστική θα αποκτήσει μεγαλύτερο ενδιαφέρον, αν διευρυνθεί ως προς τα είδη της χλωρίδας (στο ερωτηματολόγιο μπορούν να προστεθούν και δέντρα ή άλλα φυτά), καθώς και ευρύτερο πολιτισμικό ενδιαφέρον όπου υπάρχουν μαθητές/-τριες από διαφορετικές χώρες καταγωγής].
7. Να κατατάξετε σε κατηγορίες τα ελληνικά χαϊκού, διακρίνοντας **α)** όσα έχουν ερωτικό περιεχόμενο, **β)** όσα μπορούν να χαρακτηριστούν «ποιήματα ποιητικής» (σχολιάζουν, δηλαδή, την ίδια την πράξη της συγγραφής), **γ)** όσα αποκλίνουν από το ειδυλλιακό στερεότυπο της ιαπωνικής παράδοσης, και μπορούν να χαρακτηριστούν «νεωτεριστικά». Να συζητήσετε στην ολομέλεια τις παρατηρήσεις σας, λαμβάνοντας υπόψη, σε κάθε περίπτωση, το ιαπωνικό «πρότυπο».
8. Να αναζητήσετε στην ιστοσελίδα του Σπουδαστήριου Νέου Ελληνισμού http://www.snhell.gr/anthology/content.asp?id=144&author_id=60, το ποίημα του Καβάφη «Κεριά» και να το συγκρίνετε με το χαϊκού του Κομπαγιάσι Ίσ-σα «Φωτιά από κάρβουνα...». Τι κοινό παρουσιάζουν οι δύο εικόνες; Ποια από τις δύο μεταφορές θεωρείτε ότι αποδίδει πιο *αισθητά* τη φυσική πορεία της ζωής;
9. Να συγκρίνετε την αντίληψη για τον κόσμο «τον μικρό τον μέγα», που αποτυπώνεται γενικά στα χαϊκού, με το παρακάτω τρίστιχο του Ν. Βρεττάκου και να σχολιάσετε τη σχέση τους:

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Το σύμπαν ολόκληρο είναι ένα όστρακο
που εκκολάφτηκε μέσα του τ' ακριβό
μαργαριτάρι ο άνθρωπος.

Ανάκτηση από <http://www.snhell.gr/references/quotes/writer.asp?id=68>

10. Να αναζητήσετε με τη βοήθεια του καθηγητή σας της Φυσικής, σε ειδικευμένα βιβλία ή πηγές, τη γεωμορφολογία του μεσολογγίτικου τοπίου (λιμνοθάλασσας) και να την συγκρίνετε με το τοπίο, όπως περιγράφεται στο σολωμικό απόσπασμα του «Πειρασμού». Πρόκειται για το ίδιο τοπίο; Ποιες ομοιότητες και ποιες αποκλίσεις παρουσιάζει η *λογοτεχνική* αναπαράστασή του από τον Σολωμό;

11. Δείτε την έκδοση των *Απάντων* του Σολωμού (έκδ. Πολυλά – Πολίτη), ή και τα *Αυτόγραφα* του ποιητή, και εξετάστε τις παραλλαγές και τις μετακινήσεις θεμάτων και ενοτήτων από έργο σε έργο. Τι συμπέρασμα βγάζετε για τις απόπειρες του ποιητή να δημιουργήσει;
12. Να επισημάνετε σε ποια ελληνικά ποιήματα της υποενότητας εντοπίζετε τη μεταφορική/συμβολική χρήση των φυσικών στοιχείων. Σε ποια απ' αυτά τα ποιήματα τα στοιχεία της φύσης εμφανίζονται ως σύμβολα αντίστασης;
13. Ποια ελληνικά ποιήματα που εξετάσατε σας θυμίζει η πρώτη στροφή του ποιήματος του Κανταρέ «Στις Άλπεις» ως προς το *μεγαλείο* των στοιχείων της φύσης;
14. Να ανατρέξετε σε έγκυρες πηγές (π.χ. σε *Ιστορίες της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* ή στον ιστοχώρο του Σπουδαστήριου Νέου Ελληνισμού), για να βρείτε πληροφορίες για το καθαφικό έργο. Να συσχετίσετε τα βασικά χαρακτηριστικά της ποίησης του Καβάφη με τους τελευταίους στίχους του ποιήματος «Θάλασσα του πρωιού».
15. Με την καθοδήγηση του καθηγητή/καθηγήτριάς σας της Τέχνης, να αναζητήσετε την τεχντροπία που θα ταίριαζε καλύτερα στην εικαστική απόδοση του ποιήματος «Θάλασσα του πρωιού» του Καβάφη, λαμβάνοντας υπόψη και την εποχή που ζει και δημιουργεί ο Αλεξανδρινός ποιητής. Στη συνέχεια, αν θέλετε, αποδώστε εικαστικά το ποίημα.
16. Να αναζητήσετε και άλλα ποιήματα του Μόντη, όπως τις *Στιγμές* και τα *Γράμματα στη μητέρα*, και να εξετάσετε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ύφους του κύριου ποιητή· τα εντοπίζετε και στο ποίημά του «Μια λεύκα στην Κακοπετριά»;
17. Να αναζητήσετε επιγράμματα στο βιβλίο σας *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* τής Α΄ Γυμνασίου και να τα συνεξετάσετε ως προς τη δομή και το περιεχόμενό τους με το επίγραμμα του Μενάρδου για τη χαρουπιά. Σε τι συμπεράσματα καταλήγετε για τη χρήση του επιγραμματικού λόγου και τη θεματολογία του από την Αρχαιότητα ως σήμερα;
18. Να αντιπαραβάλετε το σχήμα προσωποποίησης της φύσης στα ανώνυμα/δημοτικά τραγούδια και στα επώνυμα ποιήματα της υποενότητας.
19. Να διακρίνετε τα έμμετρα ποιήματα από τα γραμμένα σε «ελευθερωμένο» ή ελεύθερο στίχο.
20. Να συγκρίνετε την «ποιητική δημοτική» στα κείμενα των ελλήνων ποιητών που εξετάσατε: ποια σας φαίνεται πιο καθαρή και κατανοητή και ποια πιο πυκνή και δύσκολη; Να σκεφτείτε πιθανούς λόγους που το αιτιολογούν.
21. Να αντιπαραβάλετε όλα τα τοπία που περιγράφονται στα ξένα ποιήματα και πεζά αυτής της υποενότητας με το ελληνικό/κυπριακό τοπίο και να συζητήσετε τις βασικότερες διαφορές. Να φτιάξετε μια κλίμακα τοπίων από τα πιο διαφορετικά στα πιο συγγενή με το μεσογειακό περιβάλλον.

B. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

1. Να επισκεφθείτε την ιστοσελίδα <http://www.youtube.com/watch?v=zZSHWifZT9M> όπου θα ακούσετε το τραγούδι του Ψαραντώνη «Natura». Με ποιον τρόπο εκδηλώνεται σ' αυτό η ευαισθησία απέναντι στη φύση; Να το συγκρίνετε από άποψη μορφής, αλλά και χειρισμού του θέματος, με το ποίημα του Πρατικάκη «Τα δέντρα»:

ΨΑΡΑΝΤΩΝΗΣ Natura	ΜΑΝΟΛΗΣ ΠΡΑΤΙΚΑΚΗΣ Τα δέντρα
Δεν παίζω πέτρα σε δεντρό να μην του σπάσω κλώνο πως δε μιλεί, πονεί κι αυτό παίρνει βουβό τον πόνο. Και τα δεντρά δακρύζουνε όσο κι αν δεν μιλούνε γιατί σταλάζουνε νερό όταν οι κλώνοι σπούνε. Προτού χαλάσεις τη φωλιά να λυπηθείς τσι κόπους π' αναμαζώνει το πουλί κλαδιά 'πο χίλιους τόπους.	Τι δίκαια και πόσο σιωπηλά είναι τα δέντρα. Δε ζητάνε στάλα παραπάνω απ' αυτό που τους αναλογεί. Είτε σε έρημο είτε σε πολυσύχναστη πλατεία, η λεύκα λεύκινα, η λεμονιά λεμονένια θα ντυθεί. Ή πάλι μετατρέπονται σε οικοτροφεία και ξενώνες για της πλάσης τα στρουθία – Αληθινό περίττωμα η λέξη έξωση. Στο παραμικρό αεράκι πιάνουν το τραγούδι. Όταν τα πληγώσεις, δε βογκάνε· δεν τραβάνε τα πλούσια μαλλιά τους. Δακρύζουνε κρυφά κι ακούν οι ρίζες. Όμως καμιά φορά πεισμώνουν όταν ο άνθρωπος τα βασανίσει. Αγριεύουν τότε, συστρέφονται, φτύνουν τον καρπό. Εκδικούνται το χέρι που τα καίει. Ρίχνουν χωριά μες στις πλημμύρες. Με δένδρινα μυαλά νουθετούνε. Με θεσπίσματα θεία αφανίζουνε φυλές. Από τη συλλογή <i>Η μαγεία της μη διεκδίκησης</i>, Καστανιώτης, Αθήνα 1990

2. Στο ποίημα του Πρατικάκη εμφανίζεται «παραλλαγμένο» ένα γνωστό σχήμα λόγου της παράδοσης. Ποιο είναι αυτό και τι διαφορετικό παρουσιάζει εδώ; Με ποια άλλα κείμενα της ενότητας θα το συνδέατε από την άποψη αυτή;
3. Σε πολλές περιπτώσεις στην ενότητα αυτή, τα πλάσματα της φύσης (δέντρα, ζώα, φυτά) εμφανίζονται με αισθήματα και, κάποτε, πιο νοήμονα από τον άνθρωπο. Γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό; Πώς το ερμηνεύετε;
4. Να συγκρίνετε το στοιχείο του «εξανθρωπισμού» φυτών και ζώων στα κείμενα που μελετήσατε (ιδίως τα πεζά) με την «προσωποποίηση» της φύσης στα δημοτικά τραγούδια και γενικά στην παλαιότερη λογοτεχνία. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές επισημαίνετε ως προς τη λειτουργία τους;

5. Να αντιπαραβάλετε τα κείμενα της υποενότητας «Περιβαλλοντικά προβλήματα» με τα «ειδυλλιακά» ποιήματα της προηγούμενης. Τι φανερώνει ότι γράφτηκαν σε διαφορετική εποχή;
6. (α) Να συγκρίνετε τα κείμενα που περιγράφουν το αστικό τοπίο της αθηναϊκής πρωτεύουσας με το παρακάτω ποίημα του Παλαμά (γραμμένο το 1910): πρόκειται για την ίδια πόλη; Ποιες είναι οι σημαντικότερες αλλαγές που εντοπίζετε και πού τις αποδίδετε; [Μπορείτε να επεκτείνετε τη σύγκριση μαζεύοντας και άλλο υλικό (ποιήματα, εικόνες, φωτογραφίες κλπ.) που δείχνουν την Αθήνα «άλλοτε» και «τώρα»].

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ**Η φλογέρα του Βασιλιά****Λόγος έβδομος**

(απόσπασμα)

Πρωί, και λιοπερίτυχη και λιόκαλ' είναι η μέρα,
κι η Αθήνα ζαφειρόπετρα στις γης το δαχτυλίδι.

[...]

Περήφανα και ταπεινά, κι όλα φαντάζουν ίδια.

Και της Πεντέλης η κορφή και τ' αχαμνό σπερδούκλι,¹

κι ο λαμπρομέτωπος ναός και μια χλωμή ανεμώνη,

τα πάντα, όμοια βαραίνουνε στη ζυγαριά της πλάσης.

Κι όλα σιμά τα φέρνεις, φως, κι όλα το φως τα δείχνει

με μοίρα σαν ξεχωριστή. Της Αίγινας ο κόρφος

ασπρογαλιάζει ολόχυτος, λαμποκοπά· τον πάει

σιμά προς τους κυματιστούς και σα γραμμένους λόφους·

[...]

Έτσι ολογύρα τα βουνά κι ο λογγωμένος Πάρνης

κι ο ελεφαντένιος ο Υμηττός κι η αγέρινη Πεντέλη

βλέπονται κι όλο βρίσκονται σε συντυχία² με τ' άλλα

τα πιο φτενόγραφα και πιο μακριά ξαγναντεμένα

βουνά της Ύδρας, τ' Αναπλιού, του Δαμαλά, της Κόρθος·

κι άκρες και λόφοι και στενά και βράχοι κι ακρογιάλια,

Τριπύργι, Φάληρο, Πειραιάς, και οι σκάλες και οι λιμιώνες,

κι η Σαλαμίνα αθάνατη, κι η ερημική Ψυττάλη

ως πέρα που τον άσπρο ναό βασιλική κορόνα

φορεί, δειγμένο από παντού, το Σούνιο τ' ακροτόπι.

Κι η αττικιά ακροθάλασσα, και ξεχωρίζει μέσα

στην Άσπρη θάλασσα, και ζει στην αγκαλιά της μάνας,

ευγενικότερη απ' αυτή και σάμπως πιο γαλάζια.

Κωστής Παλαμάς, *Η φλογέρα του Βασιλιά* (1910)·

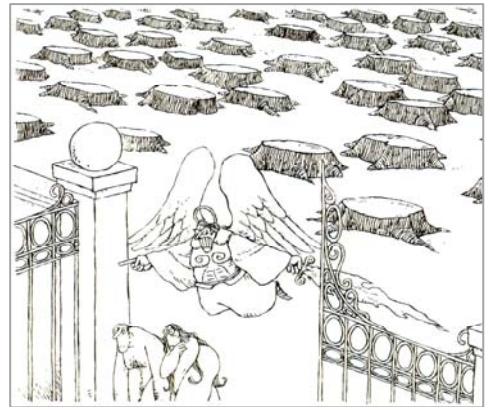
Η ελληνική ποίηση του 20ού αιώνα. Μια συγχρονική ανθολογία,
επιμ.- ανθολόγ. Ευριπίδης Γαραντούδης, Μεταίχμιο, Αθήνα 2008

¹ σπερδούκλι: ο ασφόδελος· ² συντυχία: συνομιλία

- (β) Να επεκτείνετε τις παρατηρήσεις σας και στην πόλη όπου ζείτε (ή απ' όπου κατάγεστε), συζητώντας αν διαπιστώνετε ανάλογα χαρακτηριστικά «εκσυγχρονισμού» και ποια είναι αυτά.
7. Να περιγράψετε συνθετικά την εικόνα του σύγχρονου αστικού τοπίου, αντλώντας στοιχεία από τα λογοτεχνικά κείμενα της ενότητας για το περιβάλλον. Ποια από τα ποιήματα της πρώτης ενότητας θα προτείνετε ως «θεραπεία» για την αισθητική αλλά και για την ψυχολογία του ανθρώπου της πόλης;
 8. Να συσχετίσετε τα πεζά με τα ποιήματα της ενότητας «Περιβαλλοντικά προβλήματα» και να τα ομαδοποιήσετε με γνώμονα τα θέματα που θίγουν για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος έξω και μέσα στην πόλη. Ποια είναι η κοινή «ρίζα του κακού» που αναγνωρίζουν;
 9. Να συγκρίνετε τις αφηγηματικές τεχνικές (περιγραφή, διάλογος, τριτοπρόσωπη ή πρωτοπρόσωπη αφήγηση) των πεζών κειμένων που εξετάσατε και να συζητήσετε πώς συμβάλλει η καθεμία στη ζωντάνια της εξιστόρησης.
 10. Να αναζητήσετε το τραγούδι του Ορφέα Περίδη «Ο Ρομπέν των καμένων δασών», στην ιστοσελίδα <http://www.youtube.com/watch?v=F5wDLnPJ77k>, καθώς και το τραγούδι «Ο χορός της βροχής» του συγκροτήματος «Πράσσειν Άλογα». Με ποια ποιήματα της υποενότητας «Περιβαλλοντικά προβλήματα» θα τα συσχετίζατε και γιατί;
 11. Να αναζητήσετε το τραγούδι «Τα δέντρα» του Παύλου Παυλίδη στην ιστοσελίδα <http://www.youtube.com/watch?v=i09ZayajZjE>, καθώς και το ομώνυμο τραγούδι του Χρήστου Θηβαίου στην ιστοσελίδα <http://www.youtube.com/watch?v=XERWfHe2gLU>. Ποιο αίσθημα εκφράζουν οι δύο δημιουργοί απέναντι στα δέντρα; Με ποια κείμενα της ενότητας θα τα συνεξετάζατε από την άποψη αυτή; Να σχολιάσετε πώς η μουσική ενισχύει το μήνυμα των στίχων.
 12. Να ακούσετε το τραγούδι του Χρήστου Θηβαίου «Το νερό» στην ιστοσελίδα <http://www.youtube.com/watch?v=Gtle7jr5P1o> και το τραγούδι «Μπες στο κλίμα» από τους Τσαλιγοπούλου, Μπάμπαλη, Πορτοκάλογλου, στην ιστοσελίδα http://www.youtube.com/watch?v=4WK_5zfXtFk. Σε ποια σοβαρά οικολογικά προβλήματα του καιρού μας αναφέρονται;
 13. Τι προσθέτουν τα παραπάνω τραγούδια στα λογοτεχνικά κείμενα αναφορικά με την «οικολογική συνείδηση» του ανθρώπου, και ειδικά του ενεργού πολίτη στον σημερινό κόσμο;
 14. Να συζητήσετε στην τάξη, με βάση τα κείμενα όλης της ενότητας, αν η σχέση του ανθρώπου με τη φύση παραμένει ίδια από εποχή σε εποχή και σε κάθε κοινωνία. Ποια σχέση έχει ο σύγχρονος άνθρωπος με τη φύση; Πιστεύετε, μετά την εξέταση των κειμένων, των τραγουδιών και του υπόλοιπου υλικού, πως θα έπρεπε να επανακαθορίσει τη σχέση του και γιατί;

1. Με αφορμή το χαϊκού του Κομπαγιάσι Ίσ-σα «Κάτω από τις κερασιές / δεν υπάρχουν / ξένοι», να αναζητήσετε τη σημασία της κερασιάς για τους Ιάπωνες (ενδιαφέροντα στοιχεία μπορείτε να αντλήσετε από το ταξιδιωτικό βιβλίο του Νίκου Καζαντζάκη *Ιαπωνία-Κίνα*, και από έγκυρες εγκυκλοπαιδικές πηγές). Με ποια σημαντική δική μας «γιορτή των λουλουδιών» μπορεί να παραλληλιστεί; Με τη βοήθεια του/της φιλολόγου σας, να αναζητήσετε λογοτεχνικά κείμενα που επιβεβαιώνουν την *πολιτισμική της αξία* στη νεοελληνική παράδοση, καθώς και ιστορικά στοιχεία που ενισχύουν την *κοινωνική σημασία* της στον Δυτικό κόσμο γενικά.
2. Με αφετηρία τα κείμενα της υποενότητας «Η φύση στη λογοτεχνία»:
 - Προσπαθήστε να σκιαγραφήσετε την εικόνα **i.** του ιαπωνικού τοπίου, **ii.** του μεσογειακού τοπίου (Νοτιανατολική Ευρώπη), **iii.** της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης.
 - Συσχετίστε τα οικοσυστήματα με την επίδραση που έχουν στην ψυχосύνθεση των λαών που κατοικούν σε αυτά και φτιάξτε μια κλίμακα που να δείχνει τον βαθμό ευχαρίστησης ή δυσφορίας που πιστεύετε ότι αισθάνεται ο άνθρωπος, ζώντας στα τοπία αυτά. (Για τις ανάγκες της μελέτης σας, θα ήταν χρήσιμο να αναζητήσετε, με την καθοδήγηση των καθηγητών σας, πληροφορίες και στοιχεία από τη γεωγραφία, την κοινωνική ψυχολογία, ταξιδιωτικούς οδηγούς, «τοπογραφίες» χωρών από το διαδίκτυο κλπ.).
3. Να αναζητήσετε και άλλα ποιήματα για τη φύση, ελληνικά και ξένα. Στη συνέχεια, να δημιουργήσετε ένα ηλεκτρονικό ανθολόγιο ποίησης με οικολογικό περιεχόμενο στην ιστοσελίδα του σχολείου σας. Μπορείτε να επεκτείνετε την έρευνά σας και στην πεζογραφία. Στο ανθολόγιο να επιλέξετε τα κριτήρια κατάταξης των κειμένων: ανά θέματα, κατά χώρες, παραδοσιακή / νεότερη λογοτεχνία, σε χρονολογική σειρά... (Μια ιδέα για τον τίτλο του ανθολογίου: *ecologotexnia* ή, αν προτιμάτε στα ελληνικά, «πράσινη λογοτεχνία»).
4. Να κάνετε στην τάξη έναν διαγωνισμό στον οποίο κάθε μαθητής και μαθήτρια θα δημιουργήσει ένα ποίημα με θέμα τη φύση, είτε με τον δεκαπεντασύλλαβο των δημοτικών μας τραγουδιών, είτε με τη μορφή χαϊκού ή καλλιγράμματος, είτε ακόμα με τη μορφή ενός επιγράμματος. Στη συνέχεια, να δημιουργήσετε στην ιστοσελίδα του σχολείου σας ένα νέο ηλεκτρονικό ανθολόγιο, δικής σας ποίησης αυτή τη φορά.
5. Με τη βοήθεια του/της φιλολόγου σας, να κάνετε μια μικρή έρευνα για την προϊστορία του είδους των καλλιγραφημάτων από την αρχαιότητα ως σήμερα.
6. Εμπνευστείτε από τα θέματα της ενότητας και τις μελωδίες των τραγουδιών και, αν θέλετε, δοκιμάστε να φτιάξετε δικά σας τραγούδια ή/και βιντεοκλίπ, με θέμα τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση, με τα ζώα, τα άμεσα περιβαλλοντικά προβλήματα κ.ο.κ.

7. Να καταγράψετε σε τίτλους τα περιβαλλοντικά προβλήματα που αναφέρονται στα κείμενα της οικείας υποενότητας. Να μοιραστείτε σε ομάδες και να κάνετε μια έρευνα σε έγκυρους ιστοχώρους για την Οικολογία (π.χ. Greenpeace), συλλέγοντας πληροφορίες και στοιχεία για το καθένα από αυτά. Να παρουσιάσετε στην τάξη το θέμα σας (με προβολή υλικού), εστιάζοντας στον ρόλο του ανθρώπου, αλλά και τις συνέπειες στη ζωή και την ψυχική του υγεία.
8. Να χωριστείτε σε δύο ομάδες και να «σκηνοθετήσετε» το περιβάλλον σας. Η πρώτη ομάδα θα κινηματογραφήσει με βιντεοκάμερα (ή άλλα προσιτά μέσα) στιγμιότυπα από τη σύγχρονη ζωή στην πόλη. Η δεύτερη θα κάνει το ίδιο με εικόνες από τη ζωή στα χωριά. Να οργανώσετε στο σχολείο ή σε δημόσιο χώρο ένα «κινηματογραφικό απόγευμα», στο οποίο θα προβληθούν, κατάλληλα μονταρισμένα, τα φιλμάκια σας. Η εκδήλωση, ανοιχτή στο κοινό, μπορεί να κλείσει με συζήτηση πάνω στο υλικό σας και στα οικολογικά μηνύματα που στέλνει.
9. Τα παρακάτω σκίτσα είναι του Μιχάλη Κουντούρη. (α) Να προσδιορίσετε ποια στοιχεία της παγκόσμιας κουλτούρας ενσωματώνει, ως ερμηνευτικό υπόβαθρο, το καθένα. (β) Να εντοπίσετε τα κείμενα της ενότητας με τα οποία θα μπορούσαν να συσχετιστούν, εξηγώντας και το είδος της σχέσης. (γ) Δοκιμάστε να δημιουργήσετε κι εσείς ανάλογα σκίτσα, αντλώντας έμπνευση από τις ιδέες του σκίτσογράφου και τα κείμενα που εξετάσατε. (Μπορείτε να συζητήσετε τις ιδέες σας σε ομάδες και κατόπιν να αναθέσετε σε όσους είναι καλοί στο σκίτσο την υλοποίησή τους). Στο τέλος, να διοργανώσετε μια έκθεση «οικολογικών σκίτσων/κόμικς» στο σχολείο.

Μιχάλης
Κουντούρης,
home sweet home,
Κασέρης, Ρόδος
2010

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΤΟ ταξίδι στη ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

A. ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

- Ε. Τσελεμπί, Ταξίδι στην Ελλάδα
- Γ. Σ. Μπαρτόλντ, Γράμμα στον αδελφό μου για το πώς ταξιδεύει κανείς στην Ανατολή
- Φ.-Ρ. Σατωμπριάν, Οδοιπορικό. Η Ελλάδα του 1806

1. Να συγκρίνετε την περιγραφή της πόλης και των δραστηριοτήτων των κατοίκων της στα αποσπάσματα του Τσελεμπί με την περιγραφή της υπαίθρου και των εκεί ασχολιών των κατοίκων στο κείμενο του Μπαρτόλντ. Ποια είναι η συνολική εικόνα που αποκτούμε έτσι για την κατάσταση των Ελλήνων στην τελευταία φάση της Τουρκοκρατίας;
2. Σε ποια κοινωνική ομάδα («τάξη» στο κείμενο) στρέφει την προσοχή του αποκλειστικά ο Τσελεμπί και σε ποιες δραστηριότητές της αναφέρεται; Μας δείχνει κάτι αυτό για τη δική του κοινωνική θέση;
3. Στην περιγραφή του Τσελεμπί ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην εμφάνιση και στα ήθη των γυναικών. Γιατί νομίζετε ότι συμβαίνει αυτό; (Αναζητήστε πληροφορίες για τη θέση των γυναικών στις μουσουλμανικές κοινωνίες, σύμφωνα με τον ισλαμικό νόμο).
4. Τι λείπει από την περιγραφή του Τσελεμπί, το οποίο αντιθέτως υπερτονίζεται στις περιγραφές των ευρωπαίων περιηγητών Μπαρτόλντ και Σατωμπριάν; Σε τι, αντίστοιχα, «υστερούν» τα δικά τους κείμενα σε σχέση με την περιγραφή του Τσελεμπί; Ποια σχέση, επομένως, έχουν τα κείμενα μεταξύ τους;
5. Τι είδους μόρφωση προϋποθέτουν οι περιγραφές –και οι στοχασμοί– των ευρωπαίων περιηγητών Μπαρτόλντ και Σατωμπριάν στα ταξιδιωτικά τους κείμενα; Να αποδείξετε με στοιχεία από τα κείμενα πώς η παιδεία αυτή καθορίζει το δρομολόγιο και τα αισθήματά τους, κατά την περιήγησή τους στη νεότερη Ελλάδα.
6. Υπάρχει στην περιγραφή του Τσελεμπί ο συναισθηματισμός, ο οποίος διακρίνει τη ματιά των ευρωπαίων περιηγητών καθώς διατρέχουν με «αίσθημα ιερό» την «κλασική γη» της Ελλάδας; Πώς το εξηγείτε;
7. Να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο με τον οποίο περιγράφουν την Ελλάδα και τα μνημεία της οι ευρωπαίοι περιηγητές Μπαρτόλντ και Σατωμπριάν. Ποιος από τους δύο περιηγητές θεωρείτε ότι αποτιμά την κατάσταση ρεαλιστικά και ποιος την βλέπει ρομαντικά (περισσότερο με τη φαντασία); Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας αντιπαραβάλλοντας τις σκέψεις τους καθώς ατενίζουν τα αρχαία μνημεία.

8. Να χωρίσετε το κείμενο του Μπαρτόλντ σε μέρη ανάλογα με τα θέματα τα οποία σχολιάζει και να δώσετε συνοπτικούς τίτλους σε καθένα απ' αυτά.
9. Ποιο θεματικό μοτίβο επανέρχεται διαρκώς στο κείμενο του Σατωμπριάν; Να επισημάνετε τις λέξεις και φράσεις οι οποίες αποδεικνύουν ότι πρόκειται για στοιχείο-κλειδί στην περιγραφή του γάλλου περιηγητή και να το αιτιολογήσετε λαμβάνοντας υπόψη το εισαγωγικό σημείωμα.
10. Να σχολιάσετε τις αναφορές στα κείμενα των Μπαρτόλντ και Σατωμπριάν για τη συμπεριφορά του λόρδου Έλγιν απέναντι στις ελληνικές αρχαιότητες. (α) Τι αποκαλύπτει η μαρτυρία του γάλλου περιηγητή για τη συμπεριφορά αυτή: ήταν μεμονωμένο φαινόμενο ή γενικευμένη πρακτική των περιηγητών της εποχής; (β) Η καταγγελία του Μπαρτόλντ για την «απίστευτη βαρβαρότητα του λόρδου Έλγιν» δικαιολογείται από τις γνώσεις ή πληροφορίες σας σχετικά με το θέμα; (Αναζητήστε σχετικά στοιχεία από το site του Μουσείου Ακρόπολης).
11. Τι μαθαίνουμε για τους «γενίτσαρους» και τους «αγωγιάτες» από το κείμενο του Μπαρτόλντ; Να αναζητήσετε την *ιστορική* ερμηνεία του όρου «γενίτσαρος» και την *ετυμολογική* ερμηνεία του όρου «αγωγιάτης» σε ιστορικά βιβλία και λεξικά και να σχολιάσετε το περιεχόμενο που τους αποδίδεται από τον γερμανό περιηγητή: θεωρείτε ότι αντιστοιχεί σε μια υπαρκτή πραγματικότητα εκείνων των χρόνων ή οφείλεται στην άγνοιά του επειδή είναι ξένος; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας λαμβάνοντας υπόψη και την αντίστοιχη αναφορά στο κείμενο του Σατωμπριάν.
12. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από το έργο του Ιάκωβου Πιτσιπίου *Ο πίθηκος Ξουθ ή τα ήθη του αιώνας. Σύγγραμμα πρωτοφανές* (α' έκδοση, 1848), συνδυάζοντάς το με το εισαγωγικό σημείωμα στο κείμενο του Μπαρτόλντ.

Η περιήγησις

Εγεννήθην εις το Βερολίνον, πρωτεύουσα της Πρωσίας· ονομάζομαι Βαρθόλδς, και είμαι αυτός εκείνος ο εις τα προλεγόμενα του Κοραή αναφερόμενος Γερμανός περιηγητής, ο πικρός των Ελλήνων κατήγορος, συγγραφεύς τού κατά το 1805 συγγράμματος, επιγραφομένου □ *αποσπάσματα προς ακριβεστέραν γνώσιν της σημερινής Ελλάδος.*”

Αναγνούς κατά τη νεότητά μου τα συγγράμματα διαφόρων Ευρωπαίων περιηγηθέντων την Ελλάδα, Τουρκίαν και Ρωσσίαν, συνέλαβον μεγάλην επιθυμίαν τού να γίνω και εγώ αυτόπτης των υπ' αυτών ιστορουμένων τεραστίων πραγμάτων, και να καταταχθώ εις την σειράν των ενδόξων περιηγητών των βαρβάρων χωρών της Ανατολής· ο πατήρ μου αποθανών εν έτει 1803 με αφήκε μόνον κληρονόμον μεγάλης χρηματικής περιουσίας [...], και καταβάς εις Τεργέστην επεβίβασθην επί εμπορικού τινος πλοίου και μετέβην εις Σμύρνην. [...]

Αφού δε διέτριψα εκεί [εις το χωρίον Βουρνόβα] επί τέσσαρας μήνας ζων αληθώς Συβαριτικών βίων, επέστρεψα μετά της οικογενείας του Αγγερέτου εις Σμύρνην, όπου ο Δον-Γκιουρουμής και Αβραμάτζος με ενεχείρισαν πλήθος αντιγράφων και περιέργων εκθέσεων,

ενταυτώ δε και τον λογαριασμό των εξόδων, δια τα οποία επλήρωσα εις αυτούς δύο χιλιάδας αργυρά φιορίνια, πλην τεσσάρων χιλιάδων πεντακοσίων διστήλων, τα οποία είχαν εξοδευθεί δι' αυτών κατά την απουσίαν μου [...] επί τέλους στενοχωρούμενος υπό των δανειστών μου, περιφρονούμενος υπό της οικογενείας του Αγγερέτου και μη αγαπώμενος πλέον υπό της ωραίας Βιολάντης, εβιάσθην να δραπετεύσω, και επιβιβασθείς διά νυκτός επί τινός Αυστριακού πλοίου άνευ διαβατηρίου, επέστρεψα εις Τεργέστην. Μεταβάς δε εις την πατρίδα μου Βερολίνον και έχων προ οφθαλμών τας εν Σμύρνη αγορασθείσας εκθέσεις, ερανισθείς δε και εξ άλλων περιηγητών, συνέταξα και εδημοσίευσα διά του τύπου το ρηθέν σύγγραμμά μου, εις το οποίον περιέγραψα, κατά την στερεότυπον συνήθειαν των περιηγητών, τα ήθη και έθιμα των νεωτέρων Ελλήνων, τας συνδιαλέξεις τας οποίας έλαβα μετά των σημερινών λεγομένων σοφών αυτών, και των προεστώτων των πόλεων και χωρίων, και όλας τα πόλεις και νήσους της Ελλάδος και Τουρκίας, τας οποίας έλεγον ότι περιήλθον, εν ω πραγματικώς δεν είχαν ιδει ειμή μόνον την Σμύρνην και το χωρίον Βουρνόβα, και δεν είχαν ομιλήσει, ειμή μόνον μετά του Αυστριακού προξένου, του Αγγερέτου, της Πέππας, του Δον-Γκιουρουμή, του Αβραμάτζου, των δύο υπηρετών του Αγγερέτου Μαρούς και Μιχάλη, και τινων Εβραίων τοκογλύφων, εξαιρέτως δε μετά Βιολάντης.

Το ρηθέν σύγγραμμά μου εθαυμάσθη και χειροκροτήθη υφ' όλων των μεγάλων σοφών και διπλωματών της Ευρώπης, πλην ολίγων τινών φρονίμων, μέχρις ου ευρισκόμενος εις Παρισίους κατά το έτος 1823 έμαθον ότι γέρων τις Έλλην, Κοραΐς ονομαζόμενος, διατρίβων προ πολλών ετών εις ταύτην την πόλιν, ανέφερεν εις τας σημειώσεις αυτού το ρηθέν σύγγραμμά μου κακίζων αυτό πικρώς και ονομάζων με, τυφλόν, ανόητον, ηλίθιον και μωρόν, και τα εν τω συγγράμματί μου αναφερόμενα, αναισχύντους κατά του Ελληνικού έθνους λοιδορίας [...]

Η παλαιότερη πεζογραφία μας, τ. Γ': 1830-1880, εκδ. Σοκόλη, Αθήνα 1996

(α) Αφού διαβάσετε τα κείμενα Μπαρτόλντυ και Πιτσιπίου, εξηγήστε τι από τα δύο σας φαίνεται πιθανότερο: να υπήρξε πραγματικά περιηγητής στην Ελλάδα ο Πρώσος ή να επινόησε όσα περιγράφει, όπως ισχυρίζεται ο Πιτσιπίος; (β) Τι πιστεύετε ότι ενόχλησε τον Κοραή και τους άλλους ομογενείς λογίους στην περιγραφή της Ελλάδας από τον Μπαρτόλντυ;

13. Να σχολιάσετε την περιγραφή της Ακρόπολης των Αθηνών από τον Σατωμπριάν. Ποια στοιχεία του κειμένου φανερώνουν ότι πρόκειται για περιγραφή με έντονο το υποκειμενικό στοιχείο; Ποια άλλη τέχνη σας θυμίζουν;
14. Συγκρίνετε τη ρομαντική περιγραφή του Σατωμπριάν για την Ακρόπολη των Αθηνών, και τους στοχασμούς που του εμπνέει, με το παρακάτω ποίημα του Λεοπάρντι: πώς καταλαβαίνουμε ότι και αυτό ανήκει στην ίδια εποχή (είναι και αυτό «ρομαντικό»);

ΤΖΙΑΚΟΜΟ ΛΕΟΠΑΡΝΤΙ

Το άπειρο

Αγαπημένος μου ήταν πάντα αυτός ο λόφος
ο έρημος, κι αυτά τα δέντρα που μου κρύβουν
τον μακρινόν ορίζοντα. Μα εδώ που στέκω
οραματίζομαι τις αχανείς εκτάσεις
τ' ουρανού και την υπερκόσμια γαλήνη
κι ανατριχιάζω. Και καθώς ακούω

μέσα απ' το φύλλωμα το θρόισμα του αέρα
συγκρίνω την αμόλυντη σιωπή του απείρου
μ' αυτόν τον ήχο. Κι αισθάνομαι το αιώνιο,
και τις σβησμένες εποχές, και τη δική μας
που ζει και πάλλεται. Κι ο στοχασμός μου
πνίγεται στη βαθιά απεραντοσύνη.
Σ' αυτή τη θάλασσα γλυκό είναι το ναύαγιο.

Giacomo Leopardi (1798-1837), «Το άπειρο», *Άσματα* (1835) [μτφρ. Ν. Βαγενάς]

- Παλαιότερα περιηγητικά (Τσελεμπί, Μπαρτόλντ, Σατωμπριάν)
- Α. Μπράσεϋ, *Μια νύχτα στο στρατόπεδο*
- Ν. Καζαντζάκης, *Το νησί της Αφροδίτης*

1. Να εντοπίσετε τα λεξιλογικά στοιχεία στα κείμενα των Τσελεμπί, Μπαρτόλντ και Μπράσεϋ που δηλώνουν την καταγωγή των περιηγητών (μουσουλμανική, γερμανική και αγγλική αντίστοιχα).
2. Να χωρίσετε το κείμενο της Μπράσεϋ σε σκηνές, με βάση την εξέλιξη της δράσης.
3. Να συγκρίνετε την περιγραφή της Μπράσεϋ για την πόλη της Λευκωσίας με την περιγραφή του Τσελεμπί για την πόλη των Αθηνών επισημαίνοντας ομοιότητες και διαφορές. Πώς εξηγείτε τις διαφορές;
4. Η μόρφωση την οποία προϋποθέτει το ταξίδι της Μπράσεϋ στην Κύπρο, όπως φαίνεται στο κείμενό της, είναι ανάλογη των γνώσεων με τις οποίες εισέρχονται στον ελληνικό χώρο οι Μπαρτόλντ και Σατωμπριάν; Αν υπάρχει διαφορά, σε τι πιστεύετε ότι οφείλεται;
5. Να συγκρίνετε τις μαρτυρίες του Μπαρτόλντ και της Μπράσεϋ για τα μέσα μεταφοράς και τις συνθήκες του ταξιδιού τους. Ποιες ομοιότητες διαπιστώνετε; Να σχολιάσετε ιδιαίτερα τα σημεία, στο κείμενο της αγγλίδας περιηγήτριας, στα οποία φαίνεται ότι η μεταφορά με άλογο αποτελεί *προνόμιο* (και ποιων).
6. Να εντοπίσετε στα κείμενα του Σατωμπριάν και της Μπράσεϋ τη μεταχρησία (αλλαγή χρήσης) των αρχαίων μνημείων και να σχολιάσετε την εξήγησή της στο κείμενο του Μπαρτόλντ.
7. Εξετάστε πώς περιγράφει τις γυναίκες της Κύπρου σε σχέση με τον εαυτό της η αγγλίδα Μπράσεϋ στο ταξιδιωτικό της κείμενο· συγκρίνετε με την περιγραφή των γυναικών στο κείμενο του Τσελεμπί. Σχολιάστε τις διαπιστώσεις σας για τη θέση των γυναικών λαμβάνοντας υπόψη τα ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα της κάθε μαρτυρίας.

8. Ποιες πληροφορίες για τον τόπο της Κύπρου (την ύπαιθρο και την πόλη, το φυσικό τοπίο, το κλίμα, τις λαϊκές παραδόσεις, τους θεσμούς κλπ.) μπορούμε να αντλήσουμε συνεξετάζοντας τα κείμενα της Μπράσεϋ και του Καζαντζάκη;
9. Ποια στοιχεία χαρακτηρίζουν το κυπριακό τοπίο, σύμφωνα με την περιγραφή του Καζαντζάκη; Να τα εντοπίσετε μέσα στο κείμενο και να συζητήσετε αν αντιστοιχούν στην εμπειρία σας. (Μπορείτε να τα συγκρίνετε και με τις περιγραφές του κυπριακού τοπίου στην ενότητα της «Οικολογίας» στο βιβλίο σας).
10. Ποια διάχυτη αίσθηση μεταδίδει από την πρώτη παράγραφο η περιγραφή του Καζαντζάκη για την Κύπρο, η οποία δεν υπάρχει στην αφήγηση της Μπράσεϋ; Να επισημάνετε σχετικά στοιχεία σε όλο το απόσπασμα από το ταξιδιωτικό του.
11. Το παρακάτω απόσπασμα είναι από ημερολογιακή εγγραφή του Γιώργου Σεφέρη για την Κύπρο. Να το συγκρίνετε με τις περιγραφές της Μπράσεϋ και του Καζαντζάκη, επισημαίνοντας χαρακτηριστικές ομοιότητες:

[...] Το απόγεμα βγήκαμε με τον Ευάγγελο Λουίζο στους δρόμους της Λευκωσίας. Είχε πέσει η νύχτα. Γοτθικά χτίρια, τειχιά, η αυλή στο Μεγάλο Χάνι. Καλή αρχιτεκτονική. Στενοί δρόμοι με λιγοστούς διαβάτες. Όχι Ανατολή. Ένα μεσογειακό χρώμα περισσότερο. Κάπου-κάπου στα στενά, πόρτες ανοιχτές δείχνοντας φωτισμένα, στενόχωρα και φτωχικά εσωτερικά: [...]Υπάρχει μια διάχυτη ηδυπάθεια σε τούτο τον τόπο. [...]

Γιώργος Σεφέρης, *Μέρες Στ'*

12. Σε ποιο σημείο του κειμένου του Καζαντζάκη βλέπουμε την οπτική των ντόπιων για τους περιηγητές; Ποια από τα ξένα περιηγητικά κείμενα την επιβεβαιώνουν;
13. Ποια πράγματα κινούν ιδιαίτερα το ενδιαφέρον της Μπράσεϋ στη Λευκωσία; Θα το ερμηνεύατε με βάση μόνο το φύλο της;
14. Ποια στοιχεία στην περιγραφή της Μπράσεϋ για την πόλη της Λευκωσίας και στην περιγραφή του Καζαντζάκη για τον ναό της Αφροδίτης στην Πάφο αποκαλύπτουν την ιστορία της Κύπρου; Να αναφέρετε χαρακτηριστικές φράσεις.
15. (α) Σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται η ουσιαστική *άγνοια* της αγγλίδας περιηγήτριας για την κοινωνία και τους θεσμούς του τόπου τον οποίο επισκέπτεται; Επικεντρωθείτε ιδίως στη σκηνή της επίσκεψης στον «πατριάρχη».
(β) Τι *λείπει* από την περιγραφή της Μπράσεϋ, καθώς παρατηρεί το εσωτερικό του βυζαντινού ναού; Πώς το εξηγείτε; (Αναζητήστε στοιχεία για το θρήσκευμα των Άγγλων).
16. Το κείμενο της Μπράσεϋ τιτλοφορείται «Μια νύχτα στο στρατόπεδο». Ποιες λέξεις στο κείμενο επιβεβαιώνουν τον στρατιωτικό-αποικιοκρατικό χαρακτήρα της παρουσίας των Άγγλων στο νησί; Υπάρχουν στοιχεία στη στάση και στις σκέψεις της Μπράσεϋ για τους ντόπιους που αποκαλύπτουν την *αποικιοκρατική* μάλλον παρά την περιηγητική της ματιά; Να τα εντοπίσετε στο κείμενο.

17. Στα κείμενα των Μπαρτόλντ και Σατωμπριάν πληροφορούμαστε ότι οι περιηγητές στην Ελλάδα συλλέγουν αρχαία για σουβενίρ. Τι μαζεύουν οι άγγλοι συλλέκτες στην Κύπρο, σύμφωνα με το κείμενο της Μπράσεϋ; Να σχολιάσετε τι αποκαλύπτει αυτή η «συλλεκτική μόδα» για την αντιμετώπιση του τόπου και των προβλημάτων του από τους ξένους.
18. Στο κείμενο της Μπράσεϋ διακρίνεται η «αφ' υψηλού» ματιά μιας εξευγενισμένης Κυρίας στην τοπική κοινωνία και στα ήθη της. Να εντοπίσετε ανάλογα στερεότυπα για τους «ιθαγενείς», δηλαδή τους ντόπιους κατοίκους μιας χώρας, σε άλλα κείμενα της ενότητας.
19. Ποια είναι η κυρίαρχη αφηγηματική τεχνική στα περιηγητικά κείμενα που εξετάσατε;
20. Τι παρατηρείτε στο κείμενο του Σατωμπριάν: προτεραιότητα στην αφήγηση έχουν τα γεγονότα ή οι σκέψεις του περιηγητή; Να συγκρίνετε με τα άλλα κείμενα των ξένων περιηγητών (Τσελεμπί, Μπαρτόλντ, Μπράσεϋ) και να σχολιάσετε τις παρατηρήσεις σας.
21. Με ποιο αφηγηματικό μέσο ζωντανεύει το οδοιπορικό του ο Καζαντζάκης, σε σχέση με τις περιγραφές των άλλων περιηγητών; Το εντοπίζετε και σε άλλα κείμενα της ενότητας
22. Σε ποιο γραμματικό πρόσωπο γίνεται η αφήγηση στα κείμενα Μπράσεϋ και Τσελεμπί; Γιατί πιστεύετε ότι επιλέγεται αυτός ο τύπος αφήγησης; Πώς επιβεβαιώνεται το υποκειμενικό στοιχείο *παρά* τον τύπο αφήγησης που επιλέγουν οι δύο περιηγητές;
23. Ποια στοιχεία δίνουν «λογοτεχνικό χρώμα» στα περιηγητικά κείμενα της ενότητας, κατά τη γνώμη σας;

- **Γ. Σ. Μπαρτόλντ, Γράμμα στον αδελφό μου για το πώς ταξιδεύει κανείς στην Ανατολή**
- **Φ.-Ρ. Σατωμπριάν, Οδοιπορικό. Η Ελλάδα του 1806**
- **Ελ. Λαδιά, Στην ελληνόφωνη Καλημέρα**
- **Δ. Νόλλας, Η φεύγουσα κόρη**

1. Ποιο είναι το κοινό στοιχείο που συνδέει τα κείμενα της Λαδιά και του Νόλλα με τα περιηγητικά των Μπαρτόλντ και Σατωμπριάν;
2. (α) Στο κείμενο του Νόλλα, ποιος κάνει περιήγηση σε αρχαιολογικό τόπο της Ελλάδας; (β) Σε τι διαφέρει ο σκοπός του ταξιδιού της Λαδιά στην ελληνόφωνη Καλημέρα, σε σχέση με εκείνον των ευρωπαίων περιηγητών στην Ελλάδα; Να δείξετε πώς προβάλλεται στο κείμενο της ελληνίδας ταξιδιώτισσας.

3. Στο ταξιδιωτικό κείμενο της Λαδιά δηλώνεται η μικτή («ερμαφρόδιτη») ταυτότητα των κατοίκων στα ελληνόφωνα χωριά της κάτω Ιταλίας. Με ποιον τρόπο στο κείμενο η ταυτότητα αυτή αναδεικνύεται τελικά *ελληνική*, επαληθεύοντας την ονομασία «Μεγάλη Ελλάδα» (*magna Grecia*) για τις περιοχές αυτές;
4. Ποια άλλη «γλώσσα», εκτός από τις κοινές γλωσσικές ρίζες, συμβάλλει στην ψυχική επικοινωνία μεταξύ των ελλήνων επισκεπτών και των ελληνόφωνων της Καλημέρας; Να το αποδείξετε με στοιχεία από το κείμενο της Λαδιά.
5. Να σχολιάσετε τους καβαφικούς στίχους στο κείμενο της Λαδιά: κρίνετε εύστοχη την αναφορά τους στο συγκεκριμένο ταξιδιωτικό αφήγημα, και γιατί; (Αναζητήστε και διαβάστε ολόκληρο το ποίημα για να απαντήσετε με μεγαλύτερη σιγουριά).
6. Τι αισθήματα προκαλεί στον αναγνώστη, και ειδικά στον *έλληνα* αναγνώστη, το κείμενο της Λαδιά; Να επισημάνετε εκφράσεις και αναφορές, οι οποίες δημιουργούν αυτό το συναισθηματικό κλίμα. Αισθάνεστε το ίδιο διαβάζοντας τα ξένα περιηγητικά κείμενα; Πού το αποδίδετε;
7. Η Λαδιά τιτλοφορεί το ταξιδιωτικό βιβλίο της *Φυσιογνωμίες τόπων*, ταυτίζοντας μεταφορικά τους τόπους με τους ανθρώπους τους. Δικαιολογείται ο τίτλος από το περιεχόμενο του κειμένου «Στην ελληνόφωνη Καλημέρα»; Για ποιο άλλο κείμενο της ενότητας θα θεωρούσατε ότι ο τίτλος αυτός είναι εξίσου εύστοχος και γιατί;
8. Να δείξετε, με αναφορές στα κείμενα, τι συμβολίζει η Στήλη στο ταξιδιωτικό της Λαδιά και ποιο αίσθημα για τον ελληνισμό εκφράζει. Δοκιμάστε κάτι ανάλογο για την παράσταση της Φεύγουσας Κόρης στο αφήγημα του Νόλλα.
9. Το κείμενο του Νόλλα έχει δύο στόχους. Να τους επισημάνετε ως εξής: (α) Να δείξετε με στοιχεία από το κείμενο ότι η περιήγηση στον ιερό τόπο της Ελευσίνας λειτουργεί ως κριτικό σχόλιο του συγγραφέα στην «άθλια» νεοελληνική πραγματικότητα και αισθητική. (β) Να επισημάνετε, από την άλλη, ποια στοιχεία (αξίες, αντιλήψεις, κατασκευές) φανερώνουν, κατά τον αφηγητή, την «κοινή ταυτότητα» αρχαίων και νεότερων Ελλήνων *παρά* την άθλια νεοελληνική πραγματικότητα και αισθητική.
10. Να συνδυάσετε τις σκέψεις των αφηγητών στα κείμενα της Λαδιά και του Νόλλα για τα κοινά «σημάδια της φυλής» και να δηλώσετε συνοπτικά τα στοιχεία που συνθέτουν την ελληνικότητα ανά τους αιώνες σύμφωνα με τα κείμενα αυτά.

- Σ. Τσερκεζής, Ημερολόγιον του βίου μου, αρχόμενον από του 1886
- Θ. Βαλτινός, Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, βιβλίο πρώτο, Αμερική
- Σ. Τριανταφύλλου, Πιτσιμπούργκο
- Κ. Δασκαλάκη, Η δικέφαλη πόλη

1. Τι προκαλεί εντύπωση στο ταξίδι με το πλοίο των μεταναστών στα κείμενα του Τσερκεζή και του Βαλτινού; Να αναζητήσετε εικόνες και στοιχεία για αντίστοιχα ταξίδια σημερινών μεταναστών και να τα σχολιάσετε.
2. Να συζητήσετε τη διαδικασία της εισόδου των μεταναστών στην ξένη χώρα με βάση το κείμενο του Βαλτινού και να συγκρίνετε με ό,τι σας είναι γνωστό για τους τρόπους εισόδου των σύγχρονων μεταναστών.
3. Ποια στοιχεία δηλώνουν την εποχή, την ιστορική και οικονομική συγκυρία στην οποία βρέθηκε ο Τσερκεζής στην Αμερική, και ποια στοιχεία στο ίδιο κείμενο δείχνουν τις δυσκολίες, τον αγώνα για επιβίωση του μετανάστη σε ξένη χώρα; Να συζητήσετε αν ο προβληματισμός αυτός είναι επίκαιρος και σήμερα.
4. Πώς προικονομείται το (συχνό και σήμερα) φαινόμενο της απατεωνιάς αυτών που αναλάμβαναν τη μεταφορά των μεταναστών σε ξένη χώρα στο κείμενο του Βαλτινού;
5. Από πού φαίνεται το εμπορικό δαιμόνιο του Έλληνα στο Συναξάρι του Βαλτινού; Με ποιο περιηγητικό κείμενο θα το συνδέατε από την άποψη αυτή;
6. Ποια νέα οπτική στο ζήτημα της μετανάστευσης προσθέτει το επιστολικό αφήγημα της Σώτης Τριανταφύλλου σε σχέση με τα άλλα δύο (Τσερκεζή και Βαλτινού); Πώς η διάσταση αυτή εμπλουτίζει –και συναισθηματικά– το θέμα;
7. Ποιες αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία και στους θεσμούς της παραδοσιακής κοινωνίας φέρνει στο φως το απόσπασμα από το Πιτσιμπούργκο;
8. Από ποια στοιχεία των μεταναστευτικών κειμένων της ενότητας καταλαβαίνουμε τη διαφορετική οργάνωση της κοινωνίας και της οικονομίας στη χώρα υποδοχής (Αμερική) σε σχέση με τη χώρα προέλευσης (Ελλάδα); Ποιο από αυτά τις δηλώνει καθαρότερα και γιατί;
9. Να αντιπαραβάλετε την περιγραφή των γυναικών στο περιηγητικό κείμενο του Τσελεμπί, με τις Χιώτισσες όπως παρουσιάζονται στα γράμματα της Ελέγκως στο αφήγημα της Σώτης Τριανταφύλλου. Τι διαπιστώνετε; Πώς ερμηνεύετε τη διαφορά στην κατάσταση των γυναικών στα κείμενα αυτά;

10. Να συγκρίνετε τις γυναίκες της Αμερικής με τις γυναίκες στη Χίο την ίδια περίοδο στις επιστολές του *Πιτσιμπούργκο*: από πού φαίνεται η χειραφέτηση των πρώτων και από πού η καθυστέρηση των δεύτερων; Να ερμηνεύσετε τη διαφορά.
11. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από τις «Δεκαοκτώ αφηγήσεις» που επιμελήθηκε η Νίκη Μαραγκού:

Η αφήγηση της Μαρίτσας

Το 1951, ύστερα που τρία χρόνια ήρτα holiday με τη νύφη μου, που ήταν Εγγλέζα, πάλε με το πλοίο. [...] Εκάμαμεν ένα μήνα, μετά επήγαμεν πίσω Αγγλία. Έσασα τζιαι την αρφή μου την Αντιγόνη τζιαι έρχουνταν έναν-έναν τα αδέρφκια μου. Είσιεν τζιαι μια κοτζιάκαρη που ήταν παντρεμένη με έναν Ιταλό, ενοικιάσαμεν κάμαρες, μια για τις κόρες, μια για τα παλληκάρκα. Τζιαί ύστερα λαλώ τους: «Έν' να αγοράσω σπίτι, εγώ με την αρφότεχνή μου». Λαλεί η νύφη μου: «Ξέρω μια κοτζιάκαρη πού θέλουν να το πουλήσουν, τέσσερα πατώματα στο Φέντιμα Ρόουντ.» Λαλεί μου: «Να σε πάρω σε μια γιάτραινα να σε εξετάσει, αν σου διά χαρτί ότι είσαι strong». [...] Έμαθα τζιαι εγγλέζικα, έγγραφέ μου τα ο αρφός μου στο χαρτί ελληνικά τζιαι εγγλέζικα, τζιαι έμαθα, τζιείνος που πήγε Μάντσεστερ τζιαι σπούδασε χημικός. Τζιαι τώρα συντυχάνω των Εγγλέζων τζιαι κάμνω τους τζιαι λαώνονται. Η γιάτραινα είπε μου ότι είμαι strong like a horse. Μόλις εγόρασα το σπίτι, ήρτεν γράμμα που τον τζιύρη μου ότι ο Ζαχαρίας του Πολύβιου ζητά να με παντρευτεί. Ο τζιύρης μου ήταν πολλά φίλοι με τον πεθερό μου, ετρώαν, επίναν.[...]

Την ημέρα που ήρτεν το γράμμα, ήταν έσσω ο αρφός μου ο Σάββας ο μεαλλύτερος. Εγώ ήμουν στη δουλειά. Απαντά του αμέσως ο Σάββας, «είμαστιν δεκτοί, είναι δεκτή τζιαι η Μαρίτσα, δώσε λόον, παπά». Χωρίς να με ρωτήσει.

Δεκαοκτώ αφηγήσεις, επιμ. Νίκη Μαραγκού, Το Ροδακίό, Αθήνα 2012

- (α) Να συγκρίνετε τις εμπειρίες της Μαρίτσας ως μετανάστριας στην Αγγλία του 1951 με τις αντίστοιχες των Κορδοπάτη, Τσερκεζή και Δημοστένη στις Η.Π.Α. των αρχών του 20ού αιώνα. Πού βρίσκετε ομοιότητες και πού διαφορές; (β) Πόσο χειραφετεί τη Μαρίτσα ως γυναίκα η μετανάστευσή της στην Αγγλία; Να το αιτιολογήσετε με βάση και στοιχεία από το κείμενο.
12. Ένα βασικό στοιχείο των μεταναστευτικών κειμένων είναι η αλληλεγγύη μεταξύ των συμπατριωτών: να το αποδείξετε με στοιχεία από όλα τα παραπάνω κείμενα. Πώς αυτή η εξιδανικευμένη εικόνα «σπάει» (παρουσιάζει ρωγμές) στο γράμμα του Δημοστένη;
13. Στο γράμμα του Δημοστένη διαφαίνεται ένας διαχωρισμός της κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης των μεταναστών της ελληνικής ομογένειας στην Αμερική: να επισημάνετε τα σχετικά χωρία και να τον σχολιάσετε.

14. Ο Δημοστένης παρομοιάζει τους εργοστασιάρχες της Αμερικής, αλλά και τον ιδιοκτήτη εστιατορίου Παπαζήτο, με τους Τούρκους στη Χίο. Γιατί γι' αυτόν και τη γυναίκα του η παρομοίωση έχει μια ιδιαίτερη αρνητική σημασία; Αναζητήστε ιστορικά στοιχεία για το τι προκάλεσαν οι Τούρκοι στο νησί της Χίου στα χρόνια της ελληνικής Επανάστασης. Επιβεβαιώστε, ακόμη, την αναφορά της Ελέγκως «οι Τούρκοι φύγανε» στο γράμμα της του 1913, ελέγχοντας από ιστορικά βιβλία ή πηγές πότε η Χίος απελευθερώθηκε από τους Τούρκους.
15. Συνδυάζοντας τις πληροφορίες που μας παρέχουν τα μεταναστευτικά κείμενα (ηλικία, φύλο, δουλειές, κοινωνικο-οικονομικά και ιστορικά δεδομένα, ήθη κλπ.) συζητήστε: Ποια κοινωνικά στρώματα και ηλικίες ανθρώπων αφορούσε το φαινόμενο της μετανάστευσης στις αρχές (αλλά και στα μέσα) του 20ού αιώνα; Για ποιους λόγους μετανάστευαν κυρίως; Έχει αλλάξει κάτι σήμερα;
16. Με ποια αφηγηματικά μέσα αποδίδεται ο «αυτοβιογραφικός» χαρακτήρας των κειμένων για τη μετανάστευση;
17. Ποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό παρουσιάζει η αφήγηση στο κείμενο του Βαλτινού; Να το συγκρίνετε με το αφήγημα του Γ. Μπεράτη στη θεματική ενότητα των «Οικουμενικών αξιών» της Γ' Γυμνασίου.
18. Να εντοπίσετε τους γλωσσικούς τύπους στο *Συναξάρι* του Βαλτινού, στην αλληλογραφία Δημοστένη – Ελέγκως στο *Πιτσιμπούργκο*, αλλά και στην αφήγηση της Μαρίτσας, οι οποίοι αντικατοπτρίζουν το λαϊκό προφορικό ιδίωμα των περιοχών από τις οποίες κατάγονται τα πρόσωπα αυτών των αφηγήσεων.
19. Πώς εξηγείτε τη γλώσσα στην οποία γράφει το ημερολόγιό του ο Τσερκεζής, άνθρωπος απ' ό,τι φαίνεται επίσης φτωχός, προερχόμενος από χαμηλά κοινωνικά στρώματα; Τι υποδηλώνει αυτή η επιλογή για το πώς (επιθυμεί να) βλέπει τον εαυτό του; Για να απαντήσετε, λάβετε υπόψη την κυρίαρχη αντίληψη εκείνης της εποχής για την «επίσημη» γραπτή γλώσσα.
20. Θα μπορούσαν κατά τη γνώμη σας να γραφτούν στη γλώσσα του Τσερκεζή οι επιστολές του *Πιτσιμπούργκο* ή η μαρτυρία της Μαρίτσας; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
21. Μελετήστε τους τίτλους των μεταναστευτικών κειμένων που είδατε και συσχετίστε τους με το περιεχόμενο και το ύφος των αντίστοιχων αποσπασμάτων.
22. Αν κατατάσσατε τα μεταναστευτικά κείμενα σε μια κλίμακα από το πιο σοβαρό στο πιο αστείο, σε ποια σειρά θα τα βάζατε;

23. Από ποια στοιχεία καταλαβαίνουμε ότι το κείμενο της Δασκαλάκη για την Αμερική είναι νεότερο σε σχέση με τα μεταναστευτικά κείμενα της υποενότητας; Ποιες πληροφορίες για τον τόπο, τις συνήθειες και τα ήθη της αμερικανικής κοινωνίας μας δίνει αυτό;
24. Με αφετηρία τα μεταναστευτικά κείμενα, συζητήστε τι ήταν εκείνο που κατά τη γνώμη σας είλκυε (και ελκύει) τόσο τους μετανάστες προς τη Δύση. Η περιγραφή της Δασκαλάκη δικαιώνει τον χαρακτηρισμό της Αμερικής, και γενικότερα του δυτικού κόσμου, ως «Νέου Κόσμου»; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.
25. Σε τι διαφέρει το κείμενο της Δασκαλάκη στην παρουσίαση του «αμερικανικού ονείρου» σε σχέση με τα κείμενα της μετανάστευσης; Τι βλέπει μεταγενέστερα η Δασκαλάκη που δεν μπορούν να δουν ακόμη οι μετανάστες στα παραπάνω κείμενα;
26. Τα έθνη «λησμονούν τον εαυτό τους», γράφει η Δασκαλάκη: ποιες ρίζες χάνουν, κατά την ταξιδιώτισσα συγγραφέα, προκειμένου να αφομοιωθούν στην ξένη γη; Να συσχετίσετε από την άποψη αυτή το κείμενο της Δασκαλάκη με εκείνο της Λαδιά και να σχολιάσετε τις παρατηρήσεις σας.
27. Η Δασκαλάκη επιμένει πολύ στην περιγραφή των σπιτιών. Για ποιον λόγο πιστεύετε ότι το κάνει αυτό; Να αντιπαραβάλετε τη διαπίστωση ότι «δεν έχουν παρά δυο αιώνες (και καμιά φορά ούτε καν) ιστορία», με τον λόγο για τον οποίο οι ξένοι περιηγητές έρχονταν στην Ελλάδα.
28. Στα κείμενα των ξένων περιηγητών παρατηρούμε τη ματιά του άλλου πάνω στον δικό μας κόσμο, ενώ στο κείμενο της Δασκαλάκη το αντίστροφο. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;
29. Στο κείμενο της Δασκαλάκη διακρίνονται στοιχεία ειρωνείας: να τα επισημάνετε και να συζητήσετε πώς υπηρετούν τον κριτικό στόχο της περιγραφής της.
30. Ποιο ή ποια κείμενα της θεματικής ενότητας «Οικολογία» σας θυμίζουν οι αναφορές στους ιθαγενείς της Αμερικής στο κείμενο της Δασκαλάκη;

- **Μ. Καραγάτσης, Μοναχικό ταξίδι στα Κύθηρα**
- **Ν. Χουλιαράς, Ο Ούβε στα Καλούδια**
- **Ζ. Λακαριέρ, Άγωνα γραμμή**

1. «Το μυρωμένο νησί του Αλκίνοου» (= Κέρκυρα). Να συγκρίνετε την κλασική αυτή αναφορά στο κείμενο του Καραγάτση με τις αντίστοιχες αναφορές στην ελληνική αρχαιότητα στα περιηγητικά κείμενα Μπαρτόλντι και Σατωμπριάν: έχει την ίδια βαρύτητα στο νεότερο ταξιδιογράφημα του έλληνα συγγραφέα; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

2. Ποια είναι η διαφορά των βιβλίων που αναφέρονται στο κείμενο του Καραγάτση σε σχέση με τα βιβλία τα οποία αναφέρονται στα περιηγητικά κείμενα, λ.χ. της Μπράσεϋ και του Μπαρτόλντυ; Πώς το εξηγείτε;
3. Να συγκρίνετε τα βιβλία τα οποία συστήνουν οι φίλοι του αφηγητή στο ταξιδιωτικό κείμενο του Καραγάτση με εκείνα που συνήθως παίρνετε εσείς ή οι γνωστοί σας στις διακοπές και να συζητήσετε τις διαπιστώσεις σας.
4. Στο κείμενο του Καραγάτση γίνεται αναφορά σε καβαφικούς στίχους. Σε ποιο άλλο ταξιδιωτικό κείμενο της ενότητας αναφέρεται ποίημα του Καβάφη; Να εξετάσετε τη λειτουργία των καβαφικών αναφορών στα δύο κείμενα: υπηρετούν τον ίδιο στόχο;
5. Στο κείμενο του Καραγάτση γίνεται αναφορά σε καβαφικούς στίχους. (α) Εντοπίστε το καβαφικό ποίημα «Απολείπειν ο θεός Αντώνιον» και εξετάστε πώς οι στίχοι του μεταφέρονται στο πεζογράφημα του Καραγάτση. (β) Σε ποιο άλλο ταξιδιωτικό κείμενο της ενότητας αναφέρεται ποίημα του Καβάφη; Να εξετάσετε τη λειτουργία των καβαφικών αναφορών στα δύο κείμενα: υπηρετούν τον ίδιο στόχο;
6. Σε σχέση με τα υπόλοιπα ταξιδιωτικά κείμενα, το κείμενο του Καραγάτση χαρακτηρίζεται από τη χρήση της παρωδίας και της ειρωνείας. Για ποιον λόγο θεωρείτε ότι την χρησιμοποιεί ο συγγραφέας, τι επιδιώκει να ειρωνευτεί;
7. Εκτός από την καβαφική αναφορά με παρωδιακή πρόθεση, πού αλλού στο κείμενο του Καραγάτση εντοπίζετε ένα ανάλογο παιχνίδι ανατροπής, μια *ανάποδη* ματιά στα πράγματα;
8. Δείτε το παρακάτω κείμενο της Σώτης Τριανταφύλλου. Διαπιστώνετε κάτι ανάλογο και σ' αυτό;

Ο υπνόσακκος

Πήγαμε και στην Αμοργό. Από πλήξη. Κι επειδή πήγαιναν όλοι. Θα μείνεις μόνη σου με τους διαρρήκτες, μου λέγανε. Έτσι, πήγαμε στην Αμοργό. Ήδη, στο πλοίο το μετάνιωσα. Έλεγα, που πάω τώρα εγώ. Στα βράχια πάω. Φτάσαμε, ψάξαμε ένα μέρος σκιερό για τους υπνόσακκους. Δεν υπήρχε μέρος σκιερό. Υπήρχε ένας τόπος άσπρος και βάνουσος, τόπος όπου εφορμούν τα όρνεα. Στην παραλία, ανάμεσα σε μπουκάλια και τσιγαρόκουτα ξάπλωναν οι ταξιδιώτες. Απ' αυτούς που όλο το χρόνο σκέφτονται που θα πάνε τον Αύγουστο. Έλαμπαν στον ήλιο, ξεραμένοι, ρυτιδιασμένοι σαν γριές μάγισσες. Ήταν ο ένας δίπλα στον άλλο, ίδια πρόματα στο νεκροτομείο. Οι ντόπιοι μας κοιτούσαν με το ίδιο βλέμμα. Διαφθείραμε τα ήθη. Πλην όμως, ολόκληρο το νησί ήταν σερβιτόροι. Τη μέρα τριγυρνούσα – δεν έβρισκα τίποτα να κάνω. Κι όλα άστραφταν κάτω απ' τον ήλιο, άστραφταν, σαν ψεύτικα μιγλιμπίδια. Αναρωτιόμουν πού έβρισκα παλιότερα τη γοητεία, όταν πηδούσαμε από νησί σε νησί ξυπόλητοι και πασαλειβόμαστε με λάδι και ιώδιο, το καλύτερο για το μαύρισμα. Ήθελα να μείνω άσπρη σαν χειμωνιάτικη. Κι ήθελα να μείνω μοναχή μου γιατί έκανα μακάβριους συνδυασμούς. Έβλεπα τα βατόμουρα δηλητηριασμένα, τα

μούσμουλα λεπρογόνα. Ευχόμεουν ύπνο σα νά 'ταν η συντέλεια, τη νύχτα φορούσα πουλόβερ και τυλιγόμεουν στον υπνόσακκο: κοιτούσα τ' αστέρια. Μερικές φορές φυσούσε και στροβιλιζόμεουν μέσα σ' ένα εργοστάσιο σκόνης. Έλεγα, να, έφτασε το θειάφι της κόλασης. Θυμόμουν παράξενα πράγματα για ν' αποκοιμηθώ: τη μισ Αλαμπάμα που φορούσε σιδεράκια στα δόντια. Τον Χρουτσόφ που ήθελε να δει τη Ντίσνεϊλαντ. Μια ερημιά στην Αριζόνα που τη λέγανε Δεισιδαιμονία. Ένα διαγωνισμό φτυσίματος που δε μπορούσα να θυμηθώ που τον είχα δει. Δεν ήθελα να κοιμηθώ: ενδόμυχα δεν ήθελα. Είχα εκείνη την παράλογη άποψη ότι χάνεται ο χρόνος. Κι ακόμα, ήθελα ν' αποφύγω τον ήλιο και τα σημάδια των διακοπών. Τις πατημασιές πάνω στην άμμο. Τη νύχτα, ο άνεμος έφτιαχνε καινούργια σχήματα κι ήμουν εκεί μπροστά όταν κατασκευάζονταν. Με το πρώτο φως, σηκωνόμεουν, πήγαινα στο καφενείο, έβλεπα τον άνθρωπο να σκουπίζει αγουροξυπνημένος. Μετά, η μέρα ήταν ατέλειωτη. Τέλος, ήρθε ένα καράβι που δεν το περίμενε κανείς. Ήταν πέντε το πρωί και το νησί κοιμόταν. Θε μου είπα, το πλοίο-φάντασμα. Έκανα ρολό τον υπνόσακκο και πήρα το σακκίδιό μου στον ώμο. Το τελευταίο που θυμάμαι απ' τον Αύγουστο στην Αμοργό είναι το θέαμα του εαυτού μου να τρέχει προς την προκυμαία. Όταν μπήκα κι η πόρτα έκλεινε πίσω μου ήμουν σίγουρη πως αυτό ήταν το τελευταίο καλοκαίρι στη θάλασσα. Προς το τέλος του μήνα, ξέχασα τον υπνόσακκό μου στο πορτ παγκάζ ενός αυτοκινήτου, αλλά δεν τον αναζήτησα. Στις επόμενες διακοπές, έψαχνα στο χάρτη για μια βόρεια πόλη.

Σώτη Τριανταφύλλου, *Το εναέριο τρένο στο Στίλγουελ*, Δελφίνι, Αθήνα 1992

9. Ποιες αστικές συνήθειες περιγράφονται με ειρωνική-κριτική διάθεση στα κείμενα του Καραγάτση και της Τριανταφύλλου;
10. «πήγαινα σε κάποιο νησί, όπου με περίμενε απασχόληση πιο πληχτική ακόμα» (Καραγάτσης): πώς η φράση αυτή επιβεβαιώνεται στο κείμενο «Ο υπνόσακκος» της Τριανταφύλλου και με ποιον τρόπο ανατρέπεται από τη στάση του Ούβε στα Καλούδια;
11. Ο Ούβε είναι ένας σύγχρονος τουρίστας. Να αντιπαραβάλετε τη στάση του με τους τουρίστες που περιγράφει η Τριανταφύλλου στο παραπάνω κείμενο: αντιμετωπίζουν με τον ίδιο τρόπο τις διακοπές τους στη θάλασσα; Να επισημάνετε τις σημαντικότερες διαφορές. Σε ποιους λόγους θα τις αποδίδετε;
12. Να συγκρίνετε την εμπειρία του Ούβε και της αφηγήτριας, στα κείμενα του Χουλιαρά και της Τριανταφύλλου αντίστοιχα, με τις δικές σας καλοκαιρινές διακοπές σε τουριστικά θέρετρα. Ποια από τις δύο εμπειρίες των προσώπων είναι πιο κοντά στη δική σας εμπειρία;
13. Να δείξετε στα κείμενα πώς η περιγραφή του τοπίου και των προσώπων αποδίδει τη διαφορετική οπτική –και ουσία– των διακοπών για τους πρωταγωνιστές των αφηγημάτων «Ο Ούβε στα Καλούδια» και «Ο υπνόσακκος».
14. Με ποιους εκφραστικούς τρόπους (λέξεις, φράσεις, παρομοιώσεις) περιγράφονται οι αντιδράσεις του Ούβε στα Καλούδια; Ποιο μοτίβο επανέρχεται διαρκώς; Πώς το εξηγείτε;

15. Τι ακριβώς (ξανα)βρίσκει ο Ούβε στα Καλούδια; Τι συμβαίνει όταν επιστρέφει στην πατρίδα του;
16. Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας, ποιήματα και πεζά, σας παραπέμπει ο εσωτερικός διχασμός του πρωταγωνιστή ανάμεσα στον εαυτό του στα Καλούδια και στον «άλλο Ούβε» όταν γυρίζει στη δουλειά και στη ζωή του στο Όσλο;
17. Σε ποιο ή σε ποια κείμενα της θεματικής ενότητας «Οικολογία» θα τοποθετούσατε ως πρωταγωνιστή τον Ούβε; Να αιτιολογήσετε την επιλογή σας.
18. Εξετάστε τους αφηγηματικούς τρόπους (πρωτοπρόσωπη / τριτοπρόσωπη αφήγηση, περιγραφή, διάλογος, κ.τ.ό.) που χρησιμοποιούν οι Χουλιάρας, Καραγάτσης και Τριανταφύλλου στα κείμενά τους για τις διακοπές. Συζητήστε ποιο κείμενο σας φαίνεται πιο παραστατικό (ποιο, δηλαδή, αποδίδει με μεγαλύτερη ζωντάνια την πραγματικότητα, κατά την προσωπική σας άποψη).
19. Ποια νέα διάσταση στο ταξίδι στα ελληνικά νησιά προσθέτει το κείμενο του Λακαριέρ σε σχέση με τα ταξιδιωτικά κείμενα της ενότητας με ανάλογο θέμα; Μελετήστε ιδίως την τελευταία παράγραφο του κειμένου του και σχολιάστε την με βάση τις ιστορικές γνώσεις σας ή πληροφορίες που θα αντλήσετε από έγκυρες πηγές.
20. Τι το ιδιαίτερο παρουσιάζει η ερμηνεία του όρου «άγωνα γραμμή» στο κείμενο του Λακαριέρ;
21. Να συγκρίνετε την εμπειρία από τα νησιά που καταγράφει ο αφηγητής-ταξιδευτής της «Άγωνα γραμμής» με εκείνη του «Ούβε στα Καλούδια» και της πρωταγωνίστριας στον «Υπνόσακκο» της Τριανταφύλλου: ποιο από τα τρία κείμενα νομίζετε ότι αποδίδει πιστότερα την πραγματικότητα;

- **Ν. Χουλιάρας, Ο Ούβε στα Καλούδια**
- **Ελ. Λαδιά, Στην ελληνόφωνη Καλημέρα**
- **Γ. Κιουρτσάκης, Στο αεροπλάνο**

1. Να συγκρίνετε την «παιδική ματιά» του Ούβε απέναντι στο θαύμα του ελληνικού φωτός και της θάλασσας, στο αφήγημα του Χουλιάρα, με την αίσθηση της γλώσσας σαν «μια λησμονημένη γειτονιά των παιδικών χρόνων» στο κείμενο της Λαδιά. Πού συναντώνται οι δύο συγγραφείς; Ποιαν αμοιβαία αντίληψη για την ελληνικότητα αναδεικνύουν με τον τρόπο αυτό μέσα από τα κείμενά τους;

2. Ο Κιουρτσάκης, στο ταξιδιωτικό του κείμενο, μιλάει για τον επιβάτη-επισκέπτη «που διασώζει κάτι από την παιδική του ματιά» στο ταξίδι. (α) Σε ποιο κείμενο των διακοπών ξαναβρίσκουμε το ίδιο μοτίβο; (β) Να σχολιάσετε τη σημασία του μοτίβου αυτού, ανατρέχοντας και στα κείμενα της υποενότητας «Η Εδέμ της παιδικής ηλικίας» στο βιβλίο σας της Α΄ Γυμνασίου· σε ποιο ποίημα ειδικά θα ανατρέχατε;
3. Τι προσθέτει το κείμενο του Κιουρτσάκη στη φιγούρα του σύγχρονου ταξιδιώτη, όπως είναι λ.χ. ο Ούβε; Πώς αλληλοσυμπληρώνονται τα δύο κείμενα (Κιουρτσάκη – Χουλιανά);
4. Σε ποια άλλα ταξιδιωτικά κείμενα της ενότητας βρίσκουμε τον συνδυασμό στοχασμού – συναισθήματος;

■ **Κ. Τσιτσέλη, Τα τρένα: Μυθολογία και λασπωμένα πόδια**

■ **Τζ. Στάινμπεκ, Οι ταξιδιώτες**

■ **Γ. Κιουρτσάκης, Στο αεροπλάνο**

■ **Α. ντε Σεντ Εξυπερύ, Νυκτερινή πτήση**

1. Ποιοι είναι οι «πρωταγωνιστές» στην αφήγηση της Τσιτσέλη; Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας συναντάτε ως αφετηρία της έμπνευσης ή κεντρικό στοιχείο της αφήγησης κάτι ανάλογο;
2. Εξετάστε την οργάνωση του κειμένου της Τσιτσέλη: σε πόσα μέρη χωρίζεται και ποια είναι η διαφορά μεταξύ τους; Να προσδιορίσετε τη σχέση του υπότιτλου («Μυθολογία και λασπωμένα πόδια») με τα μέρη που διακρίνατε.
3. Το αφήγημα της Τσιτσέλη, στο πρώτο μέρος του, περιγράφει απλώς τα μέσα μεταφοράς ή κάτι άλλο, και τι συγκεκριμένα; Να το αποδείξετε με στοιχεία από το κείμενο.
4. Ποια βασική διαφορά, σύμφωνα με τη συγγραφέα, υπάρχει ανάμεσα στο ταξίδι με τρένο και στο ταξίδι με πλοίο; Εσείς έχετε ταξιδέψει ποτέ με τρένο ή με πλοίο; Αν ναι, συγκρίνετε τις εμπειρίες σας με τις εντυπώσεις για τα μέσα αυτά στο κείμενο της Τσιτσέλη.
5. (α) Ποιες τέχνες, εκτός από τη λογοτεχνία, θεωρεί η Τσιτσέλη καθοριστικές για τη ρομαντική γοητεία των συγκεκριμένων μέσων μεταφοράς στην ευαισθησία του ταξιδιώτη; (β) Ποιο σύγχρονο μέσο μεταφοράς ανατρέπει τη «μυθολογία» των κλασικών μέσων, σύμφωνα με το κείμενο του Κιουρτσάκη, και γιατί;

6. Σχολιάστε το δεύτερο μέρος και την τελευταία παράγραφο του κειμένου της Τσιτσέλη. Ποια διάσταση δίνει στο ταξίδι με το τρένο; Είναι κι αυτή «ρομαντική»; Σε ποια άλλα κείμενα της υποεπότητας σας παραπέμπει η διάσταση αυτή;
7. Υπάρχουν κείμενα στην ενότητα τα οποία επιβεβαιώνουν ή ανατρέπουν τη ρομαντική εικόνα του ταξιδιού με τα παραδοσιακά μέσα μεταφοράς (πλοίο, τρένο, λεωφορείο);
8. Διαβάστε το παρακάτω κείμενο του αμερικανο-αρμένιου συγγραφέα Ουίλιαμ Σαρογιάν. Σε τι διαφέρει ως προς το ύφος και την αφηγηματική τεχνική σε σχέση με τα υπόλοιπα για τα μέσα μεταφοράς;

Παλιά προγονική συμβουλή για τον Αμερικάνο ταξιδιώτη

Μια χρονιά ο θείος μου ο Μελίκ ταξίδεψε από το Φρέσκο στη Νέα Υόρκη. Πριν πάρει το τρένο, τον επισκέφτηκε ο θείος μου ο Γκάρο και του μίλησε για τους κινδύνους του ταξιδιού. – Όταν μπεις στο τρένο, είπε ο γέρος, πρόσεξε τη θέση που θα διαλέξεις, κάθισε και μην το κουνήσεις από κει.

– Μάλιστα, είπε ο θείος μου.

– Λίγη ώρα αφού ξεκινήσει το τρένο, είπε ο γέρος, δυο άνθρωποι με στολή θα έρθουν να σου ζητήσουν το εισιτήριό σου. Να τους αγνοήσεις. Θα είναι απατεώνες.

– Πώς θα το καταλάβω; είπε ο θείος μου.

– Θα το καταλάβεις, είπε ο γέρος. Δεν είσαι πια παιδί.

– Μάλιστα, είπε ο θείος μου.

– Πριν κάνετε είκοσι μίλια, ένας πολύ ευγενικός νεαρός θα σε πλησιάσει και θα σου προσφέρει τσιγάρο. Να τους πεις ότι δεν καπνίζεις. Το τσιγάρο θα είναι χασισωμένο.

– Μάλιστα, είπε ο θείος μου.

– Πηγαίνοντας στο βαγκόν-ρεστοράν, μια πολύ ωραία νεαρή γυναίκα θα σκοντάψει επίτηδες, θα πέσει επάνω σου και σχεδόν θα σ' αγκαλιάσει, είπε ο γέρος. Θα σου ζητήσει χίλιες συνγνώμες, θα είναι πολύ ελκυστική και θά 'χεις τη φυσική παρόρμηση να επιδιώξεις σχέσεις μαζί της. Να καταπνίξεις αυτή τη φυσική παρόρμηση, να προχωρήσεις και να πας να φας. Η γυναίκα αυτή θα είναι μια τυχοδιώκτρια.

– Μια τι; είπε ο θείος μου.

– Μια πόρνη, φώναξε ο γέρος. Να προχωρήσεις και να πας να φας. Να παραγγείλεις το καλύτερο φαί, κι αν έχει πολύ κόσμος στο ρεστοράν κι η ωραία γυναίκα κάτσει απέναντί σου, μην την κοιτάς στα μάτια. Αν μιλήσει, κάνε πως είσαι κουφός.

– Μάλιστα, είπε ο θείος μου.

Κάνε πως είσαι κουφός, είπε ο γέρος. Είναι ο μόνος τρόπος για να τη γλιτώσεις.

– Να τη γλιτώσω από τι; είπε ο θείος μου.

– Για να γλιτώσεις απ' όλον αυτόν τον αθεόφοβο μπελά, είπε ο γέρος. Κι εγώ έχω ταξιδέψει. Ξέρω τι σου λέω.

– Μάλιστα, είπε ο θείος μου.

– Αρκετά λοιπόν είπαμε, είπε ο γέρος.

– Μάλιστα, είπε ο θείος μου.

– Ας μην ξαναμιλήσουμε γι' αυτά, είπε ο γέρος. Τέλειωσαν πια όλα αυτά. Έχω εφτά παιδιά. Έζησα μια γεμάτη και ενάρετη ζωή. Καλύτερα να μην τα ξαναθυμάμαι όλα αυτά. Έχω

χτήματα, αμπέλια, δέντρα, ζωντανά και χρήματα. Δεν μπορεί κανείς να τα έχει όλα – παρά μια-δυο μέρες κάποτε.

– Μάλιστα, είπε ο θεός μου.

– Γυρίζοντας στη θέση σου μετά το φαΐ, είπε ο γέρος, θα περάσεις απ’ το καπνιστήριο. Εκεί θά ’χουν στρώσει γερό χαρτοπαίγνιο. Οι παίχτες θα είναι τρεις μεσόκοποι άντρες, με φανταχτερά δαχτυλίδια στα δάχτυλα. Θα σε χαιρετήσουν ευγενικά κι ένας απ’ αυτούς θα σε καλέσει να παίζεις μαζί τους. Πες τους: Μιλώ όκι αγγλικά.

– Μάλιστα, είπε ο θεός μου.

– Αυτά είχα να σου πω, είπε ο γέρος.

– Σας ευχαριστώ πολύ, είπε ο θεός μου.

– Α, και κάτι άλλο ακόμα, είπε ο γέρος. Όταν πλαγιάσεις το βράδυ, βγάλε τα λεφτά σου απ’ την τσέπη σου, και βάλε τα μέσα στο παπούτσι σου. Βάλε το παπούτσι κάτω απ’ το μαξιλάρι σου, έχε το κεφάλι σου πάνω στο μαξιλάρι όλη νύχτα και μην κοιμηθείς.

– Μάλιστα, είπε ο θεός μου.

– Αυτά είχα να σου πω, είπε ο γέρος.

Ο γέρος έφυγε και την άλλη μέρα ο θεός μου ο Μελίκ πήρε το τρένο και ταξίδεψε διασχίζοντας την Αμερική ως τη Νέα Υόρκη. Οι δύο άντρες με τη στολή δεν ήταν απατεώνες, ο νεαρός με το χασισωμένο τσιγάρο δεν ήρθε, η όμορφη νεαρή γυναίκα δεν κάθισε απέναντι στο θείο μου στο τραπέζι του ρεστοράν και δεν υπήρχε κανένα στρωμένο χαρτοπαίγνιο στο καπνιστήριο. Ο θεός μου την πρώτη νύχτα έβαλε τα λεφτά του στο παπούτσι του και το παπούτσι του κάτω απ’ το μαξιλάρι του και το κεφάλι του πάνω στο μαξιλάρι και δεν κοιμήθηκε όλη νύχτα, αλλά τη δεύτερη νύχτα εγκατέλειψε όλη αυτή τη διαδικασία.

Την άλλη μέρα πρόσφερε αυτός τσιγάρο σ’ έναν άλλο νεαρό, κι ο νεαρός το δέχτηκε. Στο ρεστοράν ο θεός μου άλλαξε θέση για να κάτσει σ’ ένα τραπέζι που καθόταν μια νεαρή κυρία. Άρχισε ο ίδιος ένα παιχνίδι πόκερ στο καπνιστήριο και που πριν το τρένο φτάσει στη Νέα Υόρκη, ο θεός μου γνώριζε τους πάντες μέσα στο τρένο, κι οι πάντες τον γνώριζαν. Κι όταν το τρένο περνούσε απ’ το Οχάιο, ο θεός μου κι ο νεαρός που δέχτηκε το τσιγάρο και δυο νεαρές κυρίες που πήγαιναν στο Βάσαρ, έκαναν κουαρτέτο και τραγούδησαν *The Wabash Blues*.

Το ταξίδι ήταν πάρα πολύ ευχάριστο.

Όταν ο θεός μου ο Μελίκ γύρισε πίσω απ’ τη Νέα Υόρκη, ο γερο-θεός μου ο Γκάρο τον ξαναεπισκέφτηκε.

– Βλέπω πως είσαι μια χαρά, του είπε. Ακολούθησες τις οδηγίες μου;

– Μάλιστα, είπε ο θεός μου.

Ο γέρος κοίταξε πέρα στο κενό.

– Είμαι πολύ ευχαριστημένος που κάποιος επιτέλους επωφελήθηκε από την πείρα μου, είπε.

Ουίλιαμ Σαρογιάν, *Με λένε Αράμ*, μτφρ. Νόρα Αναγνωστάκη, Νεφέλη, Αθήνα 1989

9. Να αποδείξετε ότι το ταξίδι, στο κείμενο του Σαρογιάν, λειτουργεί και σαν *μεταφορά για τη ζωή* (τι συναντά κανείς στην πορεία της ζωής του...). Να το συγκρίνετε από την άποψη αυτή με την περιγραφή του λεωφορείου στο κείμενο του Στάινμπεκ *Οι ταξιδιώτες*, αναφέροντας ποια αντικείμενα σ’ αυτό σημαίνουν και κάτι άλλο, λειτουργούν δηλαδή ως μεταφορές.
10. Ποια στοιχεία στο απόσπασμα από τους *Ταξιδιώτες* αποδεικνύουν ότι ο Στάινμπεκ είναι ρεαλιστής και κοινωνικός συγγραφέας, όπως γράφεται στο εισαγωγικό σημείωμα;

11. Να συγκρίνετε την αναφορά στο τούνελ και τα αισθήματα που προκαλεί στον ταξιδιώτη, στο κείμενο της Τσιτσέλη, με τα αντίστοιχα αισθήματα των επιβατών στο αεροπλάνο, σύμφωνα με το κείμενο του Κιουρτσάκη. Ποια είναι η κοινή αιτία του φόβου;
12. Στο κείμενο του Κιουρτσάκη, το ταξίδι με αεροπλάνο μετατρέπεται σε εμπειρία αυτογνωσίας (και αναγνώρισης του άλλου, του διαφορετικού): ποιες σκέψεις και συναισθήματα του αφηγητή στο απόσπασμα το τεκμηριώνουν;
13. Διαβάστε τις σκέψεις του αφηγητή την ώρα της πτήσης στο κείμενο του Κιουρτσάκη: «πώς να μη νιώσεις, έστω φευγαλέα, ότι εδώ πάνω, στον αιθέρα, συνορεύεις με τον θάνατο πολύ εγγύτερα απ' όσο όταν πατάς στο χώμα κάποιου τόπου, όπως το νιώθουνε, θαρρώ, πολλοί συνεπιβάτες, κι ας μη θέλουν να το ομολογήσουν στον εαυτό τους;» Πώς σχετίζονται με το αφήγημα του Εξυπερύ; Σε τι διαφέρει η περιγραφή της εμπειρίας της πτήσης στα δύο κείμενα;
14. Το τέλος της *Νυκτερινής πτήσης* είναι άσχημο. Είναι «άσχημος» και ο τρόπος που περιγράφεται; Να δείξετε στο κείμενο τι τον κάνει λογοτεχνικό (εκφραστικά μέσα, σχήματα λόγου, κυρίαρχα μοτίβα). Από ποια άποψη οι καταδικασμένοι είναι και «αφάνταστα πλούσιοι» στο τέλος;
15. Ποιο κεντρικό μοτίβο συνδέει τη «Νυκτερινή πτήση» του Εξυπερύ με το ποίημα αρ. 81 του Φ. Φαριάντ; Ποια κοινή αίσθηση αποπνέει η «εμπειρία των αιθέρων» και στα δύο κείμενα;
16. Οι ταξιδιωτικές αφηγήσεις των Τσιτσέλη, Κιουρτσάκη διαφέρουν από εκείνες στα λογοτεχνικά κείμενα των Σαρογιάν, Εξυπερύ, Στάινμπεκ, μολονότι έχουν το ίδιο θέμα (ένα μέσο μεταφοράς). Τι επιπλέον υπάρχει στα πρώτα που δεν υπάρχει στα δεύτερα, και αντίστροφα;

- **Τζ. Κέρουακ, Στο δρόμο**
- **Γ. Ιωάννου, Μοτοσικλέτας εγκώμιο**
- **Ν. Δήμου, Ο άνθρωπος που ετοίμαζε το αυτοκίνητό του**

1. Ποιο είναι το κίνητρο του ταξιδιού στο κείμενο του Κέρουακ; Με ποια άλλα κείμενα της υποεπότητας μοιάζει και με ποια διαφέρει, από την άποψη αυτή;
2. Ποιοι είναι οι πραγματικοί πρωταγωνιστές στα αφηγήματα του Κέρουακ και του Ιωάννου; Να το τεκμηριώσετε.

3. Να διαβάσετε την τελευταία παράγραφο του αποσπάσματος από τον Κιουρτσάκη: πώς σχετίζεται με την εμπειρία που περιγράφουν τα κείμενα «Στο δρόμο» του Κέρουακ και «Μοτοσικλέτας εγκώμιο» του Ιωάννου; Αποδείξτε το με συγκεκριμένες αναφορές στα δύο κείμενα.
4. Εξετάστε ποιος αφηγείται στα κείμενα του Κέρουακ και του Ιωάννου. Σε τι διαφέρουν οι δύο αφηγητές;
5. Εντοπίστε τα λεξιλογικά-εκφραστικά μέσα με τα οποία περιγράφεται το ταξίδι με το αυτοκίνητο στο απόσπασμα από τον Κέρουακ: να αποδείξετε ότι η περιγραφή αυτή αντιστοιχεί στη μυθολογία της «λογοτεχνίας του δρόμου», σύμφωνα με το εισαγωγικό σημείωμα.
6. Σε ποιο ποίημα της ενότητας το ταξίδι προβάλλεται επίσης ως αυτοσκοπός (έχει *αυταξία*) όπως στο κείμενο του Κέρουακ;
7. Σε ποια κείμενα της επόμενης υποενότητας μας οδηγεί η κατάσταση αλλά και η φαντασίωση του αφηγητή στο διήγημα του Ιωάννου;
8. (α) Τι το κοινό παρουσιάζει η ιστορία του Νίκου Δήμου «Ο άνθρωπος που ετοιμάζε τ' αυτοκίνητό του» με το απόσπασμα του Κέρουακ και ποια βασική διαφορά υπάρχει στη στάση των ηρώων των δύο κειμένων;
(β) Πώς η αφηγηματική τεχνική στα δύο κείμενα (του Κέρουακ και του Δήμου) υποδηλώνει τη διαφορά στάσης των ηρώων;
9. Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από τα «Ημερολόγια μοτοσικλέτας latinoamericana» όπου ο νεαρός Ερνέστο Γκεβέρα καταγράφει ένα ταξιδιωτικό χρονικό της νιότης του παρέα με ένα φίλο, πολύ πριν γίνει ο επαναστάτης Τσε. «Ποδερόσα» ήταν η μοτοσικλέτα που χρησιμοποίησαν:

Το χαμόγελο της «Τζοκόντα»

Αυτή είναι μια καινούρια φάση της περιπέτειας. Είχαμε συνηθίσει να τραβάμε την προσοχή με το πρωτότυπο ντύσιμό μας και τη θρυλική Ποδερόσα, που το αγκομαχητό της προκαλούσε τη συμπόνια όσων μας φιλοξενούσαν, αλλά κατά κάποιο τρόπο ήμαστε δυο ιπότες του δρόμου. Ανήκαμε στην «περιπλανώμενη αριστοκρατία» και δεν μπορούσαμε να υπολογίζουμε στα διαπιστευτήριά μας, που εντυπωσίαζαν βαθιά. Τώρα πια δεν είμαστε παρά δύο «μουσάτοι» με το δισάκι στον ώμο και όλη τη βρόμα του δρόμου κολλημένη στα μακριά πλεκτά μας, κατάλοιπα της περασμένης αριστοκρατικής μας υπόστασης.

Ο οδηγός του φορτηγού μας είχε αφήσει στο πάνω τμήμα της πόλης, στην είσοδό της, και εμείς σέρναμε με βήμα κουρασμένο τους σάκους μας στο δρόμο κάτω από τα περίεργα ή αδιάφορα βλέμματα των περαστικών. Πέρα μακριά διακρινόταν το λιμάνι, με το σαγηνευτικό λαμπύρισμα των σκαφών, ενώ η θάλασσα, σκούρα και γοητευτική, μας καλούσε με τη διαπεραστική μυρωδιά της, τρυπώντας μας τα ρουθούνια. Αγοράσαμε ψωμί – θα ανακαλύπταμε πως το ίδιο ψωμί που μας φάνηκε τόσο ακριβό τούτη τη στιγμή θα ήταν

πολύ φτηνό όταν θα απομακρυνόμασταν προς το Βορρά– και συνεχίσαμε να κατηφορίζουμε το δρόμο. Ο Αλμπέρτο ήταν εμφανώς κατάκοπος, ενώ εγώ, χωρίς να δείχνω την κούρασή μου, ένιωθα όπως αυτός. Όταν φτάσαμε λοιπόν σ’ ένα γκαράζ φορτηγών, αιφνιδιάσαμε τον επιστάτη με μια σωστή παράσταση τραγωδίας: του διηγηθήκαμε πολύ παραστατικά τα παθήματά μας σε όλο το δρόμο από το Σαντιάγο ως εκεί. Ο γέροντας μας άφησε να κοιμηθούμε πάνω σε κάτι ξύλινες τάβλες συντροφιά με κάποια πολύ ενοχλητικά παράσιτα.

Ερνέστο Τσε Γκεβέρα, *Ημερολόγια μοτοσικλέτας*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 1994

10. «ήμαστε δυο ιπότες του δρόμου», «ανήκαμε στην περιπλανώμενη αριστοκρατία», «τώρα πια δεν ήμαστε παρά δυο “μουσάτοι” με το δισάκι στον ώμο...»: Ποιους τύπους ταξιδιωτών, από τα κείμενα που μελετήσατε, ανακαλούν οι παραπάνω φράσεις του αποσπάσματος από τα *Ημερολόγια μοτοσικλέτας*; Να συγκρίνετε την κατάσταση των δύο περιπλανώμενων φίλων με τους τύπους αυτούς και να επισημάνετε βασικές ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους.
11. Παρατηρήστε τι είδους εμπειρίες συλλέγει ο νεαρός Ερνέστο στο ταξίδι του και τον ρεαλιστικό χαρακτήρα της περιγραφής του. Πιστεύετε ότι μια τέτοια ματιά στα πράγματα επηρέασε τη μελλοντική του εξέλιξη σε κοινωνικό επαναστάτη; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας συνδυάζοντας στοιχεία από το απόσπασμα με το κείμενο του Στάινμπεκ *Οι ταξιδιώτες*. (Δείτε και το εισαγωγικό σημείωμα για τον Τσε Γκεβέρα στην ενότητα «Οικουμενικές αξίες και λογοτεχνία» του βιβλίου σας της Γ΄ Γυμνασίου).
12. Το «γέρικο λεωφορείο» (Στάινμπεκ), η «κακόμοιρη η Χάντσον» (Κέρουακ), η «θρυλική Ποδερόσα» (Γκεβέρα): τι εκφράζουν οι προσωποποιήσεις των μέσων μεταφοράς στα παραπάνω κείμενα; (Στηριχτείτε και στην προσωπική σας εμπειρία από αγαπημένα αντικείμενα).

B. ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΑ

- Γ. Βιζυηνός, Το μόνον της ζωής του ταξείδιον
- Κ. Ουράνης, Ακίνητα ταξίδια
- Ν. Δήμου, Ο άνθρωπος που ετοίμαζε το αυτοκίνητό του
- Ν. Καββαδίας, Mal du depart

1. Τι κοινό έχουν οι ήρωες στα κείμενα των Βιζυηνού, Ουράνη, Δήμου και Καββαδία, σε σχέση με το ταξίδι;
2. Ποιο από τα παραπάνω κείμενα, από θεματική άποψη, μπορεί να θεωρηθεί ως «γέφυρα» ανάμεσα στα κείμενα της προηγούμενης υποενότητας και αυτής; Να το αιτιολογήσετε.
3. «Οι μεγαλύτεροι εξερευνητές, οι περιπετειωδέστεροι Ροβινσώνες Κρούσοι υπήρξαν τα παιδιά, τα παιδιά που δεν κουνήθηκαν από την αυλή του σπιτιού τους»: σε ποιο από τα κείμενα αυτής της ομάδας επιβεβαιώνεται πλήρως η άποψη αυτή του Ουράνη;
4. Στο κείμενο του Βιζυηνού έχουμε μια **αναδρομή**: αφού αναζητήσετε τη σημασία του όρου, σχολιάστε πώς το αφηγηματικό αυτό εύρημα εξισώνει τον παππού με τον εγγονό στο συγκεκριμένο διήγημα.
5. Στην αφήγηση του παππού για το «μόνον της ζωής του ταξείδιον» επαναλαμβάνεται επίμονα το μοτίβο του ουρανού. (α) Σε ποια άλλα λογοτεχνικά κείμενα της ενότητας κυριαρχεί το ίδιο μοτίβο; (β) Με τη βοήθεια αυτών των κειμένων, προσπαθήστε να αποκρυπτογραφήσετε το συμβολικό περιεχόμενο του μοτίβου στο διήγημα του Βιζυηνού.
6. Με ποιες μορφές εμφανίζεται η κυρίαρχη γυναικεία παρουσία στο διήγημα του Βιζυηνού, σε σχέση με τα ταξίδια που ονειρεύεται ο παππούς; Να τις χαρακτηρίσετε σύμφωνα με τη συμπεριφορά τους (λάβετε υπόψη και το εισαγωγικό σημείωμα).
7. Ποια κείμενα του βιβλίου «Ο λόγος ανάγκη της ψυχής» της Α΄ Γυμνασίου σας θυμίζουν οι αφηγήσεις της «μάμμης» (γιαγιάς του), όταν ο παππούς ήταν μικρός; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας με κριτήριο τα γνωρίσματα του είδους.
8. Ποια αφηγηματική τεχνική στο διήγημα του Βιζυηνού αυξάνει τη *δραματική ένταση* ανάμεσα στον παππού και στον εγγονό, καθώς εξελίσσεται η ιστορία, και βοηθά στην αποκάλυψη της αλήθειας;

9. Τελικά ο παππούς στο διήγημα του Βιζυηνού φαίνεται ότι δεν ταξίδεψε ποτέ στη ζωή του. Αληθεύει αυτό, κατά τη γνώμη σας, ή θεωρείτε ότι το ταξίδι είναι «ζήτημα φαντασίας», όπως λέει ο Ουράνης; Να τεκμηριώσετε την άποψή σας, λαμβάνοντας υπόψη και τα υπόλοιπα κείμενα της υποενότητας «ταξίδια της φαντασίας».
10. (α) Σε ποιους άλλους ήρωες κειμένων της υποενότητας αυτής θα ταίριαζε η «πολυτάραχη κι ακίνητη ζωή» του ερημίτη της Πορτογαλίας που περιγράφει ο Ουράνης στο κείμενό του; (β) Να σχολιάσετε το οξύμωρο της έκφρασης.
11. Σε τι διαφέρει αφηγηματικά το πεζό του Ουράνη από εκείνα των Βιζυηνού και Δήμου; Με ποια ταξιδιωτικά κείμενα της προηγούμενης υποενότητας θα το συσχετίζατε από την άποψη αυτή;
12. Σε ένα σημείο του αποσπάσματος «Ακίνητα ταξίδια» ο Ουράνης περιγράφει τον «υποδειγματικό [λογοτεχνικό] τύπο του ακίνητου ταξιδιώτη» Ντεζ Εσέντ. Να συγκρίνετε τη συμπεριφορά του με του Μπαρτόλντυ, όπως την παρουσιάζει ο Πιτσιπίος στον «Πίθηκο Ξουθ», στο απόσπασμα που σας δόθηκε πιο πάνω, και να το σχολιάσετε.
13. Στο κείμενο του Δήμου επαναλαμβάνεται (με μικρές παραλλαγές) μια φράση-κλειδί. Να την επισημάνετε και να σχολιάσετε τη σημασία της στην ιστορία «του ανθρώπου που ετοίμαζε το αυτοκίνητό του».
14. Να αντιπαραβάλετε τον «ιδανικό και ανάξιο εραστή των μακρυσμένων ταξιδιών» του Καββαδία με τον ήρωα του διηγήματος του Δήμου. Τι κοινό αλλά και ποια βασική διαφορά έχουν μεταξύ τους;
15. Η αντίληψη που έχουν για τον εαυτό τους οι ήρωες των παραπάνω κειμένων (Δήμου και Καββαδία) συμπίπτει με εκείνη του κοινωνικού τους περίγυρου; Ποιος από τους δύο ήρωες φαίνεται πιο συμβιβασμένος; Να συζητήσετε τις απόψεις σας με συγκεκριμένα στοιχεία από τα κείμενα.
16. Στο ποίημα του Καββαδία περιγράφεται μια εσωτερική σύγκρουση: ποιοι στίχοι την αποδεικνύουν και ποια είναι η αιτία της; Σε ποιο άλλο κείμενο της ενότητας βρήκαμε επίσης έναν ήρωα διχασμένο ανάμεσα σε δυο ζωές, δύο ταυτότητες
17. Γιατί, πιστεύετε, ο ήρωας της ιστορίας του Δήμου είναι ανώνυμος; Σε ποιο πρόσωπο γράφει ο Ν. Καββαδίας το ποίημά του; Να σχολιάσετε αυτές τις επιλογές και τη σημασία τους για τον αποδέκτη (τον αναγνώστη).
18. Εξηγήστε πώς συνδέεται ο τίτλος του ποιήματος του Καββαδία με το περιεχόμενό του. Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας θα ταίριαζε ο ίδιος τίτλος και γιατί;

19. Ποια είναι, σε κάθε περίπτωση, τα εμπόδια που δεν επιτρέπουν στους ήρωες των κειμένων του Βιζυηνού, του Καββαδία και του Δήμου να πραγματοποιήσουν τα ταξίδια τους; Τι κοινό παρουσιάζουν τα εμπόδια αυτά; Ισχύει το ίδιο και για τον ήρωα του Ουράνη; Να αιτιολογήσετε τις απαντήσεις σας.
20. Να συζητήσετε την (κοινή) κατάληξη των πρωταγωνιστών στα κείμενα των Βιζυηνού, Καββαδία και Δήμου. Σας φαίνεται πράγματι κοινή ή υπάρχουν διαφορές; Τι χαρακτήρες σκιαγραφούν αυτές;

- **Κ. Παλαμάς, Πατρίδες**
- **Ν. Καββαδίας, Mal du depart**
- **Π. Ξιούτας, Ταξίδια**

1. Τι είδους ταξίδια περιγράφουν στα ποιήματά τους ο Παλαμάς και ο Ξιούτας;
2. Να αντιπαραβάλετε τα ποιήματα των Ξιούτα και Καββαδία. Ποιο από τα δύο ποιήματα πιστεύετε ότι θα μπορούσε να είναι η απάντηση στο άλλο, και γιατί;
3. Πώς συνομιλεί το ποίημα του Παλαμά με αυτό του Καββαδία;
4. Τόσο ο ήρωας του Καββαδία όσο και ο ήρωας του Ξιούτα υποφέρουν από την πλήξη και τη μιζέρια της καθημερινότητας. Τι διέξοδο βρίσκει ο καθένας τους για να την αντιμετωπίσει; Ποια λύση αποδεικνύεται πιο αποτελεσματική; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές στα κείμενα.
5. Να επισημάνετε τυπικά γνωρίσματα του σονέτου στο ποίημα του Παλαμά. Τι διαταράσσει την ποιητική σύνταξη (και τον κανονικό ρυθμό) στο συγκεκριμένο σονέτο; (Μπορείτε να το συγκρίνετε με την «Ελιά» του Μαβίλη στην ενότητα «Οικολογία και Λογοτεχνία» του βιβλίου σας).
6. Να συγκρίνετε τη στιχουργική μορφή και την ομοιοκαταληξία στα ποιήματα των Παλαμά, Καββαδία και Ξιούτα: ποιο θα χαρακτηρίζατε ποίημα «ελευθερωμένο» (από τους παραδοσιακούς κανόνες), και γιατί;
7. α) Η λέξη «πατρίδες» παραπέμπει στις ρίζες, στην ασφάλεια της κοιτίδας. Τι θέση έχει σε ένα ποίημα, όπως αυτό του Παλαμά, που μιλάει για ταξίδια; (Για να απαντήσετε, συνδυάστε στοιχεία από το εισαγωγικό σημείωμα).
β) Να εξηγήσετε τον πληθυντικό «πατρίδες» στον τίτλο του ποιήματος του Παλαμά: τι δηλώνει για την ποιητική φαντασία; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στίχους από το ποίημα.
8. Πώς συνομιλεί το παρακάτω ποίημα του Κώστα Ουράνη με τα ποιήματα των Καββαδία και Παλαμά;

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Πότε θ' ανοίξουμε πανιά

Πότε θ' ανοίξουμε πανιά για τα Νησιά του Νότου,
πότε το ρου θ' ανέβουμε του ποταμού Αμαζόνα;
– Καιρός μας πια να πάψουμε να βλέπουμε μπροστά μας
των ίδιων πάντα λιμανιών τη νυσταγμένη εικόνα!

Ας σβήσει τη νέα μας ορμή (σα βήματα στην άμμο
από το κύμα) την παλιάν, ασάλευτη ζωή μας!
Σημαία υψώστε την ψυχή στο πιο αψηλό κατάρτι:
δεν είναι αλήθεια ότι ήρθαμε αργά στην εποχή μας!

Μπορούμε ακόμα μια ζωή να ζήσουμε καινούργια,
αντίς να μαραζώνουμε σαν τον κομμένο δυόσμο:
φτάνει να κάνουμε πανιά σαν τους Θαλασσοπόρους
που, μια πατρίδα αφήνοντας – έβρισκαν έναν κόσμο!

Κώστας Ουράνης, *Ποιήματα*, Εστία, Αθήνα 1993

9. Να εξηγήσετε το τελευταίο δίστιχο στο ποίημα του Παλαμά (λαμβάνοντας υπόψη και το εισαγωγικό σημείωμα): (α) Τι επιτρέπει στο ποιητικό υποκείμενο να «ξεφεύγει από τα κλαδευτήρια»; (β) Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, αυτά τα «κλαδευτήρια»; Ποια ποιήματα της ενότητας θα μπορούσαν να σας βοηθήσουν στην απάντησή σας;

- **Κ. Π. Καβάφης, Ιθάκη**
- **Γ. Ρίτσος, Το εμβατήριο του ωκεανού**
- **Κ. Γ. Καρυωτάκης, Τελευταίο ταξίδι**

1. Από πού αντλεί το θέμα του ο Καβάφης; Ποιο άλλο ποίημα της ενότητας αξιοποιεί στοιχεία από την ίδια παράδοση;
2. Καβάφης, Παλαμάς και Βιζυηνός ανήκουν στην ίδια περίοδο. Να εξετάσετε τη γλώσσα των κειμένων τους και να κάνετε τις παρατηρήσεις σας.
3. (α) Να συγκρίνετε τη δομή του καβαφικού ποιήματος με την αντίστοιχη στα ποιήματα των Παλαμά και Καββαδία: γιατί στην περίπτωση του Καβάφη δεν μπορούμε να μιλήσουμε για στροφικό σύστημα; (β) Ποιοι άλλοι στιχουργικοί κανόνες παραβιάζονται στην «Ιθάκη» σε σχέση με τα παραδοσιακά ποιήματα;
4. Ποια στοιχεία του ποιήματος «Ιθάκη» παραπέμπουν στην αλεξανδρινή καταγωγή του Καβάφη; Τι σας κάνει εντύπωση στις εικόνες που αναφέρονται σ' αυτήν; Ποιες αισθήσεις κινητοποιούνται;

5. (α) Σχολιάστε την επιλογή του β' ενικού προσώπου στην «Ιθάκη» του Καβάφη: ποιος είναι ο αποδέκτης του ποιήματος; (β) Από πλευράς περιεχομένου, ποιοι στίχοι αποδεικνύουν τον παραινετικό («διδασκτικό») και φιλοσοφικό χαρακτήρα του ποιήματος;
6. Το ταξίδι που περιγράφει ο Καβάφης στο ποίημά του είναι πραγματικό; Ποιες λέξεις της «Ιθάκης», κατά τη γνώμη σας, λειτουργούν ως σύμβολα;
7. Ποια ανάγκη σπρώχνει τους νέους στην περιπέτεια των ταξιδιών σύμφωνα με το ποίημα του Ρίτσου; Να αντιπαραβάλετε τη στάση τους με εκείνη των γέροντων ναυτικών στο ίδιο ποίημα.
8. Στο «Εμβατήριο του Ωκεανού» η ανάγκη των νέων για χειραφέτηση (ελευθερία) εκφράζεται και με συμβολικό και με άμεσο τρόπο: ποιοι στίχοι στο απόσπασμα την δηλώνουν ρητά και ποιες λέξεις-εκφράσεις συμβολίζουν σ' αυτό την περιπέτεια και την αισιοδοξία της νιότης;
9. Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας συναντήσαμε ένα ανάλογο αίσθημα ελευθερίας που προσφέρει το ταξίδι;
10. Αναζητήστε τη σημασία του όρου «εμβατήριο» και εξηγήστε τη σχέση του με το περιεχόμενο του ποιήματος του Ρίτσου.
11. Να συγκρίνετε τους γέροντες ναυτικούς στο «Εμβατήριο του Ωκεανού» του Ρίτσου με τον πρωταγωνιστή στο «Mal du depart» του Καββαδία. Ποια ομοιότητα και ποια βασική διαφορά διαπιστώνετε στη στάση τους;
12. Οι γέροι ναυτικοί, στο ποίημα του Ρίτσου, γνωρίζουν «τη στάχτη στη γεύση του ταξιδιού». Τι σημαίνει αυτό; Σε ποιο ταξίδι αναφέρεται συμβολικά ο ποιητής;
13. Σε ποιο άλλο ποίημα βρίσκουμε ένα αντίστοιχο αίσθημα ματαιότητας; Να αντιπαραβάλετε το αίσθημα αυτό με την «Ιθάκη» του Καβάφη και να κάνετε τα σχόλιά σας.
14. Αν οι νέοι του Ρίτσου (και όχι μόνο) επέλεξαν ένα ποίημα από αυτή την ενότητα, που να εκφράζει τον πόθο τους για το ταξίδι (της ζωής), ποιο πιστεύετε ότι θα ήταν αυτό;

- **N. Καββαδίας, Mal du depart**
- **K. Γ. Καρυωτάκης, Τελευταίο ταξίδι**
- **Θ. Κουγιάλης, Το ταξίδι**
- **T. Νικηφόρου, νοστάλγησα το απρόσιτο**

1. Τι είδους ταξίδι είναι αυτό που περιγράφουν τα ποιήματα των Καρυωτάκη και Κουγιάλη; Ποια οριακή εμπειρία της ζωής πιστεύετε ότι συμβολίζει; Ποιοι στίχοι-λέξεις-εκφράσεις οδηγούν σ' αυτή την εκτίμηση; (Εξετάστε και τους τίτλους των δύο ποιημάτων).
2. Παρατηρήστε τη γραμματική έγκλιση στο ποίημα του Καρυωτάκη. Τι τόνο δίνει στο ποίημα; Να το συγκρίνετε με τη χρήση του μέλλοντα στο ποίημα του Καββαδία «Mal du depart».
3. Ο Κουγιάλης χρησιμοποιεί ένα καθημερινό λεξιλόγιο για να περιγράψει τις ετοιμασίες του ταξιδευτή του. Γιατί νομίζετε ότι το κάνει αυτό;
4. Τι το διαφορετικό παρουσιάζει η ατμόσφαιρα στο ποίημα του Καρυωτάκη σε σχέση με εκείνη στα ποιήματα των Ρίτσου και Καβάφη; Να συνδέσετε τις παρατηρήσεις σας με το περιεχόμενο του κάθε ποιήματος.
5. Συγκρίνετε από στιχουργική άποψη τα ποιήματα των Καρυωτάκη και Κουγιάλη. Ποιο από τα δύο θα κατατάσσατε στην παραδοσιακή ποίηση και γιατί;
6. (α) Από ποια στοιχεία φαίνεται ότι το ταξίδι στα ποιήματα των Καρυωτάκη, Κουγιάλη και Νικηφόρου είναι ένα ταξίδι *αυτογνωσίας*; Ποια σχέση με τον εαυτό αναδεικνύει το καθένα από αυτά;
(β) Να αναζητήσετε το ποίημα του Κ. Καβάφη «Η πόλις» και να το συγκρίνετε από την άποψη αυτή με τα παραπάνω ποιήματα.
7. Υπάρχουν «όρια» (χώρου, χρόνου κλπ.) στο εσωτερικό ταξίδι που περιγράφει ο Τ. Νικηφόρου στο ποίημά του; Να αναφέρετε στοιχεία του λεξιλογίου και της σύνταξης που το αποδεικνύουν. Να συζητήσετε τις διαπιστώσεις σας.
8. Διαβάστε το ποίημα «Άπειρο» του Λεοπάρντι που παρατίθεται πιο πάνω και συγκρίνετέ το με αυτά των Καρυωτάκη και Νικηφόρου. Επικεντρωθείτε στις λέξεις «άπειρο» (Λεοπάρντι, Καρυωτάκης) και «απρόσιτο» (Νικηφόρου): ποιον κόσμο περιγράφουν, όπως τον βιώνουν αλλά και τον οραματίζονται οι δημιουργοί;
9. Να συγκρίνετε τους δύο τελευταίους στίχους από το «Τελευταίο ταξίδι» του Καρυωτάκη με τον τελευταίο στίχο του «Απείρου» του Λεοπάρντι: ποια διάθεση για το «τέλος» αναδεικνύουν;
10. Ο τίτλος του ποιήματος του Νικηφόρου «νοστάλγησα το απρόσιτο» αποτελεί ένα οξύμωρο· εντοπίζετε άλλα οξύμωρα (έντονες αντιθέσεις) μέσα στο ποίημα; Τι ρόλο παίζει η σύνταξη από την άποψη αυτή; Με βάση τις διαπιστώσεις σας, συζητήστε γιατί ο ποιητής επιλέγει αυτό τον τρόπο για να γράψει το ποίημά του σε σχέση με την πραγματικότητα που εκφράζει.

11. Σε τι διαφέρει το ποίημα του Νικηφόρου ως προς τη μορφή από τα υπόλοιπα της ενότητας;

- Σ. Μπωντλαίρ, Άλμπατρος
- Φ. Φαριάντ, Ουρανός χωρίς διαβατήριο
- Π. Θασίτης, Να προσπαθήσει

1. Πού διαδραματίζεται η δράση στο ποίημα του Μπωντλαίρ «Άλμπατρος»; Με ποια άλλα ποιήματα της ενότητας συνδέεται από την άποψη αυτή;
2. Τι συμβολίζει το πουλί άλμπατρος στο ποίημα του Μπωντλαίρ; Σε ποιο σημείο του ποιήματος ο συμβολισμός γίνεται φανερός και ποιο συντακτικό σχήμα τον υπογραμμίζει;
3. Ποιο κοινό ποιητικό αίσθημα συνδέει το ποίημα του Μπωντλαίρ με εκείνο του Καρυωτάκη; Να το τεκμηριώσετε με συγκεκριμένους στίχους τους.
4. Ο ταξιδευτής, στο ποίημα του Μπωντλαίρ, είναι ταυτόχρονα φτερωτός και δειλός (πρώτος στίχος 3^{ης} στροφής): πώς αποδεικνύεται αυτό στη δομή του 15σύλλαβου;
5. Τι αισθήματα σας δημιουργεί η ανάγνωση των ποιημάτων του Μπωντλαίρ και Καρυωτάκη; Να συζητήσετε ποια στοιχεία τους συγκεκριμένα (εικόνες, ρυθμός, ατμόσφαιρα, εκφραστικά μέσα, λέξεις-σύμβολα) σας προκαλούν αυτά τα αισθήματα. Ανακαλύψτε γιατί συμβαίνει αυτό, αναζητώντας στοιχεία για το κίνημα του **συμβολισμού** στη λογοτεχνία.
6. (α) Να συγκρίνετε την εικόνα του Ποιητή στο ποίημα του Μπωντλαίρ με εκείνη που σκιαγραφεί ο Φαριάντ στα ποιήματά του από τον «Ουρανό χωρίς διαβατήριο»: τι διαπιστώνετε; (β) Πώς προωθεί (ανεβάζει) ο Φαριάντ την εικόνα του «ξεπεσμένου» ποιητή, ποια ιδιότητα του δημιουργού ξεχωρίζει;
7. Πώς αιτιολογείται η μεταφορά του «φτερωτού ταξιδευτή» για τον Ποιητή στο ποίημα του Μπωντλαίρ και του Φαριάντ (αρ. 81) από τις γενικότερες γνώσεις σας για την ποιητική δημιουργία και την πηγή της;
8. Να αντιπαραβάλετε το ποίημα του Μπωντλαίρ στη μετάφραση του Αλέξανδρου Μπάρα που έχετε στο βιβλίο σας με την ακόλουθη μετάφρασή του από τον Νίκο Φωκά:

Τεράστιοι γλάροι

Συχνά για να σκοτώσουνε τον άδειο τους καιρό
οι ναύτες παίζουν με «άλμπατρος» που πιάνουν επιτήδεια·
τεράστιους γλάρους που πετούν πάνω απ' το νερό
κι ακολουθούν, νωχελικοί σύντροφοι, τα ταξίδια.

Μόλις πάνω στου карабиού τα ξύλα με χαρές
τους βασιλιάδες του γλαυκού ο ναύτης ακουμπάει,
αφήνουν τις φτερούγες τους εκείνοι χαλαρές
να τους κρεμούν σαν δυο κουπιά αχρειαστα στο πλάι.
Οι αγέρωχοι ταξιδευτές πώς φαίνονται δειλοί!
Τι αστείοι που 'ναι κι άσκημοι οι ωραίοι αιθεροβάτες!
Κάποιος το ράμφος τους με το τσιμπούκι τους ενοχλεί
ή αναγελά κουτσαίνοντας τους φτερωτούς σακάτες.
Όμοια μ' αυτούς τους πρίγκιπες του αιθέρα κι ο Ποιητής
ούτε για βέλη νοιάζεται ούτε αν βροντά κι αστράφτει·
μα μέσ' στη χλεύη εξόριστος μιας κοινωνίας αστής
απ' τα γιγάντια του φτερά στο βάδισμα σκοντάφτει.

α) εντοπίστε τις πιο φανερές διαφορές των δύο αποδόσεων και β) αξιολογήστε πόσο αλλάζει το νόημα του ποιήματος η διαφορετική μετάφραση του προτελευταίου στίχου.

9. Τι συμβολίζουν τα «πέντε μήλα» στο ποίημα αρ. 51 του Φαριάντ; Πώς το ποίημα του Παλαμά μάς βοηθάει να τα αποκωδικοποιήσουμε;
10. Τι είδους ταξιδευτής είναι αυτός του ποιήματος 51 του Φαριάντ; Γιατί δηλώνει «ξένος του γαλάζιου / ξένος των νερών»; (Για να απαντήσετε, συμβουλευτείτε το βιογραφικό του πέρση ποιητή στο εισαγωγικό σημείωμα και παρατηρήστε στον χάρτη τη θέση της χώρας του).
11. Ποια είναι η πραγματική πατρίδα των ποιητών, σύμφωνα με τα ποιήματα αρ. 81 του Φαριάντ και «Πατρίδες» του Παλαμά; Επιβεβαιώνεται η άποψη αυτή, κατά τη γνώμη σας, από τη μελέτη και των υπόλοιπων ποιημάτων της ενότητας;
12. Να συγκρίνετε τη μορφή του ποιήματος του Θασίτη με εκείνη των ποιημάτων του Φαριάντ: ποιο είναι το κοινό τους γνώρισμα;
13. (α) Ποια λαχτάρα εκφράζεται, και πώς, στο ποίημα του Θασίτη;
(β) Τι πιστεύετε ότι συμβολίζει το ταξίδι στο συγκεκριμένο ποίημα: τη ζωή ή την τέχνη; Πού το στηρίζετε;
14. Σε πολλά ποιήματα της ενότητας κυριαρχεί το μοτίβο της θάλασσας. Αφού τα εντοπίσετε, να σχολιάσετε πώς λειτουργεί η θάλασσα σε αυτά (κυριολεκτικά ή μεταφορικά). Ποια ακόμη στοιχεία, εκτός από τη θάλασσα, χρησιμοποιούνται με συμβολική σημασία στην ενότητα του Ταξιδιού;
15. Το ταξίδι των ποιητών είναι πραγματικό; Σας θυμίζει κάτι ο κόσμος στον οποίο «ταξιδεύουν» σε σχέση με κείμενα άλλης θεματικής ενότητας, ή και από τη δική σας εμπειρία;
16. Να σχολιάσετε τη σχέση των ποιητών με την καθημερινότητα. Πώς αντιλαμβάνονται την «πραγματικότητα» οι ίδιοι; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας με αναφορές στα ποιήματα της ενότητας.

1. Με αφορμή το περιηγητικό κείμενο του Τσελεμπί, αναζητήστε στοιχεία για την εμπορική δραστηριότητα των Ελλήνων στην όψιμη Τουρκοκρατία και τη συμβολή της στην προετοιμασία της Επανάστασης.
2. Με βάση τις ιστορικές γνώσεις σας (ή αντλώντας σχετικές πληροφορίες από έγκυρες πηγές), να προσδιορίσετε ποιες αναφορές στην πρώτη παράγραφο του κειμένου του Μπαρτόλντ δείχνουν ότι έχουμε να κάνουμε με έναν Διαφωτιστή περιηγητή. Ποιες αντίστοιχα αναφορές στην προτελευταία παράγραφο του κειμένου του Σατωμπριάν δίνουν *ρομαντική διάσταση* σε αυτές τις διαφωτιστικές αντιλήψεις;
3. (α) Ποιες πληροφορίες για τον τρόπο μετακίνησης και τις συνθήκες ταξιδιού στα παλαιότερα χρόνια αντλούμε γενικά από τα κείμενα των ευρωπαϊών περιηγητών; Ποιο ή ποια στοιχεία σας κάνουν μεγαλύτερη εντύπωση, και γιατί;
(β) Να συγκρίνετε τα μέσα των παλαιών χρόνων με εκείνα της νεότερης εποχής τα οποία αναφέρονται σε άλλα κείμενα της ενότητας και να σχολιάσετε αν οι συνθήκες ταξιδιού είναι πάντα καλύτερες ή όχι, και γιατί, τεκμηριώνοντας τις απόψεις σας με στοιχεία από τα κείμενα.
4. Η Ελλάδα, όπως και η Κύπρος είναι από τους πιο δημοφιλείς προορισμούς των ταξιδιωτών. (α) Ποιο ή ποια από τα παλαιότερα περιηγητικά κείμενα φανερώνουν ότι ήταν *και τότε*, και μάλιστα των λίγων και εκλεκτών; (β) Νομίζετε ότι οι σημερινοί τουρίστες προσέρχονται στη χώρα με την ίδια στάση, τα ίδια αισθήματα, τις ίδιες προσδοκίες που είχαν οι ευρωπαίοι περιηγητές, ή τα πράγματα έχουν αλλάξει; Αναζητήστε στο κείμενο του Κιουρτσάκη «Ένας χωρικός...» τη γενική εξήγηση αυτής της μεταβολής του ταξιδιώτη σε τουρίστα. Ποια άλλα πεζά κείμενα της ενότητας την επιβεβαιώνουν;
5. Να συγκρίνετε τις συνθήκες ταξιδιού και τους τρόπους μεταφοράς στα περιηγητικά, στα μεταναστευτικά και στα νεότερα και σύγχρονα ταξιδιωτικά κείμενα της πρώτης υποενότητας. Συζητήστε τα βασικά μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα των ταξιδιών με αυτά τα μέσα.
6. Σχολιάστε τις μεταβολές στην κουλτούρα του ταξιδιού και στη νοοτροπία του ταξιδιώτη, τις οποίες εντοπίζετε στα παλαιότερα περιηγητικά και στα νεότερα ταξιδιωτικά κείμενα.
7. Αναζητήστε και συγκρίνετε τους σημερινούς «τουριστικούς οδηγούς», οι οποίοι προσφέρονται στα βιβλιοπωλεία, με τις «πηγές» των περιηγητών και με τον «Μπαίντεκερ» στο κείμενο του Καραγάτση.
8. Εξετάστε με τι τρόπους αντιμετωπίζεται το πρόβλημα της γλωσσικής επικοινωνίας μεταξύ ξένων και ντόπιων σε όλα τα κείμενα της υποενότητας στα οποία αυτό αναφέρεται (Μπράσεϋ, Λαδιά, Τριανταφύλλου, Βαλτινού κ.ά.)

9. Αφού μελετήσετε όλα τα κείμενα της πρώτης υποενότητας, σχολιάστε τι αποκαλύπτει η ματιά του κάθε ταξιδιώτη για την κοινωνική θέση του, την οικονομική του κατάσταση, τη μόρφωσή του κλπ.
10. Συγκρίνετε τα στερεότυπα Ανατολής και Δύσης: της Ανατολής με βάση τα κείμενα των δυτικών περιηγητών, της Δύσης με βάση τα κείμενα των ελλήνων μεταναστών. Τι προσφέρουν τα νεότερα ταξιδιωτικά κείμενα της Δασκαλάκη, του Κιουρτσάκη, του Λακαριέρ;
11. (α) «Σλάβοι, Αράπηδες κι Έλληνες είμαστε [...] ένα και το αυτό» γράφει ο Δημοστένης στην Ελέγκω (στο *Πιτσιμπούργκο*). Να συγκρίνετε τη μεταχείριση των Αφροαμερικανών («Αράπηδων») από τους λευκούς στο *Πιτσιμπούργκο* με τα στερεότυπα για τους Ινδιάνους στο κείμενο της Δασκαλάκη. Τι φανερώνουν αυτά για την κοινή μοίρα των μειονοτήτων, ιθαγενών και μεταναστών; (β) Αναζητήστε στη θεματική ενότητα «Οικουμενικές αξίες» της Γ΄ Γυμνασίου ανάλογα κείμενα τα οποία αναφέρονται σε ρατσιστικές διακρίσεις εις βάρος τέτοιων μειονοτήτων και σχολιάστε τα από κοινού με τα παραπάνω.
12. Να σκιαγραφήσετε τον ιδανικό τύπο του «ακίνητου ταξιδιώτη» διαλέγοντας αντιπροσωπευτικές φράσεις, στίχους, χαρακτηρισμούς τόσο από τα πεζά αποσπάσματα όσο και από τα ποιήματα της υποενότητας «Φανταστικά και συμβολικά ταξίδια».
13. Να κατατάξετε τα ποιήματα της ενότητας ανάλογα με τον συμβολισμό του ταξιδιού στο καθένα από αυτά (ταξίδια αυτογνωσίας, το ταξίδι της ζωής, το ταξίδι του θανάτου, το ταξίδι της φαντασίας και της καλλιτεχνικής δημιουργίας...)
14. Σε ποια κείμενα της ενότητας προβάλλεται έντονα η απόδραση του ταξιδιού, πραγματικού ή φανταστικού, ως αναγκαία για την ψυχική ισορροπία του ανθρώπου; Ποιο είναι το κέρδος του ανθρώπου, με όποιον τρόπο κι αν «ταξιδεύει», σύμφωνα με τα παραπάνω κείμενα;
15. Να αναζητήσετε και να αντιπαραβάλετε τουριστικά φυλλάδια που διαφημίζουν τις διακοπές στα ελληνικά νησιά με τα κείμενα «Ο υπνόσακκος» της Τριανταφύλλου και «Άγωνα γραμμής» του Λακαριέρ: Πώς παρουσιάζουν τα ελληνικά νησιά οι δύο συγγραφείς σε σχέση με τα φυλλάδια αυτά; Θεωρείτε ότι πρόκειται για εντελώς υποκειμενική εκτίμηση ή η οπτική τους έχει αντικειμενική βάση; Να τεκμηριώσετε τις απόψεις σας με στοιχεία και από άλλες πληροφοριακές πηγές (π.χ. ιστορικά βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά κλπ.), αλλά και με βάση την προσωπική εμπειρία σας (ή γνωστών σας προσώπων).

16. (α) Στα μεταναστευτικά κείμενα τόσο του Τσερκεζί όσο και του Βαλτινού, η τραγωματία (ασθένεια των ματιών) γίνεται εμπόδιο στην πραγματοποίηση του ονείρου των δύο μεταναστών. Βρείτε στοιχεία σχετικά με αυτήν και συνδέστε την με την οικονομική κατάσταση της Ελλάδας (και της Κύπρου) στις αρχές του 20ού αιώνα. (β) Με αφορμή την αναφορά στους κλιβάνους και στον έλεγχο για ασθένειες στο κείμενο του Βαλτινού, αναζητήστε στοιχεία (φωτογραφίες, ντοκουμέντα, μαρτυρίες) για το Έλις-Αιλαντ, το check-point των μεταναστών στις Η.Π.Α.
17. Ποια εικόνα της «άγριας Δύσης» αναβιώνει στην Αμερική των αρχών του 20ού αιώνα, σύμφωνα με το *Πιτσιμπούργκο*, και ποιες συγκεκριμένες αναφορές στο γράμμα του μετανάστη Δημοστένη την αναδεικνύουν; Αναζητήστε σχετικές ιστορικές πληροφορίες, αλλά και κινηματογραφικές ταινίες που την επιβεβαιώνουν.
18. Με αφορμή τη *Νυκτερινή πτήση* του Εξυπερύ αναζητήστε στον σύνδεσμο http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BC%CE%AD%CE%BB%CE%B9%CE%B1_%CE%88%CF%81%CF%87%CE%B1%CF%81%CF%84 πληροφορίες για την τολμηρή ταξιδιώτισσα των αιθέρων Αμέλια Έρχαρτ (Amelia Mary Earhart, 1897-1937), την πρώτη γυναίκα αεροπόρο που διέσχισε τον Ατλαντικό Ωκεανό, και η οποία επίσης χάθηκε στους αιθέρες, πάνω από τον Ειρηνικό, στην προσπάθειά της να κάνει τον γύρο της γης το 1937. Μπορείτε να δείτε και την πρόσφατη ταινία *Amelia* (2009, πληροφορίες στο [http://en.wikipedia.org/wiki/Amelia_\(film\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Amelia_(film))), εστιάζοντας στις τελευταίες σκηνές και συγκρίνοντας την ατμόσφαιρά τους και τις σκέψεις της ηρωίδας με το απόσπασμα από το λογοτεχνικό έργο του Εξυπερύ. Μπορείτε, εναλλακτικά, να αναζητήσετε και την κινηματογραφική διασκευή της *Νυκτερινής πτήσης* και να συγκρίνετε τις τελευταίες σκηνές με το φιλμ *Amelia*.
19. Ακούστε τραγούδια που έχουν ως θέμα τους το ταξίδι (την αναχώρηση, τον χωρισμό). Μπορείτε να χωριστείτε σε δύο ομάδες: η πρώτη να συγκεντρώσει μελοποιήσεις των ποιημάτων που αναφέρονται στην ενότητα, η δεύτερη πρωτότυπα τραγούδια, ελληνικά ή και ξένα (μεταφρασμένα), με θέμα το ταξίδι. Μπορείτε να στηριχτείτε καταρχήν στον κατάλογο των τραγουδιών που σας δίνεται.
20. Εντοπίστε τραγούδια της μετανάστευσης (πολύ γνωστά είναι εκείνα του Άκη Πάνου, τραγουδισμένα από τον Καζαντζίδη και άλλους λαϊκούς τραγουδιστές). Αφού τα ακούσετε, συζητήστε ποιο είναι το κοινό τους χαρακτηριστικό. Τι αισθήματα σας προκαλούν; Να τα συγκρίνετε με τα κείμενα για τη μετανάστευση τα οποία εξετάσατε.
21. (α) Ακούστε τις μελοποιήσεις των ποιημάτων «Mal du depart» του Καββαδία και «Τελευταίο ταξίδι» του Καρυωτάκη και συζητήστε κατά πόσον τις κρίνετε επιτυχημένες, με βάση το περιεχόμενο και την ατμόσφαιρα των αντίστοιχων ποιημάτων. (β) Με ποια ποιήματα της ενότητας θα συνδέατε το τραγούδι «Μικρή πατρίδα» των Π. Καρασούλου - Γ. Ανδρέου - Χρ. Θηβαίου, από την άποψη του περιεχομένου; Μπορείτε να επεκτείνετε τη σύγκριση ανάμεσα σε ποιήματα της ενότητας και σε άλλα τραγούδια του προτεινόμενου καταλόγου.
22. Αφού ολοκληρώσετε τη μελέτη της ενότητας, να συζητήσετε στην τάξη τα **πολλαπλά νοήματα του ταξιδιού**, με βάση τα είδη των ταξιδιών και τις ανάγκες που καλύπτουν. Τι δείχνει η συχνότητα και η ποικιλία του θέματος «ταξίδι» σε όλες τις τέχνες;

Ειδικότερα για τον λογοτεχνικό γραμματισμό

1. Ομαδοποιήστε τα πεζά κείμενα της ενότητας με κριτήριο τη *βασική* αφηγηματική τεχνική που χρησιμοποιούν (περιγραφή, αφήγηση, διάλογος).
2. Εξετάστε ποιο γραμματικό πρόσωπο επικρατεί στα περισσότερα ποιήματα της ενότητας. Τι δηλώνει αυτό, κατά τη γνώμη σας, για τον στόχο του ποιητικού λόγου, σε τι/ποιοιον απευθύνεται;
3. Να συγκρίνετε τα ταξιδιωτικά κείμενα των Λαδιά, Νόλλα, Δασκαλάκη, Κιουρτσάκη, Λακαριέρ και Ουράνη και να εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους ως προς το θέμα και την αφηγηματική τεχνική τους. Να αποδείξετε ότι συνδυάζουν τον στοχασμό με τη συγκίνηση, τη σκέψη με το συναίσθημα.
4. Να εντοπίσετε σε ποια σημεία των κειμένων, περιηγητικών και νεότερων ταξιδιωτικών, η δράση (η αφήγηση των γεγονότων) δίνει τη θέση της στο στοχασμό (στην αφήγηση σκέψεων και αισθημάτων), ή αντίστροφα.
5. Σε τι διαφέρουν τα ταξιδιωτικά κείμενα της ενότητας, παλαιότερα και νεότερα, από τα καθαυτό λογοτεχνικά κείμενα της ενότητας για το ταξίδι; Να συγκρίνετε τους αφηγηματικούς τους τρόπους.
6. Να εντοπίσετε κείμενα της πρώτης υποενότητας με στοιχεία χιούμορ ή στοιχεία ειρωνείας και να δείξετε πώς αυτά υπηρετούν τον στόχο των κειμένων (πρόθεση κοινωνικού σχολιασμού ή και αιχμές κοινωνικής κριτικής).
7. Ποια από τα κείμενα της ενότητας έχουν πιο έντονο συναισθηματικό τόνο; Ποια στοιχεία τους τον δίνουν; Σε τι εξυπηρετεί, κατά τη γνώμη σας, αυτός ο τόνος;
8. Να διακρίνετε τα ποιήματα της ενότητας με κριτήριο τη στιχουργική τους μορφή και οργάνωση (μέτρο, στροφές, ομοιοκαταληξία, στιχουργικό είδος: πχ. σονέτα κλπ). Φτιάξτε μια κλίμακα από τα πιο παραδοσιακά (στη βάση), προχωρώντας σε ποιήματα «ελευθερωμένα» (στη μέση της κλίμακας), και καταλήγοντας στα πιο μοντέρνα, του ελεύθερου στίχου (στην κορυφή).
9. Με αφορμή την αναφορά σε καβαφικούς στίχους στα κείμενα του Καραγάτση και της Λαδιά μιλήστε για τη «διακειμενικότητα», τη συνομιλία δηλαδή μεταξύ δημιουργών και έργων: σχολιάστε με ποιον τρόπο το αρχικό κείμενο -το πρωτότυπο- προσαρμόζεται στα νέα συμφραζόμενα, στον στόχο του εκάστοτε συγγραφέα.

Δημιουργική γραφή – δημιουργικές δραστηριότητες

1. Κάντε μια έρευνα στο οικογενειακό και συγγενικό περιβάλλον σας και συγκεντρώστε πληροφορίες για άτομα που έχουν μεταναστεύσει. Καταγράψτε τις μαρτυρίες τους χρησιμοποιώντας ως υπόδειγμα όποια μορφή των μεταναστευτικών κειμένων της ενότητας προτιμάτε (επιστολική, ημερολογιακή, σε τριτοπρόσωπη αφήγηση κ.ο.κ.)
2. Ο Κυριάκος Ντελόπουλος συνέθεσε μικρά κείμενα, όπως το παρακάτω, συνενώνοντας τίτλους ρεμπέτικων τραγουδιών. Δοκιμάστε κάτι ανάλογο με θέμα το ταξίδι και «πρώτη ύλη» άλλους τίτλους τραγουδιών ή και κινηματογραφικών ταινιών.

Οι σκληρές στιγμές του αποχωρισμού

Φεύγει το καράβι. Το καράβι που σε πήρε. Καράβι με μαύρα πανιά. Φεύγεις, καλέ μου. Καλή τύχη. Καλό ταξίδι. Καλό ταξίδι, μάτια μου. Καλό ταξίδι νά 'χετε. Παιδί μου, να προσέχεις. Έφυγες και που μ' αφήνεις. Αν ξαναρχόσουν. Τους γέρους σου γονείς ποτέ να μην ξεχάσεις. Δίχως γράμμα μη μ' αφήνεις. Μη με ξεχνάς στα ξένα.

Κυριάκος Ντελόπουλος, *Παληοζωή μοβόρησα*, Καστανιώτης, Αθήνα 2005

3. Επιχειρήστε να μεταγράψετε σε ποίημα ένα από τα πεζά κείμενα της ενότητας ή να αναπτύξετε σε πεζό το θέμα ενός ποιήματος, όποιο προτιμάτε.
4. Να επινοήσετε δικές σας ιστορίες και να τις καταγράψετε, σε πεζό ή σε στίχους, με θέμα π.χ. ένα ταξίδι *απόδρασης* ή ένα ταξίδι *της φαντασίας*. Φροντίστε ώστε, ανάλογα με το θέμα τους, τα κείμενά σας να περιέχουν στοιχεία (μοτίβα) χαρακτηριστικά αυτού του τύπου ταξιδιών.
5. Να δώσετε μια άλλη εξέλιξη στην ιστορία του «Ανθρώπου που ετοιμάζε τ' αυτοκίνητό του» του Ν. Δήμου (μπορείτε να αντλήσετε πρόχειρα ιδέες από το κείμενο «Στο δρόμο» του Κέρουακ). Ανάλογα, φανταστείτε και γράψτε μια συνέχεια για το «Μοτοσικλέτας εγκώμιο» του Γ. Ιωάννου (αντλώντας ιδέες π.χ. από τα «Ημερολόγια μοτοσικλέτας» του Γκεβάρα).
6. Δοκιμάστε να μεταγράψετε σε χαϊκού ένα από τα ποιήματα του Φαριάντ.
7. Επιχειρήστε να αναπτύξετε σε πεζό, ή να δραματοποιήσετε, το ποίημα του Π. Ξιούτα, «Ταξίδια» δίνοντας τη δική σας ερμηνεία για το ποιο ταξίδι εννοεί ο ποιητής.
8. Τις τεχνικές ποιας τέχνης θα θεωρούσατε πιο κατάλληλες για να αναπαραστήσετε τα ποιήματα «Άλμπατρος» του Μπωντλαίρ, «Τελευταίο ταξίδι» του Καρυωτάκη και το απόσπασμα από το «Εμβατήριο του ωκεανού» του Ρίτσου; Μοιραστείτε τα ποιήματα και επιχειρήστε το.

9. Δοκιμάστε να εικονογραφήσετε την ιστορία ενός από τα κείμενα της ενότητας που σας έκανε μεγαλύτερη εντύπωση. Μπορείτε να εργαστείτε και ομαδικά δημιουργώντας κόμικς αντί για ζωγραφιές. Κάντε το ίδιο για ποιήματα της ενότητας στα οποία είναι έντονο το εικαστικό στοιχείο.
10. Ακούγοντας τις μελοποιήσεις ποιημάτων της ενότητας, δοκιμάστε κι εσείς να μελοποιήσετε είτε *διαφορετικά* ένα από τα γνωστά ποιήματα είτε ένα ποίημα της ενότητας που δεν έχει μελοποιηθεί

Δημιουργική ανάγνωση

1. Διαβάστε όλο το σχετικό κεφάλαιο για την Κύπρο στο ταξιδιωτικό βιβλίο του Καζαντζάκη *Ταξιδεύοντας Ιταλία – Αίγυπτος – Σινά – Ιερουσαλήμ – Κύπρος – Ο Μοριάς* (εκδ. Ελ. Καζαντζάκη) και συγκρίνετε τις εντυπώσεις του συγγραφέα από το νησί της Αφροδίτης με άλλα ταξίδια του που περιλαμβάνονται στο ίδιο βιβλίο.
2. Αναζητήστε και μοιραστείτε μεταξύ σας για ανάγνωση τα λογοτεχνικά βιβλία που αναφέρονται σε κείμενα της ενότητας (λ.χ. στον Ουράνη, στον Δήμου, στον Καραγάτση). Συζητήστε στην τάξη το περιεχόμενό τους.
3. Αναζητήστε ποιήματα ελλήνων ποιητών του 20ού αιώνα (από τη γενιά του '20 και μετά) με το μοτίβο του τρένου. Να συγκρίνετε το περιεχόμενο και το κλίμα τους (την ατμόσφαιρά τους) με όσα αναφέρει για το τρένο το κείμενο της Τσιτσέλη.
4. Διαβάστε όλο το διήγημα του Βιζυηνού «Το μόνον της ζωής του ταξείδιον» για να ανακαλύψετε ποιος *πραγματικά* ταξίδεψε... Συζητήστε τι αποκόμισε από τα ταξίδια του, σε επίπεδο χαρακτήρα, σε σχέση με τον αταξίδευτο παππού.
5. Διαβάστε όλο το επιστολικό αφήγημα της Σ. Τριανταφύλλου *Πιτσιμπούργκο* για να μάθετε τι απέγιναν οι δύο πρωταγωνιστές...
6. Αναζητήστε και διαβάστε το βιβλίο του Βασίλη Κρεμμυδά, *Ο θεός από την Αμερική. Παραμύθι για τον μετανάστη* (Τυπωθήτω, Αθήνα 2012) και συζητήστε στην τάξη τη σχέση του με το *Συναξάρι του Ανδρέα Κορδοπάτη* του Βαλτινού και τα άλλα μεταναστευτικά κείμενα αυτής της ενότητας.

1. Συγκεντρώστε πληροφορίες για τον περιηγητισμό (μπορείτε να χρησιμοποιήσετε ως πηγές βιβλία όπως του Κυριάκου Σιμόπουλου, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα*).
2. (α) Αναζητήστε στο διαδίκτυο, ή αλλού, σκίτσα περιηγητών τα οποία απεικονίζουν τοπία, ανθρώπους, δραστηριότητες κλπ. από τα ταξίδια τους στον ελληνικό χώρο. Ομαδοποιήστε τα με κριτήριο το τι απεικονίζουν και σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο έχει γίνει η απεικόνιση (ρεαλιστικά, ιδεατά/ρομαντικά, πανοραμικά, με εστίαση σε πρόσωπα, σε συγκεκριμένα μνημεία κ.ο.κ.)
(β) Συγκεντρώστε φωτογραφίες για τους ίδιους τόπους από σύγχρονους τουριστικούς οδηγούς. Να επιλέξετε ορισμένες απ' αυτές τις φωτογραφίες και να τις συγκρίνετε με αντίστοιχα σκίτσα των περιηγητών. Παρουσιάστε στη συνέχεια στην τάξη τις διαφορές, επιχειρώντας παράλληλα να τις ερμηνεύσετε (με κριτήρια τον χρόνο, την τεχνική, την εστίαση κ.ο.κ.)
3. Σχολιάστε τις χρήσεις των αρχαίων μνημείων την εποχή που ταξιδεύουν οι Σατωμπριάν, Μπαρτόλντο και Μπράσεϋ στον χώρο της Ελλάδας και της Κύπρου (19ος αιώνας). Οι παρατηρήσεις σας επιβεβαιώνονται από τη δική σας εμπειρία στην πόλη όπου ζείτε (κτήρια να χρησιμοποιούνται με διαφορετική χρήση από την αρχική); Κάντε μια σχετική έρευνα, κατά ομάδες, και παρουσιάστε τα συμπεράσματά σας (και με οπτικό υλικό, αν γίνεται) στην ολομέλεια της τάξης. Παρουσιάστε αντιπαραβολικά, την αρχική κατάσταση και χρήση του κτηρίου ή μνημείου με τη σημερινή.
4. (α) Με αφορμή τις αναφορές στον λόρδο Έλγιν, αναζητήστε στοιχεία από έγκυρες πηγές, έντυπες και ηλεκτρονικές, σχετικά με τη «μόδα» που περιγράφεται στα κείμενα των δυτικοευρωπαίων περιηγητών να υφαρπάζονται κομμάτια από τις ελληνικές αρχαιότητες ως σουβενίρ. Συσχετίστε τη συμπεριφορά αυτή με τον σύγχρονο βανδαλισμό να γράφουμε ονόματα πάνω στα αρχαία (και νεότερα) μνημεία.
(β) Κάντε ένα debate στην τάξη αντλώντας στοιχεία από επίσημα site (όπως λ.χ. του Υπουργείου Πολιτισμού, του Μουσείου Ακρόπολης κλπ.) σχετικά με την εκστρατεία επιστροφής των ελγινείων μαρμάρων στην Ελλάδα, καθώς και από το επίσημο site του Βρετανικού Μουσείου/British Museum για τον αντίλογο (την αναγκαιότητα της παραμονής των αρχαιοτήτων σε πιο «ασφαλές» μέρος).
5. Συγκρίνετε ταξιδιωτικά κείμενα (ή και ημερολόγια ταξιδιού) σημαντικών ελλήνων και ξένων δημιουργών, λ.χ. του Μπάϋρον στην Ελλάδα, του Σεφέρη στην Κύπρο, του Καζαντζάκη στην Ευρώπη και στην Ασία, και άλλων. Διερευνήστε πώς το ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο της εποχής καθορίζει το βλέμμα τους ως ταξιδιωτών.
6. Με αφορμή την αναφορά στο εστιατόριο του Παπαζήτου (στο *Πιτσιμπούργκο*) συλλέξτε πληροφορίες για αυτή τη δραστηριότητα των ελλήνων μεταναστών στην Αμερική. Ήταν ασήμαντη ή κύρια ασχολία; Αναζητήστε, πιο συγκεκριμένα, πληροφορίες για την Αστόρια της Νέας Υόρκης. Οργανώστε μια έρευνα για τους σημερινούς μετανάστες στον τόπο σας, συλλέγοντας πληροφορίες για το πού κυρίως ζουν, πού συγκεντρώνονται, με ποιες βασικά δραστηριότητες ασχολούνται κ.τ.ό.

7. Αναζητήστε στον σύνδεσμο http://www.schools.ac.cy/eyliko/mesi/Themata/logotechnia/didaktika_senaria/anthropines_sxeseis_yliko.zip (metanasteysis.eikones) υλικό για τη μετανάστευση (ντοκουμέντα, στατιστικές, κόμικς και γελοιογραφίες) και παρουσιάστε στην τάξη μια ιστορική επισκόπηση του ζητήματος χτες και σήμερα, τονίζοντας τις κοινωνικές και τις ηθικές προεκτάσεις του.
8. Διαβάστε από τον κατάλογο που σας δίνεται και άλλα λογοτεχνικά κείμενα (εκτός από αυτά της ενότητας), με θέμα το ταξίδι. (α) Παρουσιάστε στην τάξη, ανά ομάδες, αντιπροσωπευτικά δείγματα παλαιότερα, νεότερα και σύγχρονα και συζητήστε στην ολομέλεια τις διαφορές μεταξύ τους. (β) Δημιουργήστε στη βιβλιοθήκη του σχολείου ή της τάξης σας ένα ράφι με βιβλία ταξιδιωτικής λογοτεχνίας.
9. Δημιουργήστε στην ιστοσελίδα του σχολείου σας ένα ηλεκτρονικό ανθολόγιο κειμένων ταξιδιωτικής λογοτεχνίας και κατατάξτε το υλικό σας ανάλογα με τα είδη και τα πολλαπλά νοήματα του ταξιδιού (σκοποί, μέσα μετακίνησης, αλλαγές στη νοοτροπία του ταξιδευτή άλλοτε και σήμερα, φανταστικά ταξίδια κ.ο.κ.) Μπορείτε, σε ειδική ενότητα, να συμπεριλάβετε και δικά σας κείμενα σχετικά με το ταξίδι, σε στίχο ή σε πεζό.
10. Συγκρίνετε τραγούδια της μετανάστευσης (α) με τα δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς και (β) με τα ρεμπέτικα της προσφυγιάς ως προς το περιεχόμενο και τον μουσικό τόνο τους. Οργανώστε ένα θεματικό αφιέρωμα στο τραγούδι της ξενιτιάς, της προσφυγιάς, της μετανάστευσης και συζητήστε τα αισθήματα που σας προκάλεσαν καθώς τα ακούγατε.
11. Μοιραστείτε σε μικρές ομάδες και αναλάβετε η καθεμία να αναζητήσει και να παρακολουθήσει μία από τις ταινίες που αναφέρονται στο κείμενο της Τσιτσέλη. Παρουσιάστε στην τάξη το περιεχόμενό τους και, αν είναι εφικτό, ενδεικτικές σκηνές τους. Μπορείτε εναλλακτικά να οργανώσετε ένα αφιέρωμα κινηματογραφικών ταινιών για το ταξίδι στο σχολείο σας, με βάση τον κατάλογο που σας προτείνεται.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ανθρώπινες

σχέσεις

ανθρώπινοι

χαρακτήρες

A. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ, ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ

- **Κ. Θεοτόκης, *Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα***
- **Αλ. Παπαδιαμάντης, *Πατέρα στο σπίτι!***

1. Να επισημάνετε στα κείμενα «Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα» και «Πατέρα στο σπίτι!» τα στοιχεία που απεικονίζουν ρεαλιστικά τη ζωή σε ένα χωριό της κερκυραϊκής υπαίθρου και σε μια φτωχική συνοικία της Αθήνας την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα.
2. Εξετάστε τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί ο Αργύρης λαμβάνοντας κυρίως υπόψη:
α) ποια στοιχεία της ζωής του Καραβέλα τονίζει και **β)** πώς παρακάμπτει πιθανές δυσκολίες, όπως η ύπαρξη συγγενών/άμεσα δικαιούχων της περιουσίας ή η πιθανότητα νέου γάμου του Καραβέλα. Τι άνθρωπο δείχνουν τα επιχειρήματα αυτά;
3. Πού πιστεύετε ότι στηρίζονται οι σχέσεις των δύο ηρώων του Θεοτόκη; Τι απουσιάζει από το σχέδιο που προτείνει ο Αργύρης στον Καραβέλα ώστε αυτό να είναι πραγματικά επωφελές για τον Καραβέλα;
4. Νομίζετε ότι οι δύο ήρωες του Θεοτόκη μοιάζουν ή διαφέρουν μεταξύ τους ως χαρακτήρες; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία από τον διάλογο τους.
5. Σε ποιο γραμματικό πρόσωπο γίνεται η αφήγηση στο κείμενο του Θεοτόκη; Τι πλεονέκτημα δίνει αυτό στον αφηγητή και σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται;
6. Να σκιαγραφήσετε τους χαρακτήρες του Αργύρη («Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα») και του κουμπάρου («Πατέρα στο σπίτι!»). Τι παρατηρείτε;
7. Ο Καραβέλας, παρά τα χρόνια του, δείχνει να αγαπά τη ζωή και κάθε άλλο παρά έτοιμος είναι να μπει στο περιθώριό της. **α)** Να βρείτε στοιχεία από το κείμενο που το επιβεβαιώνουν. **β)** Ποιο ή ποια πρόσωπα στο διήγημα του Παπαδιαμάντη δείχνουν να έχουν παρόμοια βούληση για ζωή, παρά την κατάσταση στην οποία βρίσκονται, και ποιο αντιθέτως θα κατατάσσετε στην παρέα των «μοιραίων» του Βάρναλη; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.
8. Διαβάστε τα παρακάτω αποσπάσματα από το έργο του Ανδρέα Καρκαβίτσα *Ο Ζητιάνος* που δημοσιεύτηκε το 1896. **α)** Ποια χαρακτηριστικά της χωριάτικης κοινωνίας προσθέτει σε αυτά του Θεοτόκη; **β)** Συνδυάζοντας τα αποσπάσματα Καρκαβίτσα και Θεοτόκη σχολιάστε την εικόνα που παρουσιάζουν για τη ζωή στο χωριό και τις αντιλήψεις των ανθρώπων του: ταυτίζεται με αυτήν που ξέρουμε για το αγνό περιβάλλον του χωριού; Τι επιδιώκουν να δείξουν οι δύο συγγραφείς;

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

Ο ζητιάνος

(απόσπασμα 1)

Ο Κώστας Τζιρίτης και Τζιριτόκωστας, κατά τη συνήθεια που έχουν στη Ρούμελη να σμίγουν το επίθετο με τ' όνομα, ήταν από τόπο που συμμαζώνει στα στενά του σύνορα όλη την ασυμμάζευτη ιστορία της ελληνικής ζητιανιάς. [...]

Στην εποχή εσυνήθιζαν εκεί, [...] οι εβδομηντάρηδες να συνάζουν τα παιδιά στο χοροστάσι και να τα γυμνάζουν στις ζητιανιάς τα καμώματα. [...] Ο Κουτσοκουλόστραβος χορός ήταν το κυριώτερο γύμνασμα εκείνες τις ημέρες. Τα παιδιά κρατώντας και από ένα μπαστούνι εγύριζαν χεροπιαστά κι επροσποιοούνταν από μία σωματική βλάβη. Ένα έκανε τον κουτσό [...]. Άλλο έκανε τον θεότυφο [...]. Τρίτο έκανε τον παράλυτο [...]. Άλλο, νεραΐδοπαρμένο τάχα, εψηλώνεν ολόρθο το κορμί κι εβάδιζε με ολότρεμο σώμα κάνοντας ένα βήμα εμπρός και δύο πίσω και τρία δεξιά, αριστερά τέσσερα [...]. Άλλο έλεγε πως του πήραν οι νεραΐδες στη ρεματιά της Κάναλης τη φωνή από φθόνο και άπλωνε τον λαιμό του κι εσουφρωνε τα χείλη του [...] βγάζοντας ανατριχιαστικόν ούρλιασμα μεσ' από τον στενόχωρο λάρυγγά του. Άλλο έκανε τον μονοπόδαρο κι εταλάντευε το σώμα του ανάμεσα στις πατερίτσες [...]. Και άλλα δέκα-είκοσι έκαναν άλλες δεκαεΐκοσι αρρώστιες σωματικές, πολλές υπαρκτές και πολλές ανύπαρκτες ακόμα στον κόσμο. [...]

Σ' αυτό το μοναδικό σχολείον ο Τζιριτόκωστας γρήγορ' αναδείχθηκε κι εθαυμάσθηκε. [...]

(απόσπασμα 2)

[...] οι χωριάτες [στο Νυχτερέμι], ένας μετά τον άλλον, έβγαιναν από τον αχυρώνα κι εγύριζαν πάλι φέρνοντας κάτι τι από το φτωχικό δείπνο τους. Ο Κράπας έφερε ζεστό και λασπερό κριθαρόψωμο και σβόλους ξεροτύρι. Ο Παπαρρίζος σκόρδα κι ένα πιάτο τραχανά. Ο Μπιρμπίλης μπλιγούρι αχνιστό και μαμαλίγκα. Ο Τζουμάς στην τσότρα λίγο κρασί. Τα εσώριαζαν όλα κοντά στον Τζιριτόκωστα και τον επαρακινούσαν να φάγη για να συνέρθη. [...] Έξαφνα εμπήκε μέσα τρεχάτος μ' ένα δαυλί αναμμένο στο χέρι ο Μαγουλάς. Το ήφερνε, λέγει, να μη μείνουν στα σκοτεινά οι άρρωστοι [ο Τζιριτόκωστας και ο παραγιός του] όλη νύχτα. Αλλά μόλις [...] απίθωσε το δαυλί κατά γης, η Κρουστάλλω με τους βραχίονες ανασκουμπωμένους ακόμη, [...] με τα πόδια ολόγυμνα και λασπωμένα, το πρόσωπο ξαναμμένο από θυμόν, ώρμησε πολυκαταρούσα μέσα και άρπαξε πάλι το δαυλί [...]

[...] Ο χωριάτης μέσα στην τόση του καλοσύνη δεν εσυλλογίσθηκε πως έπειτ' από το ηλιοβασίλεμα δεν βγάζουν δαυλί αναμμένο από τα σπίτια. Αν ποτέ γίνη τέτοιο πράγμα, η σπιτονοικοκυρά γεννά όλο θηλυκά παιδιά. Και η Κρουστάλλω έως τώρα είχε γεννήσει πέντε στο ερμόσπιτό της [...]. Τώρα εκατάλαβε το λάθος του· αλλά και οι άλλοι χωριάτες και ο παπάς και ο πάρεδρος τον εμάλωσαν γι' αυτό. Είχε δίκιο η γυναίκα! Επαρηγόρησαν όπως όπως τους ζητιάνους γιατί θα έμεναν στα σκοτεινά και [...] έφυγαν ένας με τον άλλον από τον αχυρώνα.

Ο ζητιάνος από τη θέση του [...] αγκομαχώντας και μισοκλαίοντας εσύρθηκε με την κοιλιά σαν ετοιμοθάνατος έως τη χαμηλή πόρτα και φυλαχτά επρόβαλεν έξω το κεφάλι κι εκοίταξε περίγυρα. Αλλά καθώς είδε την ερημία και τη σιγή, επήδησεν έξαφνα ολόρθος,

ανακλαδίσθηκε κι εγέμισε τον στενόν αχυρώνα με τη μεγάλη του κορμοστασιά. [...] Χασκογελώντας άδραξεν από χάμω με πόθο την τσότρα και την εκόλλησε στα χείλη του.
– Στην υγιά σας, ζωντόβολα! είπε με ειρωνεία. Πάντα νάρχεστε, πάντα να φέρνετε!...

Ανδρέας Καρκαβίτσας, *Ο Ζητιάνος*, Νεφέλη, Αθήνα 1989

9. Διαβάστε το παρακάτω ποίημα του Γλαύκου Αλιθέρση από τη συλλογή *Οι οραματισμοί του Εωσφόρου* που δημοσιεύτηκε το 1923. Σε τι διαφέρει ο κόσμος που περιγράφει από αυτόν που αναδεικνύεται μέσα από τους χαρακτήρες του Θεοτόκη στο έργο *Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα*, αλλά και του Καρκαβίτσα στον *Ζητιάνο*; Ποια από τις δύο εικόνες που δίνονται για τη ζωή στο χωριό στα εν λόγω κείμενα θα χαρακτηρίζατε ειδυλλιακή και ποια ρεαλιστική;

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

Φασούρι

Όταν κατάκοπος θα μπαίνεις στο βαθύ ελαιώνα,
θ' αναστενάξεις λυτρωμένος από το λιοπύρι·
θ' ακούεις πώς κλαίει ερωτικά η περίπαθη¹ τρυγόνα,
και θα χαρείς στων τζιτζικιών το εύθυμο πανηγύρι.

Η ταπεινή κυρά θα σε δεχτεί με καλοσύνη,
κι οι αγρότες θά 'ρτουν τον απλό να πουν χαιρετισμό τους,
και θα μιλήσουν για της γης την ευφορία, με ειρήνη
και τυφλή πίστη στο Θεό, βάνοντας το σταυρό τους.

Κι άμα στη ρίζα μιας πυκνής ελιάς στρωθεί τραπέζι,
απ' το πηγάδι κρύο νερό θα σύρει η θυγατέρα,
κι ένας βοσκός περαστικός θ' αρχίσει να μας παίζει
με τα κουδούνια των αρνιών που τρέμουν στον αέρα.

Και στρέφοντας το βλέμμα σου στ' αγροτικό το σπίτι,
(πέρασε η ώρα γρήγορα!) θα τό 'βρεις φωτισμένο
απ' το γλυκύτερο το φως, του ίδιου αποσπερίτη,
μπρος στο παραθυράκι του ανάερα² ζυγισμένο!

Κι όταν θα φεύγουμε, θα ιδείς, την ώρα που βραδιάζει,
απ' τη φωλιά της κι η σοφή γλαύκα³ να βγαίνει,
και στ' ακροδρόμι ασάλευτη, πολλή ώρα να κοιτάζει
το φως που σβει, ρομαντικά συλλογισμένη...

Γλαύκος Αλιθέρσης, *Οι οραματισμοί του Εωσφόρου*, Κύπρος 1923

¹ **περιπαθής**: που διακατέχεται από έντονο πάθος

² **ανάερα**: που στέκεται στον αέρα δίνοντας την εντύπωση του αιθέριου, του άυλου

³ **γλαύκα, η**: κουκουβάγια

10. Στο διήγημα του Παπαδιαμάντη, η αφήγηση ξεκινά στο μέσο της υπόθεσης (in medias res). Σε ποιο άλλο γνωστό σας έργο (της αρχαίας γραμματείας) χρησιμοποιείται η ίδια τεχνική; Να σχολιάσετε τη λειτουργία της για τον αναγνώστη.
11. Παρακολουθήστε τις αλλαγές του αφηγηματικού προσώπου στο διήγημα του Παπαδιαμάντη: **α)** σε τι μετατρέπεται ο αρχικός αφηγητής όταν αναλαμβάνει ο δεύτερος; **β)** Προς το τέλος του κειμένου, ο αφηγητής αναφερόμενος στον εαυτό του τον αποκαλεί «ο γράφων». Για ποιον από τους δύο αφηγητές πρόκειται; Με βάση τις απαντήσεις σας, να συζητήσετε τη σχέση συγγραφέα – αφηγητή – εσωτερικού αποδέκτη της ιστορίας.
12. Να εντοπίσετε τις «σκηνές» της δράσης στο διήγημα του Παπαδιαμάντη και να τις αντιστοιχίσετε με τον χρόνο της διήγησης (αρχή – μέση – τέλος). Ποιο θεωρείτε το κεντρικό επεισόδιο του διηγήματος με βάση τις παρατηρήσεις σας αυτές;
13. **α)** Ποια αφηγηματικά μέσα, εκτός από την αφήγηση (= εξιστόρηση διά τρίτου), κυριαρχούν στο διήγημα του Παπαδιαμάντη; **β)** Σχολιάστε πώς οι γλωσσικές επιλογές του συγγραφέα γίνονται «δείκτες» των προσώπων της ιστορίας του.
14. Να απαριθμήσετε τα κοινωνικά προβλήματα που θίγει ο Παπαδιαμάντης στο διήγημά του.
15. **α)** Πώς ο κοινωνικός περίγυρος καθορίζει τη μοίρα της οικογένειας στο διήγημα του Παπαδιαμάντη; Κάτι τέτοιο, με βάση την εμπειρία σας, είναι αναμενόμενο σε μια πόλη, και αν ναι, πού ειδικά; **β)** Ποια σημεία από τον διάλογο Αργύρη – Καραβέλα νομίζετε ότι θα μπορούσαν επίσης να γίνουν αντικείμενο κουτσομπολιού από τους συγχωριανούς;
16. Ποια συναισθήματα σας προκαλεί η θέα **α)** του μικρού παιδιού που ζητιανεύει και **β)** του ανυπεράσπιστου στα ιδιοτελή σχέδια του Αργύρη ηλικιωμένου Καραβέλα, τόσο για τους ίδιους όσο και για τον κοινωνικό τους περίγυρο;
17. Ποιος φαίνεται να είναι ο ρόλος της γυναίκας μέσα στην οικογένεια και στο νοικοκυριό ενός σπιτιού στα κείμενα των Θεοτόκη και Παπαδιαμάντη; Να εντοπίσετε σχετικές αναφορές στα αποσπάσματα και να τις σχολιάσετε.
18. Από το εισαγωγικό σημείωμα μαθαίνουμε ότι ο Αργύρης καταφέρνει τελικά να υπαρπάξει την παρουσία του Καραβέλα, ενώ και στο διήγημα του Παπαδιαμάντη δεν υπάρχει κάθαρση, δεν δικαιώνονται οι αθώοι. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τον Ζητιάνο του Καρκαβίτσα. Ποιος νομίζετε ότι είναι ο στόχος των συγγραφέων δίνοντας τέτοια τροπή-λύση στα γεγονότα;
19. Ο Ανδρέας Λασκαράτος, ένας από τους πιο σημαντικούς σατιρικούς συγγραφείς του 19ου αιώνα, σκιαγράφησε μια σειρά από ανθρώπινους τύπους (π.χ. ο διεφθαρμένος, ο επαρχιώτης, ο μικροπρεπής) σε ένα έργο του με τίτλο *Ιδού ο άνθρωπος ή Ανθρώπινοι χαρακτήρες*. Να κάνετε μια ανάλογη τυπολογία για τους ήρωες του Θεοτόκη του Παπαδιαμάντη, αλλά και του Καρκαβίτσα.

- **Αλ. Παπαδιαμάντης, Πατέρα στο σπίτι!**
- **Αντ. Σουρούνης, Το μονοπάτι στη θάλασσα**
- **Άμος Οζ, Ιστορία αγάπης και σκότους**
- **Μ. Αργυράκης, Ποδοσφαιρική νευρασθένεια. ΡΕΠΟΡΤΑΖ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΑΛΛΑΖΟΝΤΑΣ ΦΙΛΑΘΛΟΥΣ**

1. Τόσο στο διήγημα του Παπαδιαμάντη όσο και στο «Μονοπάτι στη θάλασσα» του Σουρούνη υπάρχουν στοιχεία χιούμορ. **α)** Να τα εντοπίσετε και να εξηγήσετε τη λειτουργία τους στο κάθε κείμενο. **β)** Σε ποιο από τα δύο κείμενα το στοιχείο αυτό έχει πιο έντονες ειρωνικές αποχρώσεις (γίνεται πικρό χιούμορ) και πώς το εξηγείτε;
2. Σε τι μοιάζουν και σε τι διαφέρουν οι άνθρωποι της γειτονιάς στον Σουρούνη απ' αυτούς στο διήγημα του Παπαδιαμάντη; Συγκρίνετε επίσης τις οικογενειακές σχέσεις στα δύο κείμενα.
3. Τι είδους επίθετα κυριαρχούν στην πρώτη παράγραφο του κειμένου του Σουρούνη; Τι συναισθήματα υποβάλλουν στον αναγνώστη;
4. Σε ποιο γραμματικό πρόσωπο και σε ποιον ρηματικό χρόνο γίνεται η αφήγηση στα κείμενα του Σουρούνη και του Άμος Οζ; Πώς συνδέονται αυτές οι επιλογές με το περιεχόμενο των έργων τους;
5. Τόσο ο Σουρούνης όσο και ο Άμος Οζ στα κείμενά τους περιγράφουν τα παιδικά τους χρόνια. **α)** Να συγκρίνετε τον χρόνο και τον τόπο των δύο ιστοριών. **β)** Να καταγράψετε προβλήματα που αναφέρονται στις δύο ιστορίες και **γ)** να περιγράψετε τι είδους σχέσεις φαίνεται να συνδέουν τους ανθρώπους εκείνης της εποχής. Με βάση τα αποσπάσματα, τα προβλήματα και οι σχέσεις των ανθρώπων στη μεταπολεμική κοινωνία της Θεσσαλονίκης και της Ιερουσαλήμ μοιάζουν ή διαφέρουν;
6. Εντοπίστε και σχολιάστε στα κείμενα των Σουρούνη και Άμος Οζ σημεία που φανερώνουν **α)** τη σχέση των παιδιών μεταξύ τους και **β)** τη σχέση των γειτόνων/συμπολιτών μεταξύ τους. Συγκρίνετε με τις δικές σας εμπειρίες και σχέσεις.
7. Ο Σουρούνης παρουσιάζει μια πινακοθήκη των ανθρώπινων τύπων της εποχής των παιδικών του χρόνων με τρόπο μάλιστα αρκετά αμερόληπτο. Πώς το κατορθώνει αυτό; Συγκρίνετε με το κείμενο του Δ. Χατζή «Η θεία μας η Αγγελική».
8. Να επισημάνετε και να συζητήσετε τον κοινωνικό προβληματισμό που αναδύεται μέσα από το κείμενο του Σουρούνη. Η συζήτηση να κινηθεί γύρω από τους ακόλουθους άξονες: τις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, των συμμαθητών/φίλων/παιδιών, των γειτόνων/συμπολιτών, ανθρώπου και χρήματος, τη θέση των υλικών αγαθών στη ζωή των ανθρώπων, τη διαμόρφωση των χαρακτήρων ανάλογα με τις ικανότητες που διαθέτουν οι άνθρωποι.
9. Αναζητήστε στα κείμενα του Α. Σουρούνη, του Άμος Οζ και του Μ. Αργυράκη αντιλήψεις και πρακτικές που σήμερα ανήκουν οριστικά στο παρελθόν.

10. Ποια στοιχεία του κειμένου «Ποδοσφαιρική νευρασθένεια...» επιβεβαιώνουν ότι πρόκειται για *χρονογράφημα*, όπως περιγράφει το είδος το εισαγωγικό σημείωμα;
11. Να εντοπίσετε στα κείμενα των Αργυράκη, Σουρούνη και Οζ τρία χωρία αντίστοιχα, στα οποία να διαφαίνεται το χιουμοριστικό (ή ειρωνικό) ύφος των συγγραφέων.
12. Ο συγγραφέας του χρονογραφήματος «Ποδοσφαιρική νευρασθένεια» εμφανίζεται ως πρόσωπο της δράσης μέσα σ' αυτό. Πού αλλού παρατηρήσατε το ίδιο; Ποια στοιχεία των κειμένων το επιβεβαιώνουν;
13. Ως «ρεπορτάζ» ορίζεται ένα κείμενο που γράφεται από κάποιον ο οποίος επιδίωξε να είναι μάρτυρας ενός πραγματικού γεγονότος και στη συνέχεια ανέλαβε να το περιγράψει όπως το έζησε. Αντικατοπτρίζεται αυτό στο κείμενο του Μ. Αργυράκη; Να εντοπίσετε τους αφηγηματικούς τρόπους που το πιστοποιούν (ειδικό λεξιλόγιο, περιγραφή, γλώσσα κλπ.).
14. Τόσο στο διήγημα του Παπαδιαμάντη όσο και στο ποδοσφαιρικό χρονογράφημα του Αργυράκη επίκεντρο της αφήγησης γίνονται δύο «χαρακτήρες» (τυπικά πρόσωπα) της γειτονιάς. Ποια είναι αυτά και τι δείχνει ο ρόλος τους για τις κοινωνίες εκείνης της εποχής; (Για να απαντήσετε σκεφτείτε τι *πληροφορούμαστε* απ' αυτά).
15. Ανάμεσα στη σκηνή στο μπακάλικο στο διήγημα του Παπαδιαμάντη και στη σκηνή του κουρείου στο χρονογράφημα του Μ. Αργυράκη μεσολαβούν αρκετές δεκαετίες. Ποια πράγματα/καταστάσεις βλέπετε, παρόλα αυτά, να μένουν αμετάβλητα στον χρόνο;
16. Εξετάστε τον πλήρη τίτλο του χρονογραφήματος του Αργυράκη. Ποιες λέξεις έχουν ειδικό βάρος σε αυτόν, και πώς επιβεβαιώνεται αυτό από το περιεχόμενο;
17. Στο πρώτο μέρος του χρονογραφήματος του Αργυράκη περιγράφεται η συμπεριφορά του πλήθους στα γήπεδα, ενώ στο δεύτερο η ατομική συμπεριφορά ενός φιλάθλου, του κουρέα, μετά τον αγώνα. Πόσο διαφορετική είναι από αυτήν του πλήθους;
18. **α)** Πώς εκδηλώνονται τα ακραία συναισθήματα των φιλάθλων στο χρονογράφημα; Πού αποδίδετε τις αιφνίδιες μεταστροφές τους; Αντιστοιχούν και σε σημερινές «φίλαθλες» συμπεριφορές οι αντιδράσεις τους; **β)** Πιστεύετε ότι τέτοιες σκηνές θα μπορούσαμε να τις συναντήσουμε και εκτός του ελληνικού ή του ευρύτερου μεσογειακού χώρου, ή μήπως πρόκειται για χαρακτηριστικό της ιδιοσυγκρασίας ορισμένων λαών μόνο; Χρησιμοποιήστε παραδείγματα που να τεκμηριώνουν την άποψή σας.
19. **α)** Ποια διάσταση παίρνει το ποδόσφαιρο στις κοινωνίες των μεγαλουπόλεων (και όχι μόνο) έτσι όπως φαίνεται μέσα στο χρονογράφημα του Μ. Αργυράκη; **β)** Ποια εξήγηση δίνει ο Μ. Αργυράκης για τη μεγάλη απήχηση που έχει το ποδόσφαιρο;

20. Να συγκρίνετε τη σκηνή στο κουρείο από το χρονογράφημα του Αργυράκη με τη σκηνή που περιγράφει ο Φρέντυ Γερμανός στο κείμενο με τίτλο *Τεχεράνη Α΄*. **α)** Ποια κοινά σημεία εντοπίζετε ανάμεσα στους δύο κουρείς και στους δύο πελάτες; **β)** Να σχολιάσετε τις αναφορές στους εθνικούς ήρωες στα δύο κείμενα, αλλά και τη σκέψη του αφηγητή του Αργυράκη ότι ο ενθουσιασμός της κερκίδας τού θυμίζει τον ενθουσιασμό που προκαλούσαν οι επιτυχίες του Αλβανικού έπους.

ΦΡΕΝΤΥ ΓΕΡΜΑΝΟΣ

Τεχεράνη Α΄

Πριν φύγω από την Ελλάδα, ένας φίλος μου με είχε συμβουλεύσει ότι έπρεπε να αποφύγω δυο πράγματα στην Τεχεράνη - Το περσικό παζάρι και τα περσικά κουρεία. Κόβουν και τα δυο, μου εξήγησε.

Την Πέμπτη, όμως, η μοίρα έφερε τα βήματά μου στο κουρείο του Αλή Χαφέζ, και αναγκάστηκα να μπω μέσα. Είχα ξεχάσει να ξυρισθώ στο ξενοδοχείο και έπρεπε να είμαι σε μισή ώρα στο σπίτι ενός φίλου λίγο έξω από την Τεχεράνη.

— Η σοφία του Κορανίου να εύλογη τον ξένο που προτίμησε το μαγαζί μου, με καλωσόρισε ο Αλή Χαφέζ, με έναν συνδυασμό αγγλικού και γαλλικού λεξιλογίου. Αλαντίν; συνέχισε μιλώντας, στον γιο του. Πάρε το επανωφόρι του κυρίου και κρέμασέ το κάπου, χωρίς να ψάξεις τις τσέπες του. Τι θέλει, λοιπόν, από μένα το άνθος της Ευρώπης;

— Ξύρισμα, είπα.

— Αλαντίν, ζεστό νερό γρήγορα. Ο λευκός σείχης που ετίμησε το μαγαζί μου, ας μου επιτρέψει να του πω ότι θέλει και κούρεμα. Με 75 ρεάλια θα τον κάνω αγνώριστο.

— Δεν θέλω να γίνω αγνώριστος! είπα.

— Η περσική ψυχή είναι ένας μυρωμένος κήπος Αγάπης, μου ανήγγειλε ο Αλή Χαφέζ, βουτώντας το πινέλλο μέσα στο ζεστό νερό. Δίνουμε την αγάπη μας στους ξένους, αλλά αυτοί δεν μας δίνουν τίποτε. Τι είναι, λοιπόν, 60 ρεάλια για ένα κούρεμα;

Ο Αλή Χαφέζ μου τράβηξε μια ξυραφιά, που με έκανε να τιναχτώ επάνω στην καρέκλα μου.

— Το ξυράφι γδέρνει, είπα.

— Κανείς δεν μας αγαπά, βόγγηξε ο Αλή Χαφέζ. Όλοι κοιτάζουν πώς να βάλουν χέρι στα ωραία μας πετρέλαια. Η περσική ψυχή είναι ένα τρυφερό ροδοπέταλο του Ισπαχάν, αλλά κανείς δεν την αγαπά. Με πενήντα ρεάλια μπορώ να σε κάμω ωραίο σαν τον Ομάρ Καγιώμ.

Το ξυράφι γδέρνει, είπα πάλι.

— Τους δίνουμε χαβιάρι, τους δίνουμε βότκα, τους δίνουμε πιλάφι. Τους τα δίνουμε όλα. Κι αυτοί τι βάνουν; Τσιγγουνεύονται να δώσουν 40 ρεάλια για ένα κούρεμα.

— Τ ό ξ υ ρ ά φ ι γ δ έ ρ ν ε ι .

— Μια μέρα όμως το ποτήρι θα ξεχειλίζει. Τότε θα βγάλωμε τα σπαθιά μας, και θα κόψωμε όλα τα κεφάλια των ξένων που θα βρούμε μπροστά μας. Τριανταπέντε ρεάλια είναι η τελευταία μου τιμή.

Έρριξα μια ματιά στον καθρέφτη και είδα ότι είχε ακόμη να μου ξυρίσει ενάμισυ μάγουλο και ολόκληρο το σαγόνι

— Σου δίνω 25 ρεάλια, αν αλλάξεις ξυράφι, είπα.

Ο Αλή Χαφέζ μου χαμογέλασε γλυκά.

— Η σοφία του Σααντή φώτισε το άνθος της Ευρώπης που τίμησε το μαγαζί μου. Είθε η ζωή του να είναι γλυκειά και απαλή σαν μια νύχτα του Σιράζ. Αλαντίν, τσακίσου και φέρε μου το καινούργιο ξυράφι από την κουζίνα.

Το νέο ξυράφι ήρθε και το ξύρισμα συνεχίστηκε.

— Και μπορώ να ρωτήσω από πού είναι ο γενναιόδωρος Ευρωπαίος πρίγκιπας, πού σκορπά με τόση καλωσύνη τα λεπτά του; με ρώτησε ο Αλή Χαφές όταν άρχισε να μου ξυρίζει το άλλο μάγουλο.

— Από την Ελλάδα, είπα.

Το ξυράφι έμεινε μετέωρο στον αέρα.

— Μακρινέ μου αδελφέ της Μεσογείου, φώναξε ο Αλή Χαφές, με φωνή πνιγμένη από συγκίνηση. Ποια δύναμη σε έφερε, λοιπόν, στο μαγαζί μου;

— Είχα ανάγκη από ξύρισμα, ωμολόγησα με ειλικρίνεια.

— Κάποτε οι χώρες μας κυβέρνησαν όλο τον κόσμο, είτε περήφανα ο Αλή Χαφές. Ο Αλλάχ τις ένωσε με την ευλογία του. Δώσε μου να σου σφίξω το χέρι, σου τέκνο της Ακροπόλεως.

— Χαίρομαι πού το παίρνεις έτσι το πράγμα, Αλή Χαφές, είπα. Σας κάναμε βέβαια κάτι μικροζημιές εκείνο τον καιρό, αλλά τώρα περασμένα - ξεχασμένα.

— Όχι δα, φώναξε ο Αλή Χαφές τραβώντας μου μια γερή ξυραφιά κάτω από το σαγόνι. Ε μ ε ί σ σας κάναμε τις ζημιές. Ξέχασε, λοιπόν, ο ασύγκριτος φίλος μου τις Θερμοπύλες;

— Αλή Χαφές, είπα, εγώ στην θέση σου δεν θα μιλούσα για τις Θερμοπύλες.

Το ξυράφι έμεινε πάλι στον αέρα.

Τι θέλει να πει ο εκλεκτός αδελφός μου;

— Καλύτερα να ξεχάσωμε και οι δυο αυτή την θλιβερή Ιστορία. Απ' ό,τι θυμάμαι, ο Ξέρξης έγινε ρεζίλι των σκυλιών στις Θερμοπύλες!

Ο Αλή Χαφές μου τράβηξε μια δεύτερη ξυραφιά που με έκανε να βλέπω τα ιστορικά γεγονότα με εντελώς διαφορετικό μάτι.

— Ο επιπόλαιος φίλος μου καλά θα κάνει να πλένει στο εξής το στόμα του όταν μιλά για τον μεγάλο μας βασιλιά Ξέρξη, μου είπε απειλητικά ο Αλή Χαφές.

— Πάλι γδέρνει το ξυράφι.

— Κι αν θέλει να μάθει ακόμη κάτι, του λέω ότι εμείς στην Περσία ποτέ δεν χάσαμε το παραμύθι των τριακοσίων,

— Αλή Χαφές, το ξυράφι γδέρνει.

— Το λιγότερο - λιγότερο είχε μαζί του πέντε μεραρχίες ο Λεωνίδας στις Θερμοπύλες. Για να μην πω δέκα.

— Α λ ή Χ α φ έ ζ , τ ο ξ υ ρ ά φ ι !

— Ας αφήσω τα διάφορα βρωμερά τεχνάσματα που μεταχειρισθήκατε για να βουλιάξετε τα καράβια μας στην Σαλαμίνα. Τα ωραία μας караβάκια...

Πήρα βαθειά αναπνοή και είπα στον θυμωμένο Αλή Χαφές:

— Αλή Χαφές, ό,τι έγινε, έγινε. Δίνω 25 ρεάλια για να ξεχάσωμε τις Θερμοπύλες και την Σαλαμίνα και να γυρίσωμε στο ξύρισμά μας.

Ο Αλή Χαφές ετοιμάστηκε να συμφωνήσει, αλλά μετά άλλαξε γνώμη:

— Κάνε τα 50 για να ξεχάσω και τον Μαραθώνα, μου είπε.

Φρέντν Γερμανός, *Με συγχωρήτε, λάθος!*, εκδ. Γαλαξία, Αθήνα 1968

21. Τι μπορούμε να συμπεράνουμε από τα δύο χρονογραφήματα Μ. Αργυράκη και Φρ. Γερμανού για την κοινωνική λειτουργία χώρων, όπως τα κουρεία και τα γήπεδα, σε όλο τον κόσμο (όχι μόνο στην Ελλάδα);

22. Να συγκρίνετε το πρώτο απόσπασμα από το βιβλίο του Λ. Παπαδόπουλου «Οι παλιοί συμμαθητές» με τα κείμενα των Α. Σουρούνη και Άμος Οζ, και το δεύτερο απόσπασμα με το κείμενο του Μ. Αργυράκη. Καταγράψτε τα συμπεράσματά σας.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Οι παλιοί συμμαθητές

(απόσπασμα 1)

«Στην αυλή μας, κανένα σπίτι δεν είχε ηλεκτρικό ρεύμα. Φωτιζόμαστε, όλοι, με λάμπες πετρελαίου. Κι όταν άρχιζε να λιγοστεύει το πετρέλαιο, η μάνα μου έριχνε νερό μέσα στη λάμπα, το πετρέλαιο ανέβαινε επάνω, και είχαμε, έτσι, φως, δυο-τρεις μέρες ακόμα.

Άλλοτε, πάλι, η κυρ-Λίτσα, όταν έσπαγε το λαμπόγυαλο, έφτιαχνε έναν χάρτινο κύλινδρο και τον φόραγε πάνω στο σπασμένο γυαλί, σαν ημίμηλο, κι η λάμπα δεν έσβηνε – μας φώτιζε, σχεδόν όπως και πριν! Κι όταν, κάποια στιγμή, σωνόταν όλο το πετρέλαιο, κι έσπαγε τελείως και το λαμπόγυαλο, ήξερε κι άλλο μονοπάτι: έριχνε σ' ένα πιατάκι λίγο λάδι, έφτιαχνε ένα φιτιλάκι από βαμβάκι, και να ένα καντήλι έξτρα-πρίμα, ό,τι χρειαζόταν για να 'χει φως ένα δωμάτιο τέσσερα επί τέσσερα.

Ηλεκτρικό ρεύμα βάλουμε στο σπίτι μας, όταν ήμουν 17 χρόνων – στην προτελευταία τάξη του Γυμνασίου. Και δεν πήραμε επίσημα, από την τότε «Ηλεκτρική Εταιρεία». Το πήραμε στη ζούλα, από κάποιον γείτονα, στην οδό Φιλιππίδου, που μας το επέτρεψε, συμφωνώντας μαζί μας να του πληρώνουμε παραπάνω απ' τον μισό λογαριασμό.

Όταν εδέησε, κάποτε, η «Ηλεκτρική» να βάλει και σε μας φως, γίναμε, απ' τη μια μέρα στην άλλη, η πιο ευτυχισμένη οικογένεια του κόσμου! Είχαμε ένα διακόπτη, που τον ανοίγαμε και τον κλείναμε όποτε θέλαμε, είχαμε «ρολόι» δικό μας, μπορούσαμε να βάλουμε στην πρίζα και ραδιόφωνο.

Το πρώτο ραδιοφανάκι που αποκτήσαμε, ήταν μια σταλιά, κίτρινο, προς το κοκαλί. Στο μεγάφωνο, είχε ένα κομμάτι πανί, κόμπους κόμπους. Τι ωραία που μύριζαν οι λυχνίες και τα κουμπιά του, όταν τ' ανάβαμε και γέμιζε το δωμάτιο με τα τραγούδια του Γούναρη και της Βέμπο!

[...] Δικό μου τηλέφωνο απέκτησα σε ηλικία τριάντα χρόνων. Ίσαμε τότε, μου τηλεφωνούσαν στο περίπτερο της γειτονιάς ή στο καφενείο. Κι έπιανα κουβέντα! Τόσο πολύ ενθουσιαζόμουν, που είχα κι εγώ τη δυνατότητα να επικοινωνώ με κάποιον άλλο άνθρωπο, χάρη σ' αυτό το μηχάνημα!»

(απόσπασμα 2)

«Την πρώτη φορά που με πήγε ο πατέρας μου στο γήπεδο, για να δω την ΑΕΚ, την ομάδα του, ήμουν έξι χρόνων. Το παιχνίδι έγινε στον «Παναθηναϊκό», το παρακολούθησαμε, ως συνήθως, απ' το Λυκαβητό, και η ΑΕΚ έχασε με 2-0. Γυρίσαμε στο σπίτι άρρωστοι. Εγώ έκλαιγα συνεχώς. Κι έκανα εμετό. Κι ο «Βενιζέλος» [= ο πατέρας του αφηγητή] με παρηγορούσε, αλλά έβριζε κιόλας. Κυρίως τον διαιτητή. [...]

Πήγαινα κάθε Κυριακή, στο γήπεδο, για να παρακολουθήσω τα παιχνίδια της [της ΑΕΚ]. Σκάρωνα και τετραστιχάκια, που τα 'στελνα στις αθλητικές εφημερίδες: «Στο τέρμα σου έχεις δελφίνια / σαν τον Μιχάλη Δελαβίνια / και στην επίθεσή σου άνθη / με οδηγό της τον Κλεάνθη!!!

Ο Κλεάνθης ήταν ο Μαρόπουλος. Ο «ξανθός αητός». Ο μεγαλύτερος ποδοσφαιριστής της εποχής. Ψηλός, ξανθός, δυνατός, μ' ένα φοβερό αριστερό σουτ! Σε ένα ματς με τον Παναθηναϊκό, στη Λεωφόρο, δέχτηκε μια μπαλιά, κοντά στη σέντρα, έστρωσε τη μπάλα με το στήθος και σούταρε. Ο δύστυχος ο τερματοφύλακας του Παναθηναϊκού, ο Μαθιός, που ήταν μανάβης στην αγορά, πήδησε για ν' αποκρούσει. Αλλά η μπάλα βρήκε τα χέρια του με τρομερή δύναμη και τον πέταξε στα δίχτυα! [...]

Μου άρεσε, μετά το ματς, στο γήπεδο του Παναθηναϊκού, να κατηφορίζω τη λεωφόρο Αλεξάνδρας, μαζί με τους παίκτες, που κανένας τους, τότε, δεν είχε ονειρευτεί ότι θα μπορούσε ν' αποκτήσει αυτοκίνητο. Κατηφόριζα συχνά με τον Μουράτη του Ολυμπιακού, που τον έλεγαν «Μισούρη», από το όνομα ενός μεγάλου αμερικανικού θωρηκτού. Ήταν φτωχά ντυμένος: οι σόλες των παπουτσιών του είχαν τρύπες. Βάδιζε έχοντας γύρω του καμιά σαρανταριά φιλάθλους, κι έδινε απαντήσεις, για διάφορες φάσεις του αγώνα. Στην πλατεία Κυριακού, έλεγε «γεια χαρά», έπαιρνε τον Ηλεκτρικό κι έφευγε για το σπίτι του.

Θυμάμαι πολλούς παίκτες εκείνης της εποχής: Μαθιός, Σύρκος, Κυριαζόπουλος, Καμπέρος, Νικολόπουλος [...].

Όλοι αυτοί οι ποδοσφαιριστές ήταν φτωχόπαιδα, από διάφορες συνοικίες της Αθήνας και του Πειραιά. Δεν παίζανε για τα λεφτά, αλλά για τη φανέλα. Και τιμούσαν τη φανέλα τους. Την ποτίζανε με τον ιδρώτα τους. Στο ημίχρονο, πίνανε μια γκαζόζα ή ένα τσάι. Και το όνειρό τους ήταν να τους βάλει «το σωματείο» σε μια δουλειά. Στην Ούλεν. Στην Ηλεκτρική Εταιρεία. Για να 'χουν ένα μισθό. Για να ζήσουν. Τίποτα παραπάνω».

Λευτέρης Παπαδόπουλος, *Οι παλιοί συμμαθητές*, Καστανιώτης, Αθήνα 2006

■ Άμος Οζ, *Ιστορία αγάπης και σκότους*

■ I. Καρυστιάνη, Το φυλλάδιο

1. Ποιο επικοινωνιακό μέσο χρησιμοποιεί η οικογένεια στο κείμενο του Οζ και ποιο η ηρωίδα της Καρυστιάνη για να επικοινωνήσουν με τους αγαπημένους τους; **α)** Πόσο αναμενόμενη είναι η επιλογή της κυρίας Σοφίας, αν σκεφτεί κανείς ότι η δράση του αφηγήματος εκτυλίσσεται το 2012; Να την σχολιάσετε. **β)** Τι άλλες επιλογές είχε, αντίστοιχα, η οικογένεια του Άμος την εποχή εκείνη και γιατί νομίζετε ότι προτιμάει τη συγκεκριμένη;
2. Από τα στοιχεία που σας δίνουν τα κείμενα θεωρείτε ότι η τηλεφωνική επικοινωνία της οικογένειας του Άμος με τους συγγενείς, όπως κι εκείνη που φαίνεται να έχει κατά καιρούς η κυρία Σοφία με την αδελφή της ήταν τυπική ή ουσιαστική (παρά τη συντομία της); Συγκρίνετε με τη σημερινή χρήση του τηλεφώνου/του κινητού.
3. Πού υστερεί και σε τι πλεονεκτεί, κατά τη γνώμη σας, η τηλεφωνική επικοινωνία της οικογένειας στο κείμενο του Οζ σε σύγκριση με τη γραπτή επικοινωνία της κυρίας Σοφίας με την αδελφή της στο διήγημα «Το φυλλάδιο»;
4. Ποια κοινωνικά προβλήματα της σημερινής κρίσης αναδεικνύει το διήγημα της Καρυστιάνη;
5. Καταγράψτε τις αφηγηματικές συμβάσεις στο διήγημα της Καρυστιάνη που δείχνουν ότι ανήκει στο επιστολικό είδος.

6. Διαβάστε το παρακάτω ποίημα του Θεοδόση Νικολάου από τη συλλογή *Εικόνες* που δημοσιεύτηκε το 1988. Πώς συνδέεται με το κείμενο του Άμους Οζ και από ποια σκοπιά βλέπει το θέμα της επικοινωνίας (σε ποιον *δίνει φωνή*);

ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Μνήμη

Όταν ήμαστε παιδιά μας έλεγαν πως πρέπει να σιωπούμε
Για να μπορούν ν' ακούονται οι μεγάλοι
Που συζητούν για υποθέσεις σοβαρές.

Μας έλεγαν να μη μιλούμε στο τηλέφωνο
Γιατί δεν είναι το τηλέφωνο παιχνίδι για παιδιά·
Είναι κι αυτό αναγκαίο για τους μεγάλους
Και μάλιστα για πράγματα ουσιώδη.

Και άλλα πολλά μας έλεγαν
Που εστένευαν την απεραντοσύνη του κόσμου.
Ο λυγμός κατέβαζε τα βλέφαρα βαριά
Ενώ ο ύπνος στέγγωνε στο μάγουλο μια βούλα από δάκρυα.

Μιλήσαμε τέλος στο τηλέφωνο όταν μάθαμε τα περί ήχου·
Ότι δηλαδή ο ουρανός είναι μια άλλη θάλασσα
Με κύματα που σπάζουν ή που σβήνουν κι αυτά στην ακοή.
Μιλήσαμε όταν στην άλλη άκρη της γραμμής
Δεν μπορούσε να είναι ούτε ο λύκος
Ούτε η αρκούδα, ούτε ο πρίγκιπας
Ούτε ο Αϊ-Βασίλης με το μυροβόλο ραβδί
Και τα περδίκια αγαπημένα με τα λευκά περιστέρια
Να σμίγουν τους κελαηδισμούς τους.

Τώρα που μάθαμε τι λέγουν οι μεγάλοι
Αφού γίναμε κι εμείς μεγάλοι πια,
Καταλάβαμε ακόμα και γιατί δεν μπορεί ο κόσμος
Να ησυχάσει μια στιγμή.
Και είναι τώρα πράγματι η ώρα για να κλαις
Αν δεν έχουν αδειάσει οι πηγές των δακρύων από τότε.

Θεοδόσης Νικολάου, *Εικόνες*, Κύπρος 1988

- Μπ. Μπιέρνσον, Ο πατέρας
- Αλ. Παπαδιαμάντης, Πατέρα στο σπίτι!
- Μ. Δούκα, Ρολογάκι χειρός

1. Το διήγημα του Μπιέρνσον είναι οργανωμένο σαν ένα μικρό θεατρικό δράμα. Να εξετάσετε **α)** ποιος είναι κάθε φορά ο σκηνικός χώρος και **β)** τι περιεχόμενο έχει κάθε μια από τις «πράξεις», πώς κλιμακώνει τη δράση.
2. Στο διήγημα «Ο πατέρας» τόσο ο χώρος –με εξαίρεση τη σκηνή του πνιγμού του γιου του Θορντ– όσο και τα πρόσωπα δεν αλλάζουν. Παρατηρήστε τι συμβαίνει με τον αφηγηματικό χρόνο (τη διάρκειά του, αν κυλά ευθύγραμμο κλπ.). Τι νομίζετε ότι θέλει να πετύχει ο συγγραφέας με αυτό τον τρόπο παρουσίασης των γεγονότων; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.
3. Στο διήγημα του Μπιέρνσον μέσα από την απλή «αφήγηση γεγονότων» παρακολουθούμε μια δραστική μεταβολή *ψυχισμού*: ποιο πρόσωπο αλλάζει και σε ποιο σημείο εντοπίζετε τη μεταβολή στο κείμενο; Ποιο γεγονός είναι ο καταλύτης γι' αυτή την αλλαγή; Τι συμπεραίνετε απ' αυτό για τους οικογενειακούς δεσμούς, σε σχέση με τους ευρύτερους κοινωνικούς;
4. **α)** Πώς θα χαρακτηρίζατε τον πατέρα από τον τρόπο με τον οποίο μιλά στον πάστορα τις τρεις πρώτες φορές που τον επισκέπτεται; **β)** Πώς κρίνετε τη στάση του πάστορα απέναντι στον κτηματία, και από τι δικαιολογείται;
5. Με αφετηρία τους τίτλους των διηγημάτων Παπαδιαμάντη – Μπιέρνσον, να συγκρίνετε **(α)** την παρουσία του πατέρα στα δύο αφηγήματα και **(β)** τον χαρακτήρα και τη στάση τους, όπως αποτυπώνεται σε αυτά.
6. Τι στάση φαίνεται να τηρεί ο Νορβηγός συγγραφέας απέναντι στα πρόσωπα της ιστορίας του; Συγκρίνετε με τη στάση του Παπαδιαμάντη, λόγου χάρη, απέναντι στους ήρωές του και συζητήστε κατά πόσο αυτή η συγγραφική στάση συμβάλλει στον ρεαλιστικό-αντικειμενικό χαρακτήρα των δύο αφηγημάτων.
7. Τι κοινό έχει ως προς τη δομή το διήγημα της Μ. Δούκα «Ρολογάκι χειρός» **α)** με το διήγημα του Μπιέρνσον και **β)** με το διήγημα του Παπαδιαμάντη «Πατέρα στο σπίτι!»;
8. Πώς επιδρά το παιδί στον γονέα στα διηγήματα του Μπιέρνσον και της Δούκα;
9. Ποιον ρόλο φαίνεται να παίζει το χρήμα στη ζωή του Θορντ στο κείμενο «Ο πατέρας» πριν και μετά τον θάνατο του γιου του και ποιον ρόλο έχει το χρήμα στο διήγημα της Μ. Δούκα;

10. Ποια θέση έχει η θρησκευτική πίστη στη ζωή του πατέρα στο διήγημα «Ο πατέρας» και ποια στη ζωή της μητέρας της αφηγήτριας στο «Ρολογάκι χειρός»;
11. Ποιες αντιστοιχίες βλέπετε να υπάρχουν ανάμεσα στον κοινωνικό ρόλο του θεσμού της εκκλησίας στη νορβηγική κοινωνία στα τέλη του 19ου αιώνα και στη ζωή της παραδοσιακής κρητικής κοινωνίας, έτσι όπως αυτός διαφαίνεται μέσα από τα διηγήματα του Μπιέρνσον και της Δούκα;

- **Μ. Δούκα, Ρολογάκι χειρός**
- **Ειρ. Ιωαννίδου-Αδαμίδου, Η παραδουλεύτρα**
- **Αντ. Γεωργίου, Αντιστρόφως ανάλογα**
- **Ι. Καρυστιάνη, Το φυλλάδιο**
- **Μ. Γκανάς, Κοιτάζει τα χέρια της**

1. Μέσα από ποια περιστατικά αποκαλύπτεται η αγάπη της μάνας προς την κόρη αλλά και της κόρης προς τη μάνα στο «Ρολογάκι χειρός»;
2. Να καταγράψετε την πορεία που ακολουθεί η σχέση μάνας – κόρης και μάνας – παιδιών στα διηγήματα «Ρολογάκι χειρός» και «Η παραδουλεύτρα» αντίστοιχα.
3. Τι είδους αφήγηση έχουμε στο «Ρολογάκι χειρός»; Παρατηρείτε το ίδιο στην «Παραδουλεύτρα»;
4. **α)** Εντοπίστε τον χώρο και τον χρόνο στα διηγήματα «Ρολογάκι χειρός» και «Η παραδουλεύτρα», καθώς και τη χρονική διάρκεια της δράσης. **β)** Ο αφηγηματικός χρόνος στα δύο κείμενα ρέει ευθύγραμμο ή παρουσιάζει αναχρονισμούς, και σε τι εξυπηρετεί αυτή η τεχνική;
5. **α)** Ποια αφηγηματική τεχνική χρησιμοποιούν η Δούκα και η Ιωαννίδου-Αδαμίδου για να συνδέσουν/διαπλέξουν το παρόν με το παρελθόν; Σε ποιο άλλο κείμενο της υποεπότητας χρησιμοποιείται το ίδιο σχήμα;
β) Σε ποιο από τα δύο διηγήματα (στην «Παραδουλεύτρα» ή στο «Ρολογάκι χειρός») θεωρείτε ότι η συμπλοκή παρόντος – παρελθόντος είναι πιο απλή και σε ποιο περισσότερο έντεχνη; Να το τεκμηριώσετε.
6. Ποια στοιχεία στα κείμενα της Δούκα και της Ιωαννίδου-Αδαμίδου αποδεικνύουν ότι αναφέρονται στη σύγχρονη εποχή;
7. Στα κείμενα των Γκανά, Γεωργίου, Καρυστιάνη και Ιωαννίδου-Αδαμίδου, οι πρωταγωνιστές ανήκουν στην τρίτη ηλικία. Ποια χαρακτηριστικά της ποιότητας ζωής των ηλικιωμένων ανθρώπων μπορείτε να εντοπίσετε σ' αυτά;

8. Ποιες σχέσεις θα έπρεπε να λειτουργούν «θεραπευτικά» για τα συγκεκριμένα πρόσωπα και πώς τελικά λειτουργούν αυτές, σύμφωνα με τα κείμενα;
9. **α)** Παρατηρήστε τα ρήματα που χρησιμοποιεί στο ποίημά του ο Αντώνης Γεωργίου. Ποια αντιθετικά ζεύγη σχηματίζουν και πώς αυτά υπηρετούν το νόημα; **β)** Να σχολιάσετε τη χρήση του ερωτηματικού στον τελευταίο στίχο του ποιήματος.
10. Εξηγήστε τον τίτλο του ποιήματος του Γεωργίου με αναφορά στο περιεχόμενό του.
11. Με ποιο από τα υπόλοιπα κείμενα της υποενότητας για την τρίτη ηλικία (Γκανά, Καρυστιάνη, Ιωαννίδου-Αδαμίδου) συνδέεται αμεσότερα το περιεχόμενο του ποιήματος του Γεωργίου και γιατί;
12. **α)** Σχολιάστε το ύφος που έχουν τα ενήλικα πλέον παιδιά όταν απευθύνονται στην ηλικιωμένη μητέρα τους στο διήγημα «Η παραδουλεύτρα». Με ποιο κείμενο αυτής της υποενότητας θα αντιπαραβάλατε τη στάση τους; **β)** Τα παιδιά της πρωταγωνίστριας στο διήγημα «Η παραδουλεύτρα» είναι μορφωμένα. Πόσο αντιστοιχούν οι ιδέες τους και η συμπεριφορά τους απέναντι στη μητέρα τους με την πραγματική μόρφωση/καλλιέργεια;

- **Β. Θεοδώρου, Εγκώμιο**
- **Σπ. Τσακνιάς, Επίσκεψη**
- **Μαν. Πρατικάκης, Όταν η λάμψη μιας παλιάς χειρονομίας**
- **Μιχ. Γκανάς, Κοιτάζει τα χέρια της**

1. **α)** Ποιος τύπος γυναίκας σκιαγραφείται στα ποιήματα «Εγκώμιο» και «Επίσκεψη»; **β)** Εκτός από τη διαρκή φροντίδα, ποιο άλλο κοινό χαρακτηριστικό έχουν οι ηρωίδες αυτών των ποιημάτων; Ποιες λέξεις-φράσεις το δείχνουν; Το εντοπίζετε και σε άλλα κείμενα αυτής της υποενότητας;
2. Σε ποια κοινωνική τάξη ανήκουν οι πρωταγωνίστριες των ποιημάτων «Εγκώμιο» και «Επίσκεψη»; Ποιοι στίχοι το επιβεβαιώνουν; Βρείτε ανάλογες αποδείξεις στα αφηγήματα του Γκανά «Κοιτάζει τα χέρια της» και «Ρολογάκι χειρός» της Δούκα.
3. **α)** Θα μπορούσε το ποίημα του Τσακνιά να έχει τον τίτλο «Εγκώμιο» της Θεοδώρου και γιατί; **β)** Συγκρίνετε το τέλος των δύο ποιημάτων: θεωρείτε ότι είναι τόσο διαφορετικό όσο φαίνεται στην πρώτη ματιά;
4. Πιστεύετε ότι η Θεοδώρου απευθύνει το «Εγκώμιο» αποκλειστικά στη μητέρα της; Αν όχι, ποιον τύπο ανθρώπου τιμά γενικότερα η ποιήτρια στο πρόσωπο της δικής της μάνας; Υποστηρίξτε την απάντησή σας με συγκεκριμένα στοιχεία από το ποίημα.

5. Τι είναι αυτό που εξασφαλίζει στη μάνα του ποιήματος της Θεοδώρου μια θέση στο Πάνθεο των γενναίων, την υψώνει σε πανανθρώπινο σύμβολο; **β)** Θα δίνατε μια ανάλογη θέση και στην πρωταγωνίστρια της «Επίσκεψης», και για ποιον λόγο;
6. Ποια διαφορά στάσης εντοπίζετε ανάμεσα στη μάνα και στο ποιητικό εγώ (την ποιήτρια-αφηγήτρια) στο «Εγκώμιο» της Θεοδώρου;
7. Σε ποιο γραμματικό πρόσωπο μιλάει το ποιητικό υποκείμενο στο ποίημα «Επίσκεψη» και σε ποιο στο «Εγκώμιο»; Πώς οι διαφορετικές επιλογές επηρεάζουν το ύφος (τη θερμοκρασία) καθενός από τα ποιήματα;
8. Ποιο από τα δύο ποιήματα έχει πιο εμφανή πεζολογικό χαρακτήρα; Να το τεκμηριώσετε.
9. Στους δύο πρώτους στίχους στο ποίημα του Τσακνιά βλέπουμε τη χρήση ασύνδετου σχήματος και μάλιστα χωρίς κόμμα. Τι υποβάλλεται έτσι;
10. Εξηγήστε τον τίτλο του ποιήματος του Τσακνιά: για ποια «επίσκεψη» πρόκειται; Πώς αντιλαμβανόμαστε το μεταφυσικό στοιχείο στο ποίημα; (Εξετάστε, μεταξύ άλλων, αν υπάρχουν άλλα πρόσωπα στο ποίημα).
11. Στη σκηνοθεσία του ποιήματος του Τσακνιά υπάρχουν δύο περίεργα στοιχεία: **α)** γιατί η αιφνίδια παρουσία του Αγγέλου δεν τρομάζει τη γυναίκα; Τι εντύπωση της κάνει, όπως παρουσιάζεται στο ποίημα; **β)** Για ποιον λόγο ο Άγγελος δίνει πίστωση χρόνου στη γυναίκα; Τι δείχνει η *τελευταία της κίνηση* επί γης; Με βάση τις απαντήσεις σας, συζητήστε τι θέλει να καταδείξει ο ποιητής για το κεντρικό πρόσωπο του ποιήματός του.
12. Τι κοινό έχει το ποίημα του Πρατικάκη με αυτό της Θεοδώρου ως προς την ποιητική τεχνική; Σε τι διαφέρει στο περιεχόμενο και τον τόνο;
13. Πόσο σημαντική είναι η προμετωπίδα (αφιέρωση) στο ποίημα του Πρατικάκη; Θα μπορούσαμε χωρίς αυτήν να καταλάβουμε πού απευθύνει το ποίημά του; Σκεφτείτε σε ποια άλλη μορφή θα ήταν ταιριαστό ένα τέτοιο ποίημα.
14. Με ποιον τρόπο συμπλέκονται στο ποίημα του Πρατικάκη οι εικόνες της μητέρας του από τα παιδικά του χρόνια με το παρόν του ποιητή μετά τον αποχωρισμό τους; Εξετάστε τους ρηματικούς χρόνους και αξιολογήστε και τον τίτλο του ποιήματος.
15. Η απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου σφραγίζει ανεξίτηλα τη ζωή κάθε ανθρώπου. Συγκρίνετε πώς βιώνουν την απώλεια ο πατέρας στο κείμενο του Μπιέρνσον «Ο πατέρας» και το ποιητικό εγώ στο ποίημα του Πρατικάκη «Όταν η λάμψη μιας παλιάς χειρονομίας». Σε τι διαφοροποιούνται τα δύο κείμενα ως προς την απώλεια αγαπημένων προσώπων;

16. Τι αντιπροσωπεύουν τα χέρια της ηρωίδας του Γκανά; Τι την ενοχλεί περισσότερο σ' αυτά και γιατί;
17. Πώς συνδέεται το τέλος του αφηγήματος του Γκανά με το τέλος του ποιήματος του Γεωργίου;
18. Θα μπορούσε η ηρωίδα του Γκανά να είναι το πρόσωπο για το οποίο γράφεται το ποίημα «Επίσκεψη»; Γιατί;
19. Σχολιάστε την τύχη που έχει στα γεράματά της η ηρωίδα του αφηγήματος του Γκανά. Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας γίνεται αναφορά σε προβλήματα της τρίτης ηλικίας;
20. Το διήγημα του Γκανά έχει έντονο το ποιητικό στοιχείο, ενώ αντίθετα το ποίημα του Τσακνιά συνιστά αυτό που αποκαλούμε «πεζολογικό ποίημα». Ποια στοιχεία στο καθένα τους αποδεικνύουν τα παραπάνω;
21. «Μικρές και μεγάλες απογοητεύσεις, μικροχαρές, χαμένες ευκαιρίες, νοσταλγία, και συχνά μια ήρεμη ενατένιση της ζωής που γαληνεύει και τον αναγνώστη είναι αυτά που συναντάμε στις ιστορίες του Μιχάλη Γκανά». Να επαληθεύσετε ή να διαψεύσετε αυτήν την κριτική άποψη στο αφήγημα «Κοιτάζει τα χέρια της».
22. Διαβάστε το παρακάτω διήγημα της Μαρίας Κέντρου-Αγαθοπούλου από τη συλλογή *Συνοικισμός σιδηροδρομικών* που δημοσιεύτηκε το 1998. Πώς συνομιλεί ως προς το περιεχόμενο με το αφήγημα του Γκανά και το ποίημα του Τσακνιά; (Μπορείτε να επεκτείνετε τη σύγκριση και στα κείμενα των Αλ. Παπαδιαμάντη, Λ. Παπαδόπουλου που αναφέρονται παραπάνω).

ΜΑΡΙΑ ΚΕΝΤΡΟΥ-ΑΓΑΘΟΠΟΥΛΟΥ

Έργα γυναικών

Αν οι οικογένειες του συνοικισμού Σιδηροδρομικών¹ τα έβγαζαν πέρα αξιοπρεπώς, αυτό δεν οφειλόταν μονάχα στους εργατικούς και μετρημένους άντρες, αλλά και στο έργο που επιτελούσαν οι γυναίκες στο σπίτι, αυτές οι γυναίκες της υπομονής, της μερόνυχτης δουλειάς, της αγόγγυστης κόπωσης, οι μάνες με τα πολλά παιδιά και τη λάτρα² τους, με το ξύπνημά τους τα ξημερώματα να ανάψουν τα ξύλα στο καζάνι της κουζίνας ή του πλυσταριού και ν' αρχίσουν τις ατελείυτες μπουγάδες, πολλές φορές ως τη νύχτα, με τα χέρια στα ζεματιστά νερά, στη σόδα, στην ποτάσα, τη θολόσταχτη,³ το λουλάκι· το καλοκαίρι έτρεχε αγριστός ιδρώτας απ' τα μαλλιά κι απ' το πρόσωπο της μάνας μου, θόλωναν τα μάτια της, το φόρεμά της έσταζε, κολλούσε απάνω της και το σώμα της αποκτούσε τη διαφάνεια των αγαλμάτων, ενώ από τους ανοιχτούς πόρους του εισχωρούσε ως μέσα στα σπλάχνα της μια θανάσιμη υγρασία· γκιόλια⁴ τα νερά στα πλακάκια της κουζίνας, να κάνεις χάρτινα βαρκάκια και να λάμνουν ως τα τσόκαρα της μάνας-πλύστρας ή να γλιστράς στις λαμπερές κυψέλες της σαπουνάδας ως έξω στη σωτήρια βεράντα, σαν νά 'χεις άξαφνα γλιτώσει από βιβλική καταστροφή!

Εκείνα τα χρόνια, η μεγαλύτερη συμμετοχή της κάθε νοικοκυράς, τουλάχιστον στο δικό μας τετράγωνο, στα οικονομικά του σπιτιού, ήταν η ραπτική.

Σχεδόν κάθε γυναίκα του μαχαλά μας ήταν η μοδίστρα του σπιτιού της και όχι μόνο, όταν και το συγγενολόι από τα μέγαρα, και το φτωχόσογο είχε κι αυτό το όφελός του απ' το βελόνι της· η μόνη που είχε μοδιστράδικο ήταν η κουνιάδα μου η Κατίνα, με τέσσερις πέντε μαθήτριες, και το ράψιμό της ήταν τόσο επιμελημένο και προπάντων στέρεο, που λέγανε οι γειτόνισσες ότι «μπορεί τα κουμπιά να σαπίσουν πάνω στα ρούχα που ράβει η Κατίνα, αλλά δεν πρόκειται ποτέ να ξηλωθούν». Εκείνη είχε ράψει και το νυφικό μου, και καθώς τους μπαξέδες μας τους χώριζε ένας συρμάτινος φράχτης μ' ένα ξύλινο πορτάκι, ήταν εύκολο να πηγαίνω για πρόβα στο σπίτι του αρραβωνιαστικού μου και να τρελαίνομαι στην ορθοστασία και στο χασμουρητό.

Μετά το γάμο, κάποιες συγγένισσες απ' το σόι των πεθερικών μου σχολίασαν: «με τέτοια αδυναμία και τόσο αγέλαστη που ήταν η νύφη, γιαζίκ⁵ το τόσο ωραίο νυφικό της!». Και τον πρώτο χρόνο κιόλας, για να... συμβάλω κι εγώ κάπως στα οικονομικά του σπιτιού, κατέβηκα μια μέρα στην Εγνατία με το νυφικό μου υπό μάλης, και το πούλησα σ' ένα μαγαζί που έγραφε η ταμπέλα του «Είδη γάμου και βαφτίσεων».

Χριστούγεννα και Πάσχα ή Πρωτομαγιά, το καινούργιο φουστάνι που μας έραβε η μάνα μας, ήταν μια σεμνή «επίδειξη» γούστου και «αέρα». Το τσιτάκι του καλοκαιριού είχε μια ιδιάζουσα μυρουδιά δροσιάς και φρεσκάδας, αλλά και κάτι το λαϊκό μαζί, σαν να έκλεινε μέσα στις ίνες του μνήμες παραδοσιακές που αντέχουν και διαρκούν άφθαρτες μέσα στο χρόνο. Καθώς περπατούσες κουνώντας τα χέρια πέρα δώθε, ένας ανεπαίσθητος τριζάτος ήχος, όχι σκληρός, άχαρος και ξένος σαν του ταφτά, αλλά ένας ήχος μαλακός σαν αφή ζεστή και γνώριμη, δημιουργούσε μιαν οικειότητα ανάμεσα στο σώμα και σ' αυτό το φτηνό ύφασμα.

Το πνεύμα της οικονομίας εκείνη την εποχή υποδείκνυε τρόπους μεταποίησης και διαδοχής των φορεμάτων απ' τα μεγαλύτερα στα μικρότερα παιδιά (χώρια το «μέσα έξω»). Έτσι, τίποτα δεν χαραμιζόταν, τότε, τίποτα δεν άλλαζε εύκολα μέσα σε αντικαταστάσεις, που τα «μετρημένα κουκιά» δεν επιδέχονταν. Άλλωστε, οι παραινέσεις «να τρώτε με στάφνο»⁶ ή «πολύ ψωμί λίγο τυρί», που έπαιρναν κι έδιναν στο σπίτι μας μες στην ανέχεια του πολέμου και της κατοχής, αλλά και στα μετέπειτα χρόνια, είχαν ριζώσει τόσο βαθιά μέσα μας από τότε, ώστε και σήμερα ακόμα κι ενώ μπορούμε πλέον άνετα να επιδοθούμε σε γαστριμαργικές ασυδοσίες, ένα δικό μας, πια, «μέτρο» σαν σοφία ζωής, έχει επιφέρει μια επιθυμητή ισορροπία στις υλικές παρορμήσεις μας, πέρα από την μπαλάντζα της στέρησης και της πλησμονής.

Μια μέρα που μια θεία μου απ' το Βόλο, ζύμωνε κιμά για κεφτέδες στην κουζίνα μας, χτύπησε το «χεράκι» της πόρτας κι όταν πήγε η μητέρα μου ν' ανοίξει της φώναξε: «ποιος είναι, Ζουμπουλιά μου;» κι η μητέρα μου: «Η Αρίστη, Ευγενία μου», απάντησε, και τότε, «φέρε να μουσκέψω κι άλλο ψωμί», ανταπάντησε κάπως χαμηλόφωνα η θεία μου. Μια φορά που η μητέρα μου έστειλε φαγητό σ' ένα σταθμό όπου βρισκόταν ο πατέρας μου, όταν επέστρεψε την άλλη μέρα και τον ρώτησε «πώς ήταν τα κεφτεδάκια, Θρασύβουλε;», «καλά ήταν, είχαν και λίγο... κιμά», απάντησε εκείνος.

Μαρία Κέντρου Αγαθοπούλου, *Συνοικισμός σιδηροδρομικών*, 1998

¹ **Συνοικισμός Σιδηροδρομικών**: ο συνοικισμός αυτός άρχισε να δημιουργείται στην οδό Μοναστηρίου της Θεσσαλονίκης, λίγο πριν από το 1930, και απαρτιζόταν από πρόσφυγες Μικρασιάτες, οικογένειες υπαλλήλων του ΣΕΚ (Σιδηρόδρομοι Ελληνικού Κράτους) ² **λάτρα** (λατρεύω=περιποιούμαι): φροντίδα για την καθαριότητα, περιποίηση, συγύρισμα ³ **θολόσταχτη**: σταχτόνερο για πλύσιμο ρούχων, αλισίβα ⁴ **γκιόλια** (τουρκ.): νερόλακος, λίμνη ⁵ **γιαζίκ** (τουρκ.): κρύμα ⁶ **στάφνο** (και στάφνη): η στάθμη, το ζύγι, το μέτρο

23. Να συγκρίνετε τον ρόλο της γυναίκας-μάννας στα παλαιότερα κείμενα των Θεοτόκη – Παπαδιαμάντη με τον τρόπο παρουσίασής της από τους νεότερους συγγραφείς αυτής της υποενότητας. Κάντε τις παρατηρήσεις σας με γνώμονα τη συμβολή της γυναίκας-μάννας στη συνοχή της οικογένειας και, ιδίως, για τα παιδιά.
24. Διαβάστε το παρακάτω ποίημα του Τόλη Νικηφόρου από τη συλλογή *Το μαγικό χαλί, τριάντα ερωτικά ποιήματα* που δημοσιεύτηκε το 1980. **α)** Συσχετίστε το με το ποίημα της Θεοδώρας «Εγκώμιο». Με ποια ακόμη κείμενα αυτής της υποενότητας θα το συνδέατε; **β)** Την οπτική ποιου προσθέτει σ' αυτά; Τι είδους σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων προβάλλει;

ΤΟΛΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

γυναίκα

κάθε μικρή σου υποταγή
μειώνει τη δική μου ελευθερία
εμένα ταπεινώνει
κάθε χαμένο σου δικαίωμα
πληγώνει τη δική μου αξιοπρέπεια
κάθε παραπανίσιο σου φορτίο
έχει σε μένα ρίζες προγονικές
κάθε σε βάρος σου αδικία
είναι μια στυγερή κλοπή
απ' το παγκάρι της δικής μου εκκλησίας
κι όταν εσύ λιποψυχείς
εγώ είμαι ο αληθινός προδότης

στέκεσαι δίπλα μου
στο σπίτι στη δουλειά ή στο οδόφραγμα
και με τα ίδια μάτια
ελεύθερα ατενίζουμε τον ήλιο
περήφανοι
ασυμβίβαστοι
ωραίοι μέσα στα τόσα ελαττώματά μας
εμείς που η φύση έταξε σε σάρκα μία

πηγή: <http://www.nikiforou-poems.gr/gr/work/magic.htm>

- **Κ. Μόντης, Πολυκατοικία**
- **Θ. Κουγιάλης, Διακοπή**

1. Πώς προδικάζεται στο ποίημα η άποψη του Μόντη για τη ζωή σε πολυκατοικία;
2. Διαβάστε το ποίημα του Τάσου Κόρφη που ακολουθεί. Τι προσθέτει στις εντυπώσεις που αφήνει το ποίημα του Μόντη για τη ζωή στην πολυκατοικία; Γιατί επιλέγει ως θέμα/τίτλο τον «θάνατο σε πολυκατοικία»;

ΤΑΣΟΣ ΚΟΡΦΗΣ

Θάνατος σε πολυκατοικία

Όχι μόνο να ζήσεις μα ούτε και να πεθάνεις δεν μπορείς σ' αυτήν την πολυκατοικία,
με τους τόσους αδιάφορους ενοίκους να δαιμονίζονται στα διπλανά διαμερίσματα
ή, ακόμα, να χτυπάνε τα ντουβάρια για να πάντουν τα μοιρολόγια της μάνας σου
που, σαν το χλωμό κερί, θα λιώνει κοντά σου.
Και το αγγελτήριο του θανάτου κολλημένο στην κοινή εξώθυρα,
ανάμεσα σ' «Ενοικιάζεται» και σε «Πωλείται» χωρίς να ξέρει κανείς
πού βρίσκεται το κουφάρι σου, ποια πόρτα πρέπει να χτυπήσει για να σ' αποχαιρετήσει.
Κι αντί για χέρια ευλαβικά να σε μεταφέρουν, την ώρα
που το σπίτι ηρεμεί, σαν καράβι που βούλιαξε,
άβολα σφηνωμένος στο ασανσέρ να υποφέρεις
και πάλι ολομόναχος τις αλυσίδες και τα γρανάζια.

πηγή: http://poihs-logotexnia.blogspot.com/2012/09/blog-post_7053.html

3. Ποια σχόλια στο ποίημα του Μόντη δείχνουν την ποιότητα ζωής στον χώρο της πολυκατοικίας; Μελετήστε τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί ο ποιητής (επίθετα, επαναλήψεις, ουσιαστικά επαγγελμάτων). Σχολιάστε τον τελευταίο στίχο, ιδιαίτερα τη στίξη του.
4. Θα μπορούσε ο σκηνικός χώρος του ποιήματος του Κουγιάλη να είναι η πολυκατοικία του Μόντη; Γιατί;
5. Να σχολιάσετε τον τίτλο του ποιήματος του Κουγιάλη σε σχέση με το περιεχόμενό του. Ποιο ποίημα της υποενότητας αυτής ενισχύει (και εξηγεί) το τελικό αίσθημα του ποιήματος του κύριου δημιουργού;
6. Διαβάστε το ποίημα του Γλαύκου Αλιθέρση με τίτλο «Το Φασούρι» που παρατίθεται πιο πάνω. Πόσο διαφορετικός είναι ο κόσμος που περιγράφει απ' αυτόν του Μόντη στην πολυκατοικία;
7. Συγκρίνετε τις ανθρώπινες σχέσεις σε κείμενα της υποενότητας που αναφέρονται σε παλαιότερες εποχές με εκείνες που αναδεικνύουν τα ποιήματα του Κουγιάλη και του Αντωνίου, ή τα πεζά της Καρυστιάνη και του Οικονόμου. Καταγράψτε τις παρατηρήσεις σας.

- **Μ. Γκανάς, Κοιτάζει τα χέρια της**
- **Ν. Βρεττάκος, Άνεργοι**
- **Δ. Χριστοδούλου, Για ένα παιδί που κοιμάται**
- **Χρ. Οικονόμου, Και ένα αβγό κίντερ για το παιδί**

1. α) Στο ποίημα του Βρεττάκου, αντιπαραβάλλονται δύο στάσεις: του άνεργου πλήθους και του επιστάτη. Να τις περιγράψετε. β) Νομίζετε ότι το ποίημα αυτό θα είχε θέση στον κόσμο της Καρυστιάνη («Το φυλλάδιο»); Γιατί;
2. Στα κείμενα των Γκανά και Βρεττάκου κυριαρχούν τα χέρια, η χειρωνακτική εργασία. Ποια ανάγκη των ανθρώπων (που καλύπτει η εργασία) δηλώνεται έτσι;
3. Ποια σχήματα λόγου εντοπίζετε στα κείμενα των Γκανά και Βρεττάκου; Πώς υπηρετούν το νόημα; Τι σας προκαλεί μεγαλύτερη συγκινησιακή φόρτιση, οι ρεαλιστικές εικόνες ή τα σχήματα αυτά, και γιατί;
4. Ο μικρός πρωταγωνιστής στο ποίημα της Χριστοδούλου ζει ξένος σε μια Ελλάδα που φαινομενικά ευημερεί. α) Τι δυσκολίες αντιμετωπίζει; β) Πώς επιβιώνει αν και ανήλικος;
5. Το παιδί στο ποίημα της Χριστοδούλου αναπολεί τη μητέρα του μακριά στην πατρίδα του. Το διήγημα του Οικονόμου θα μπορούσε να εξηγήσει τους λόγους του αποχωρισμού τους;
6. Συγκρίνετε τους πρωταγωνιστές στα κείμενα του Οικονόμου και της Χριστοδούλου: σε τι διαφέρουν και σε τι μοιάζουν; Με βάση τις παρατηρήσεις σας, συζητήστε πώς έχουν διευρύνει τα κοινωνικά -και ψυχολογικά- προβλήματα οι σημερινές συνθήκες, λαμβάνοντας υπόψη και το ποίημα του Βρεττάκου.
7. Ποια περίπτωση από τις δύο θεωρείτε τραγικότερη: του ανήλικου και απροστάτευτου μετανάστη («Για ένα παιδί που κοιμάται») ή του άνεργου πατέρα που δεν μπορεί να θρέψει τον εαυτό του και το παιδί του («Και ένα αβγό κίντερ για το παιδί»); Να αιτιολογήσετε τις απαντήσεις σας.
8. Στο διήγημα του Οικονόμου επαναλαμβάνεται ως επωδός η φράση ενός κοριτσιού. Να την επισημάνετε και να εξηγήσετε τι ρόλο παίζει.
9. Τι νομίζετε ότι υπογραμμίζει το «αβγό κίντερ» του τίτλου, μια ασήμαντη παιδική λιχουδιά ανάμεσα στα άφθονα υλικά αγαθά των ημερών μας;
10. Ποια ανθρώπινη στάση απουσιάζει τόσο από το ποίημα της Χριστοδούλου όσο και από το διήγημα του Οικονόμου, η οποία θα μπορούσε να ανακουφίσει την αγωνία των ηρώων και να επουλώσει τις ψυχικές τους πληγές; Σε ποια κείμενα της υποενοτήτας την εντοπίζετε και σε ποια λείπει επίσης;

11. Το ζήτημα της αλληλεγγύης προς τον δοκιμαζόμενο άνθρωπο – πάντοτε καιρίο- σήμερα ειδικά είναι ζήτημα αιχμής. Ποιο είδος αλληλεγγύης σατιρίζει το σκίτσο της Μαφάλντα που ακολουθεί; Τι είδους αλληλεγγύη απαιτούν φαινόμενα όπως η παιδική εργασία, κατά τη γνώμη σας;

Πηγή: Quino, *Μαφάλντα*, Μέδουσα Σέλας, 2006

B. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΖΩΗΣ

- Εμμανουήλ Ροΐδης, Μονόλογος ευαισθήτου
- Κ. Π. Καβάφης, Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης
- Μ. Αναγνωστάκης, Επιτύμβιον

1. Ο «Μονόλογος ευαισθήτου» είναι χρονογράφημα. Ποιο άλλο κείμενο της προηγούμενης υποενότητας ανήκει στο είδος αυτό; Ποιο από τα δύο θεωρείτε ότι ανταποκρίνεται στο βασικότερο χαρακτηριστικό του είδους, που είναι ο *επικαιρικός* χαρακτήρας του; Να το υποστηρίξετε και εκ του αντιθέτου: δείχνοντας τι στο άλλο κείμενο *υπερβαίνει* την επικαιρότητα, το μεμονωμένο περιστατικό.
2. Ποιες προσδοκίες δημιουργεί ο τίτλος του διηγήματος του Ροΐδη πριν την ανάγνωσή του; Σε ποιον βαθμό ανταποκρίνεται τελικά το περιεχόμενο του διηγήματος στις προσδοκίες αυτές;
3. Ποιον ανθρώπινο χαρακτήρα σκιαγραφεί στην πραγματικότητα ο Ροΐδης με τον «Μονόλογο ευαισθήτου»;
4. **α)** Η αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο στο διήγημα του Ροΐδη κάνει το κείμενό του αυτοβιογραφικό ή μήπως ο συγγραφέας κατασκευάζει έτσι ένα προσωπίο; (να αιτιολογήσετε την απάντησή σας). **β)** Αναζητήστε τεχνικές ειρωνείας στο κείμενο, πώς δηλαδή μετατρέπεται σε εμπαιγμό ό,τι αρχικά ηχεί σοβαρό.
5. Καταγράψτε σε έναν πίνακα τις αναμενόμενες συμπεριφορές που θα έπρεπε να επιδεικνύει ένας πραγματικά ευαίσθητος, κατά τη γνώμη σας. Στη διπλανή στήλη συγκεντρώστε τα «προτερήματα» του ευαίσθητου, σύμφωνα με το διήγημα του Ροΐδη. Πόση απόκλιση παρατηρείτε; Πού την αποδίδετε;
6. Ανθρώπινους χαρακτήρες –αρνητικούς μόνο– σκιαγράφησε στην αρχαιότητα ο Θεόφραστος (372 π.Χ. – 287 π.Χ.). Ένας από αυτούς είναι και ο «Αναισθησίας». Ποια ψυχικά χαρακτηριστικά αποδίδει στον ανθρώπινο αυτό τύπο ο αρχαίος φιλόσοφος και πώς, από τι φανερώνονται αυτά; Βρίσκετε αναλογίες με τον χαρακτήρα του «ευαισθήτου» στο ομώνυμο διήγημα του Ροΐδη;

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ

XIV. ΑΝΑΙΣΘΗΣΙΑΣ

Η αναισθησία, αν θέλεις να την ορίσεις, είναι νωθρότης της ψυχής εις λόγους και πράξεις. Ίδου δε τι λογής άνθρωπος είναι ο αναισθητος. Αφού λογαριάσει με τας ψήφους

και κάμει το άθροισμα, ερωτά τον παρακαθήμενον “πόσον είναι”. Ενώ κατηγορείται και μέλλει να παρουσιασθεί εις το δικαστήριον προς απολογίαν, λησμονεί την δίκην και φεύγει εις τον αγρόν του. Εις το θέατρον κοιμάται κατά την παράστασιν και εις το τέλος μένει μόνος. [...] Όταν ειδοποιηθεί ότι κάποιος φίλος του απέθανε, διά να παρευρεθεί εις την κηδείαν, αφού μελαγχολήσει και κλαύσει λέγει ‘αγαθή τύχη’ (η ώρα η καλή). Είναι ικανός να πάρει μαζί του και μάρτυρας, όταν πηγαίνει να εισπράξει χρήματα που του χρεωστούν. Ενώ είναι χειμών, επιπλήττει τον δούλον, διότι δεν του αγόρασε αγγούρια. Αναγκάζει τα παιδιά του να γυμνάζωνται εις το τρέξιμο και την πάλην και προξενεί εις αυτά υπερκόπωσιν. Εις τον αγρόν του βράζει ο ίδιος φακίν και ρίπτει εις την χύτραν δύο φορές άλας, ώστε την κάνει να μη τρώγεται.[...] Αν κανείς τον ερωτήσει πόσοι νεκροί νομίζεις ότι επέρασαν από την πύλην του νεκροταφείου, αποκρίνεται τόσους, όσους είθε να είχαμε εγώ και συ.

(μτφρ. Εμμανουήλ Δαυίδ)

πηγή: <http://www.free-ebooks.gr/gre/ebook/1977>

7. Το κείμενο που ακολουθεί είναι ένας από τους ανθρώπινους χαρακτήρες οι οποίοι περιλαμβάνονται στο έργο *Ιδού ο άνθρωπος* (1886) του Κεφαλλονίτη σατιρικού συγγραφέα Ανδρέα Λασκαράτου, συγχρόνου του Ροΐδη. Πώς συμπληρώνει, κατά τη γνώμη σας, τα παραπάνω πορτρέτα του «ευαισθήτου» του Ροΐδη και του «αναισθησία» του Θεόφραστου;

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Ο ασυνείδητος

Ο Ασυνείδητος, προφασιζόμενος ανάγκας άλλας, αναισθητεί στις ανάγκας των γονέων του, τους οποίους αρνείται να βοηθήσει. Δυνατός με το δικαίωμα που του δίνει ο νόμος, σκληραίνει απάνου στον πειναλέον χρεωστήν του, τον οποίον καταπιέζει. Και μεταχειρίζεται με ασπλαγχνία τα ζώα, ως να ήταν αναισθητα αντικείμενα. Τυραννεί τον άνθρωπον όπου εξαρτάται από αυτόν, μην εννοώντας το βάρος της τυραννίας του, ή και αδιαφορώντας εις τα παθήματά του.

Παίρνει, ή κρατεί, αδίκως, το ανήκον εις το πλησίον του· και αδιαφορεί στα κακά που η αδικία του προξενεί στο αδικημένο άτομο, ή και εις ολόκληρην μίαν αδικουμένην οικογένειαν.

Αναισθητεί στις δυστυχίες των άλλων· επειδή η ασυνειδησία του δεν του επιτρέπει να βαλθεί στη θέση τους, και να αισθανθεί το καύμα τους.

Του είναι αδιάφορο το καλό ή το κακό των άλλων, όταν δεν συνδέεται με το εδικό του συμφέρον. Και είναι χτήνος του οποίου η ψυχική ασχημία σκεπάζεται από τη μορφή την ανθρώπινη.

Έχει δε ο ασυνείδητος χαρακτηριστικό εδικό του ότι, δεν παραδέχεται διά τον εαυτό του βαθμόν ευσυνειδησίας κατώτερο του υψίστου. Τούτο δε, διότι η συνείδηση συντείνει πολύ να διακρίνει τον άνθρωπον από τα χτήνη. Ωστε αν ο ασυνείδητος παρεδέχετο δι’ αυτόν έλλειψη, έστω και μέρους συνειδήσεως, ομολογούσε με τούτο έλλειψη μέρους αθροπιάς.

Και όμως η φύση, πλάθουσα τον άνθρωπον, φαίνεται να έδειξε όλη της τη φειδωλία σε τούτο το μέρος, εις τη συνείδηση!

Ανδρέας Λασκαράτος, *Ιδού ο άνθρωπος, Άπαντα*, τ. Β΄, Άτλας, Αθήνα 1959

8. Ο Λασκαράτος δήλωσε κάποια στιγμή για ορισμένους από τους χαρακτήρες του ότι «δεν είναι χρώματα της ψυχής, αλλά μάλλον του έργου ή της περιστάσεως». Πώς καταλαβαίνετε τη φράση αυτή; Νομίζετε ότι ισχύει το ίδιο στην περίπτωση του «ευαίσθητου» του Ροΐδη, κι αν όχι, γιατί;
9. Όπως στον «Μονόλογο Ευαίσθητου» του Ροΐδη, έτσι και στα ποιήματα «Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης» του Καβάφη και «Επιτύμβιον» του Αναγνωστάκη τα κεντρικά πρόσωπα είναι **ειρωνικά προσωπεία**. Πού βρίσκεται η διαφορά τους σε σχέση με το προσωπείο που φιλοτεχνεί ο Ροΐδης στο κείμενό του; (Παρατηρήστε το πρόσωπο στο οποίο εκφέρεται η αφήγηση στα τρία κείμενα).
10. Να απαριθμήσετε τα πράγματα και τις καταστάσεις που ενοχλούν τον «ευαίσθητο» στο διήγημα του Ροΐδη, καθώς και τις συνήθειες του «καλλιεργημένου» ηγεμόνα Αριστομένη στο ποίημα του Καβάφη.
11. Ποια στάση ζωής διακρίνει τον κεντρικό ήρωα του ποιήματος «Επιτύμβιον»; Να την συγκρίνετε με την ιδέα που έχει για τον εαυτό του ο ήρωας στο «Μονόλογος ευαίσθητου» του Ροΐδη.
12. Με ποιο κυρίαρχο μέσο (σχήμα) ο Ροΐδης ειρωνεύεται/υποσκάπτει την εικόνα του «ευαίσθητου» ήρωά του; Σε ποια σημεία των ποιημάτων του Καβάφη και του Αναγνωστάκη γίνεται εμφανής η ειρωνεία;
13. Τα ποιήματα του Καβάφη και του Αναγνωστάκη μοιράζονται μεταξύ τους το στοιχείο του απρόοπτου: δημιουργούν στην αρχή μια θετική εντύπωση για τον πρωταγωνιστή, την οποία στη συνέχεια ανασκευάζουν. Να το αποδείξετε στη δομή των δύο ποιημάτων.
14. Να εξετάσετε τη σχέση φαίνεσθαι – είναι στα τρία κείμενα (Ροΐδη, Καβάφη, Αναγνωστάκη), τόσο χωριστά στο καθένα όσο και συγκριτικά μεταξύ τους.
15. **α)** Να εντοπίσετε τον αληθινό χαρακτήρα του ανθρώπου που κρύβεται πίσω από τον υποτιθέμενο ευαίσθητο, τον υποτιθέμενο διανοούμενο και τον υποτιθέμενο πατριώτη αντίστοιχα στα κείμενα των Ροΐδη, Καβάφη, Αναγνωστάκη, αναλύοντας τα στοιχεία της εξωτερικής/κοινωνικής τους συμπεριφοράς και αναγνώρισης.
β) Ποια στοιχεία υπαινίσσονται έτσι τα τρία κείμενα ότι (θα πρέπει να) χαρακτηρίζουν τον πραγματικά ευαίσθητο, τον αληθινά καλλιεργημένο και τον γνήσιο πατριώτη αντίστοιχα;
16. Στα κείμενα των Ροΐδη, Καβάφη, Αναγνωστάκη μέσα από την παρουσίαση των αντίστοιχων ηρώων-προσωπειών προβάλλονται και σατιρίζονται μια σειρά από κοινωνικά φαινόμενα, κατεστημένες αντιλήψεις και ανθρώπινες συμπεριφορές-στάσεις ζωής. Να τα επισημάνετε ανά κείμενο και να τα σχολιάσετε συνολικά.
17. Να συζητήσετε το σχήμα «ένας – πολλοί» στα ποιήματα του Καβάφη και του Αναγνωστάκη, σε σύγκριση/αντιδιαστολή με το διήγημα του Ροΐδη.

18. **α)** Να σχολιάσετε τι υπονοούν οι λέξεις «γενικώς» και «διεδίδετο» στην πρώτη στροφή του καβαφικού ποιήματος. Ποιους άλλους φαίνεται να ειρωνεύεται ο Αλεξανδρινός ποιητής, εκτός από τον ηγεμόνα εκ Δυτικής Λιβύης; **β)** Τι δείχνει αυτό για την ειρωνική αιχμή της κριτικής του Καβάφη, αφορά μόνο τους ξένους ή και τους δικούς;
19. Γιατί, πιστεύετε, ο Ροΐδης τιλοφορεί το κείμενό του «*Μονόλογος* ευαισθήτου»; Εξετάστε την ειρωνική λειτουργία λόγου – σιωπής και στα ποιήματα του Καβάφη και του Αναγνωστάκη.
20. Τι είδους αλλοτρίωση καταγγέλλει ο Καβάφης με το ποίημά του; Για να απαντήσετε, σκεφτείτε: **α)** ποιες ενέργειες εξασφαλίζουν στον ηγεμόνα το επιθυμητό προσωπείο (και σε ποιους είναι επιθυμητό); **β)** τι τίμημα πληρώνει ο ήρωας τελικά, τι *απαρνιέται*, προκειμένου να κερδίσει τις εντυπώσεις.
21. Σε ποιο άλλο κείμενο της υποενότητας αυτής ο ήρωας αυτοκαταπιέζεται και δεν επιτρέπει στον εαυτό του να εκφραστεί με άνεση; Ποιο είναι το δικό του κίνητρο;
22. **α)** Εσείς πώς κρίνετε τον ηγεμόνα εκ Δυτικής Λιβύης, με συμπάθεια ή με αυστηρότητα; **β)** Γενικότερα, πού θα κατατάσσατε καθένα από τους ανθρώπινους τύπους που σκιαγραφούνται στα κείμενα των Ροΐδη, Καβάφη, Αναγνωστάκη σε μια κλίμακα συμπάθειας – αντιπάθειας;
23. Τα **επιτύμβια επιγράμματα** κατά την αρχαιότητα ήταν λακωνικές επιγραφές στις επιτύμβιες στήλες που έδιναν πληροφορίες για τον νεκρό και τις ιδιότητες/αρετές του. Αφού διαβάσετε, σαν παράδειγμα, το επίγραμμα που ακολουθεί (μπορείτε να αναζητήσετε και άλλα), συζητήστε κατά πόσο το ποίημα του Αναγνωστάκη «*Επιτύμβιον*» ανταποκρίνεται στο είδος.

Στον Αριστοκράτη Πνυταγόρου

Γιατρός για κάθε αρρώστια μέσα στους θνητούς ο πιο γερός απ' όλους
εδωδά του Πνυταγόρα κείται ο γιος ο Αριστοκράτης.

Ανθολόγιο αρχαίας κυπριακής γραμματείας, Π.Ι.Κ.-Υ.Α.Π., Λευκωσία 2011

24. Θεωρείτε εύστοχο τελικά τον τίτλο του Αναγνωστάκη σε σχέση με το περιεχόμενο του ποιήματός του; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας, λαμβάνοντας υπόψη (α) τις συμβάσεις του είδους του επιτύμβιου επιγράμματος, (β) τον στόχο του ποιητή.
25. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από το ποίημα του Καβάφη «*Επιτύμβιον Αντιόχου, βασιλέως Κομμαγηνής*». **α)** Σε τι διαφέρει από το «*Επιτύμβιον*» του Αναγνωστάκη; **β)** Ποια από τις ιδιότητες του Αντιόχου βρίσκεται στο επίκεντρο του επιτύμβιου επαίνου του; Θα μπορούσε ο ίδιος έπαινος να αφορά τον ηγεμόνα του ποιήματος «*Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης*»; Γιατί;

«Του Αντιόχου του ευεργέτου βασιλέως
να υμνηθεί επαξίως, ω Κομμαγηνοί, το κλέος.
Ήταν της χώρας κυβερνήτης προνοητικός.
Υπήρξε δίκαιος, σοφός, γενναίος.
Υπήρξεν έτι το άριστον εκείνο, Ελληνικός –
ιδιότητα δεν έχ' η ανθρωπότης τιμιότεραν·
εις τους θεούς ευρίσκονται τα πέραν.»

26. Στο «Επιτύμβιον» του Αναγνωστάκη, λόγω της αρχαιότητας του είδους, θα ταίριαζε μια γλώσσα όπως αυτή του Καβάφη (ή του Ροΐδη). Οι γλωσσικές επιλογές του Αναγνωστάκη, ωστόσο, είναι πολύ διαφορετικές. Να τις προσδιορίσετε και να συζητήσετε αν τις θεωρείτε κατάλληλες για τον στόχο του, και γιατί.
27. Όπως η Βικτώρια Θεοδώρου, έτσι και ο Μανόλης Αναγνωστάκης χρησιμοποιεί β' πρόσωπο στο ποίημά του, απευθυνόμενος επίσης σ' ένα πρόσωπο που έχει πεθάνει. Σε τι διαφέρουν, ωστόσο, τα δύο ποιήματα;
28. Σκεφτείτε τον τίτλο του ποιήματος της Θεοδώρου για τίτλο του ποιήματος του Αναγνωστάκη. Τι χαρακτήρα θα αποκτούσε ο τίτλος «Εγκώμιο» σε σχέση με το νέο περιεχόμενο; Σε ποιο κείμενο της υποενότητας πιστεύετε ότι θα ταίριαζε επίσης με αυτή την έννοια;
29. Τι τύπος ανθρώπου ήταν τελικά ο Λαυρέντης; Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας συναντούμε παρόμοιους τύπους ανθρώπων; Συγκεντρώστε και συνοψίστε τα γενικά χαρακτηριστικά αυτής της κατηγορίας ανθρώπων.
30. Πιστεύετε ότι τόσο το κείμενο του Ροΐδη όσο και τα ποιήματα των Καβάφη και Αναγνωστάκη διατηρούν την επικαιρότητά τους; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
31. Υπάρχουν άνθρωποι, ιδιαίτερα νέοι, που προσπαθούν να μιμηθούν άλλους, να φανούν διαφορετικοί απ' ό,τι είναι. Να συζητήσετε για ποιους λόγους πιστεύετε ότι επιδίδονται σ' αυτή την προσπάθεια και ποιες είναι, κατά τη γνώμη σας, οι συνέπειες μιας τέτοιας συμπεριφοράς.

- **Α. Τσέχοφ, Ο χοντρός και ο λιγνός**
- **Κ. Γ. Καρυωτάκη, Ι. Καλός υπάλληλος**
Κάθαρσις
- **Κ. Βάρναλη, Οι Μοιραίοι**

1. Ποια κοινή ιδιότητα έχουν οι πρωταγωνιστές των κειμένων του Τσέχοφ και του Καρυωτάκη; Εκτός από την ιδιότητα, ποιο άλλο κοινό γνώρισμα μοιράζονται;
2. Σχολιάστε τον τίτλο καθενός από τα παραπάνω κείμενα σε σχέση με το περιεχόμενό τους.
3. **α)** Τι άλλο μπορεί να υποδηλώνουν τα επίθετα χοντρός και λιγνός εκτός από την εξωτερική εμφάνιση των ηρώων; **β)** Τι υποδηλώνουν για τα κεντρικά πρόσωπα του διηγήματος του Τσέχοφ τα μαθητικά παρατσούκλια τους «Εφιάλτης» και «Ηρόστρατος»; (ανακαλέστε τις ιστορικές γνώσεις σας για τα εν λόγω πρόσωπα). Επιβεβαιώνονται τα παραπάνω απ' ό,τι μαθαίνουμε μέσα στο διήγημα για τη δράση/στάση των δύο παλαιών συμμαθητών;
4. Να συγκρίνετε το κείμενο του Καρυωτάκη «Ι. Καλός υπάλληλος» με το ποίημα του Ν. Ξιούτα «Το ταξίδι» που ανθολογείται στην ενότητα «Το ταξίδι στη λογοτεχνία». Ποια σχέση αντιλαμβάνεστε να υπάρχει μεταξύ τους;
5. Ποια στοιχεία καθιστούν τα δύο κείμενα του Καρυωτάκη ειρωνικά;
6. Σε ποιο από τα δύο κείμενα του Καρυωτάκη είναι πιο εμφανής ο βιωματικός (αυτοβιογραφικός) χαρακτήρας του; Ανατρέξτε και στο εισαγωγικό σημείωμα.
7. Να συγκρίνετε το τέλος των κειμένων Τσέχοφ και Καρυωτάκη. Ποιο από τα τρία σας φαίνεται ρεαλιστικότερο και ποιο πιο ελπιδοφόρο; Εξηγήστε γιατί.
8. Διαβάστε το παρακάτω ποίημα του Βάκη Λοϊζιδη από τη συλλογή *Κινητά μνημεία* που εκδόθηκε το 2002. Πώς αποτυπώνεται σ' αυτό η αλλοτριωτική επίδραση των συνθηκών της υπαλληλικής εργασίας που συναντάμε και στον Καρυωτάκη; Σε τι αποσκοπεί η ευθεία αναφορά στον Καρυωτάκη στον τελευταίο στίχο του ποιήματος του Λοϊζιδη, τι θέλει να υποδείξει στον σύγχρονο αναγνώστη;

ΒΑΚΗΣ ΛΟΪΖΙΔΗΣ

Το καφέ σακάκι

Στο μουντό Λονδίνο
τον έδιωξαν απ' τη δουλειά
γιατί φορούσε καφέ σακάκι.
Χρώμα αντιπαγγελματικό
όπως του εξήγησαν.
Δείλιασε να τους πει
ότι καφέ είναι οι κορμοί των δέντρων,
καφέ είναι και η γη που κατοικούμε.
Φόρεσε γκρι κουστούμι κι επέστρεψε
επαγγελματίας στη δουλειά.
Στη μέσα τσέπη είχε
τα ποιήματα του Κώστα Καρυωτάκη.

9. **α)** Πώς περιγράφονται οι κύριοι Άλφα, Βήτα και Γάμα στο κείμενο του Καρυωτάκη «Κάθαρσις»; Πώς συμπεριφέρεται ο αφηγητής-υπάλληλος απέναντί τους; Ποιες από τις συμπεριφορές αυτές απαντούν στο διήγημα του Τσέχοφ; Αναφέρετε τα σημεία στα οποία τις εντοπίζετε. **β)** Πιστεύετε ότι οι δύο συγγραφείς, εκθέτουν τις στάσεις αυτές στα κείμενά τους για «συμμόρφωση» ή για να προβληματίσουν; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας με αναφορά και στα εισαγωγικά σημειώματα.
10. Τι είδους ανθρώπους φαίνεται να «κατασκευάζει» η υπαλληλική ιεραρχία σύμφωνα με τα πιο πάνω κείμενα (Τσέχοφ, Καρυωτάκη, Λοϊζίδη); Δοκιμάστε να σκιαγραφήσετε έναν τέτοιο υπάλληλο με σατιρικό ή ειρωνικό τρόπο, αλλά και τον αντίθετό του (τον ευσυνείδητο και συνειδητοποιημένο υπάλληλο), φτιάχνοντας ένα αντιθετικό ζεύγος.
11. Βρίσκετε γενικά κοινά στοιχεία ανάμεσα στον τύπο του υπαλλήλου που περιγράφεται στα πιο πάνω κείμενα με τον «Ασυνείδητο» του Λασκαράτου που παρατέθηκε προηγουμένως; Να τα επισημάνετε.
12. **α)** Αναζητήστε στα κείμενα «Κάθαρσις», «Καλός υπάλληλος» και «Ο χοντρός και ο λιγνός» ομοιότητες και διαφορές με σημερινές αντίστοιχες καταστάσεις. **β)** Ποια θεωρείτε ότι πρέπει να είναι η στάση του πολίτη σε τέτοιες περιπτώσεις;
13. Πώς εξηγείτε την ευτυχία που νιώθει ο ήρωας του Καρυωτάκη στον «Καλό υπάλληλο» αλλά και ο «λιγνός» στο διήγημα του Τσέχοφ; Ποια αισθήματα, αντιθέτως, κατακλύζουν τον αφηγητή στο κείμενο του Καρυωτάκη «Κάθαρσις»; Να αξιολογήσετε τις δύο στάσεις.
14. Συσχετίστε τον τίτλο του ποιήματος του Βάρναλη με το περιεχόμενό του (μελετώντας και το εισαγωγικό σημείωμα): ποια στάση ζωής καταγγέλλει ο ποιητής; Με ποιον τρόπο το ποίημά του υπηρετεί την αγωνιστική ιδεολογία του;
15. Σε ποιο από τα αποσπάσματα του Καρυωτάκη βλέπουμε μια παρόμοια στάση ζωής με αυτή των «Μοιραίων» του Βάρναλη και σε ποιο την εντελώς αντίθετη;
16. Στο ποίημά του ο Βάρναλης άλλοτε χρησιμοποιεί α' (πληθ.) πρόσωπο, άλλοτε γ' και άλλοτε τον διάλογο. Τι εξυπηρετούν αυτές οι επιλογές;
17. Το ποίημα του Βάρναλη, σύμφωνα με τον Μ. Μ. Παπαϊωάννου, «κλείνει μέσα του την απογοήτευση του ποιητή καθώς βλέπει τη φτωχολογιά των εργαζομένων να μην έχουν κοινωνική συνείδηση» παρόλα αυτά, αποπνέει έντονη συμπάθεια και κατανόηση, ανάμεικτη με κάποια δόση κριτικής.
α) Επιβεβαιώνεται, κατά τη γνώμη σας, η άποψη αυτή διαβάζοντας το ποίημα;
β) Ανιχνεύετε σε άλλα κείμενα της υποερότητας μιαν ανάλογη συμπάθεια του δημιουργού απέναντι στον/στους αρνητικούς ήρωές του; Να τα υποδείξετε με αναφορά σε συγκεκριμένα σημεία τους.

18. α) Πού αποδίδουν οι Μοιραίοι τις συμφορές τους; Υπάρχει κάτι που σας κάνει εντύπωση στην απόδοση των ευθυνών; Πόσο λογικές σας φαίνονται οι σκέψεις τους; β) Πώς σκηνοθετείται στο ποίημα η αδράνειά τους;
19. Εξετάστε τη στιχουργική του ποιήματος του Βάρναλη. α) Ποια στοιχεία το τοποθετούν στην έμμετρη παραδοσιακή ποίηση; β) Συζητήστε κατά πόσο η ρυθμικότητα της μορφής υπογραμμίζει το περιεχόμενο, τη ληθαργική κατάσταση των Μοιραίων.
20. Διαβάστε το παρακάτω ποίημα του Τεύκρου Ανθία από τη συλλογή *Τα σφυρίγματα του αλήτη* που εκδόθηκε το 1929 και εξετάστε πώς συνομιλεί με το ποίημα του Βάρναλη «Οι Μοιραίοι» (α) ως προς το περιεχόμενο και (β) ως προς τη μορφή.

ΤΕΥΚΡΟΣ ΑΝΘΙΑΣ

Βακχικό

Ήθελ' απόψε να σου πω για τη λατέρνα
μα που μ' αφήνουνε τα ντέρτια να σκεφτώ!
Αν θέλεις όμως, έλα, κέρνα, ξανακέρνα,
ίσως μπορέσω στο πιτό να ξεχαστώ.

Α! μπράβο. Αδειάζουνε οι μισές, τα κανατάκια,
κι εκεί στον πάγκον επιστρέφουν γιομιστά
με της ζωής μας τα λαθρόβια φαρμάκια,
που τις στιγμές μας συντροφεύουνε πιστά.

Σε ποιο ντεπόζιτο τα βάνεις, ταβερνιάρη;
Πώς τα κρατάς όλα κλεισμένα μέσα εκεί;
Μήπως τα δίνεις στο φτωχό το λατερνιάρη
και τα σερβίρει στο κοινό για Μουσική;

Σαν κάτι τέτοιο θα μας κάνεις, υποθέτω
γιατί το χέρι της λατέρνας, σα γυρνά,
της δυστυχίας και της πλήξης το ντουέτο
μες στα κανάτια τα γιομάτα μάζ κερνά.

Ήθελα απόψε να σου πω για τη λατέρνα.
Μα πού μ' αφήνουνε τα ντέρτια να σκεφτώ!
Γιατί κι αν πίνω, κι αν μεθώ μες στη ταβέρνα,
δε θα μπορέσω στο πιτό να ξεχαστώ.

Τεύκρος Ανθίας, *Τα σφυρίγματα του αλήτη*, 1929

21. Συγκρίνετε τα αισθήματα του ποιητικού εγώ απέναντι στους ήρωες-χαρακτήρες που σκιαγραφούνται στα κείμενα των Τσέχοφ, Καρυωτάκη, Βάρναλη και Ανθία. Βαθμολογήστε την έντασή τους σε μια κλίμακα από την ηπιότερη στην πιο αρνητική στάση (καταδίκη). Ποια είναι τα δικά σας αισθήματα απέναντι στους συγκεκριμένους ανθρώπινους τύπους;

22. Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο στόχος της κοινωνικής κριτικής που ασκούν μέσα από το έργο τους ο Καρυωτάκης και ο Βάρναλης; Σε ποιους άλλους δημιουργούς της ενότητας ανιχνεύετε μιαν ανάλογη πρόθεση κοινωνικού ελέγχου;
23. Το ειρωνικό στοιχείο είναι παρόν σε όλα τα κείμενα της υποενότητας αυτής. Εντοπίστε τους ιδιαίτερους τρόπους-τεχνικές της ειρωνείας στο καθένα απ' αυτά.
24. Ο Μάριος Πλωρίτης έγραψε:
«Ο Τσέχωφ δεν παύει να επισημαίνει και τις κωμικές όψεις των καταστάσεων και των χαρακτήρων. Ειρωνεύεται το χάσμα ανάμεσα σ' αυτό που τα πρόσωπά του ήταν και σ' αυτό που είναι τώρα, σ' αυτό που φαντάζονται ότι είναι και σ' αυτό που πραγματικά είναι, ανάμεσα σ' αυτό που ποθούν και σ' αυτό που μπορούν. [...] [Όμως] η ειρωνεία του Τσέχωφ δεν γίνεται ποτέ σαρκασμός. Όχι μόνο δεν επικρίνει τους «ήρωές» του αλλά, αυτός ο «αντικειμενικός και αμερόληπτος μάρτυρας», τους σκιαγραφεί με αγάπη, κατανόηση, συμπόνια για το φυλλορρόφημα τους, για τις αυταπάτες και τις φαντασιώσεις τους. Κι αυτή η χαμογελαστή συμπάθεια δίνει απαρομοίαστη ποίηση και μουσική στα έργα του Τσέχωφ – που αποστρέφεται καθετί μελοδραματικό, ακριβώς επειδή είναι τόσο βαθιά και ανθρώπινα μελωδικός».
- α) Επαληθεύεται η άποψη αυτή από το κείμενο «Ο χοντρός και ο λιγνός» του Ρώσου συγγραφέα (ή και από άλλα κείμενά του που σας είναι γνωστά σε αυτό ή σε παλαιότερα ανθολόγια);
- β) Να συγκρίνετε/αξιολογήσετε τον τρόπο με τον οποίο στέκεται απέναντι στους ήρωές του ο Τσέχωφ με τον τρόπο που αντιμετωπίζουν τους ήρωές τους οι Νεοέλληνες συγγραφείς που ανθολογούνται εδώ.

- **Ν. Νικολαΐδης, Σα σκυλί**
- **Μ. Καραγάτσης, Τα χταποδάκια**
- **Δ. Χατζής, Η θεία μας η Αγγελική**
- **Ε. Σωτηροπούλου, Στο φωτεινό δωμάτιο**
- **Μ. Αλεξανδρόπουλος, Το σύννεφο**

1. Για τι πράγμα σάς προϊδεάζει ο τίτλος του διηγήματος του Νικολαΐδη;
2. Τους ήρωες ποιου ποιήματος της ενότητας σας θυμίζει ο Φλωρ και γιατί;
3. Βρίσκετε να διαφέρει η στάση των αφεντικών του Φλώρου από τη στάση των υπολοίπων προς αυτόν;
4. Ο Νίκος Νικολαΐδης φαίνεται να ειρωνεύεται έμμεσα –αλλά αυστηρά– τον πρωταγωνιστή του διηγήματός του (είναι χαρακτηριστικό το όνομα που του δίνει) και, τελικά, δεν αφήνει να διαφανούν οποιαδήποτε στοιχεία του χαρακτήρα του, καθώς εμμένει να τονίζει –και έτσι να επικρίνει– την τυφλή υπακοή που δείχνει ο Φλωρ στα αφεντικά του. Συμφωνείτε με την παραπάνω θέση; Μήπως η φαινομενικά ανάληψη στάση του συγγραφέα αποσκοπεί αλλού, και πού;

5. Στο θεατρικό έργο του Τσέχοφ *Ο Βυσσινόκηπος*, ανάμεσα στους άλλους ήρωες, παρακολουθούμε και τον υπηρέτη Φιρς, ο οποίος έχει στη σκέψη του μονίμως τη φροντίδα των αφεντικών του και αρνείται να αποδεχτεί οποιαδήποτε αλλαγή, ακόμη και την (προς όφελός του) κατάργηση της δουλοπαροικίας. Όταν, στο τέλος του έργου, το πλουσιόσπιτο των αφεντικών του μαζί με τον βυσσινόκηπο βγαίνουν σε αναγκαστική πώληση, ο Φιρς απομένει μόνος του στο έρημο σπίτι, γέρος και άρρωστος, καθώς τα αφεντικά του απλώς... τον ξέχασαν. Παραθέτουμε την τελευταία σκηνή του έργου:

ΑΝΤΟΝ ΤΣΕΧΟΦ

Ο Βυσσινόκηπος

[...]

Φιρς: Κάντε μου τη χάρη να το φορέσετε, κύριε, έπιασε υγρασία

Γκάγεφ: (φορώντας το πανωφόρι) Φιρς, στενός κορσές μου έγινες!

Φιρς: Βέβαια... Και το πρωί, φύγατε χωρίς να μου το πείτε. (Τον εξετάζει γύρω γύρω.)

Λούμπα: Πόσο γέρασες, Φιρς!

Φιρς: Στους ορισμούς σας.

Λοπάχιν: Σου λέει πως παραγέρασες!

Φιρς: Ε, ζω πάρα πολλά χρόνια. Με παντρολογήσανε, πριν ακόμα γεννηθεί ο πατέρας σας... (Γελάει). Κι όταν απελευθερώσανε τους δουλοπάροικους, ήμουνα κιόλας αρχικαμαριέρης. Εγώ αρνήθηκα να γίνω «ελεύτερος», έμεινα με τ' αφεντικά... (Παύση.) Θυμάμαι όλοι τους ήτανε καταχαρούμενοι τότε – μα γιατί χαίρονταν, ούτε κι οι ίδιοι δεν το ξέρανε.

Λοπάχιν: Ωραία ήτανε τον παλιό καιρό. Τουλάχιστο, σε μαστιγώνανε!

Φιρς: (Που δεν έχει καλοακούσει.) Ναι, μια χαρά ήτανε... Οι μουζικοί είχανε τους αφεντάδες, κι οι αφεντάδες τους μουζικούς – ενώ, τώρα, όλα είναι άνω κάτω. Δεν καταλαβαίνεις τίποτα...

Γκάγεφ: Πάψε, τελospάντων, Φιρς... Αύριο θα κατέβω στην πόλη. Μου υποσχέθηκαν να με συστήσουν σ' ένα στρατηγό. Ίσως, αυτός... μας δανείσει χρήματα με γραμμάτια.

[...]

Λιούμπα: Φιρς, αν πουληθεί το κτήμα, εσύ πού θα πας;

Φιρς: Εγώ; Όπου με διατάξετε θα πάω εγώ...

Λιούμπα: Περίεργη έκφραση έχεις. Είσαι άρρωστος; Γιατί δεν πας να πέσεις;

Φιρς: Α, μάλιστα! (Με ειρωνικό χαμόγελο.) Να πάω να πέσω, ε; Και τότε, ποιος θα σερβίρει; Ποιος θα φροντίσει το καθετί; Μόνος αμοναχός, έχω μείνει σ' όλο το σπίτι...

[...]

Ανια: Έστειλαν τον Φιρς στο νοσοκομείο;

Γιάσα: Εγώ το είπα, το πρωί. Θα τον στείλανε.

Ανια: Σεμιόν Παντελέιτς, μάθετε, σας παρακαλώ, αν έστειλαν τον Φιρς στο νοσοκομείο.

Γιάσα: (Προσβλημένος.) Το είπα στον Γιέγκορ το πρωί. Γιατί ρωτάτε και ξαναρωτάτε δέκα φορές;

Επιχόντωφ: Κατά την ακροτελεύτια γνώμη μου, ο Μαθουσάλας Φιρς δεν επιδιορθώνεται επ' ουδενί λόγω. Δεν έχει ανάγκη νοσοκομείου, αλλά διαβατηρίου για να συναντήσει τους προγόνους του. Και ομολογώ ότι τον ζηλεύω. [...]

Βάρια: (Από μέσα.) Στείλανε τον Φιρς στο νοσοκομείο;

Ανια: Ναι, τον έστειλαν.

Βάρια: Και το γράμμα στο γιατρό, γιατί δεν το πήρανε;

Ανια: Δεν...; Τότε, θα το στείλουμε αμέσως. (Βγαίνει.)

[...]

Λιούμπα: Τώρα, μπορούμε να πηγαίνουμε... Φεύγω, με δυο έγνοιες στην ψυχή. Πρώτα πρώτα, ο καημένος ο Φιρς, που είναι άρρωστος... (Κοιτάζει το ρολόι της.) Μπορούμε να μείνουμε πέντε λεπτά ακόμα –

Ανια: Μαμά, ο Φιρς πήγε στο νοσοκομείο. Τον έστειλε ο Γιάσα το πρωί... [...]
(Βγαίνουν.)

(Η σκηνή μένει άδεια. Ακούγονται να κλειδώνουν όλες οι πόρτες, έπειτα τ' αμάξια που ξεκινάνε και ξεμακραίνουν. Σιωπή. Κι ύστερα, ο υπόκωφος ήχος των τσεκουριών στα δέντρα, μοναχικός και θλιβερός. Βήματα ακούγονται. Απ' τη δεξιά πόρτα, μπαίνει ο Φιρς, ντυμένος όπως πάντα – σακάκι και άσπρο γιλέκο. Φοράει παντούφλες. Είναι άρρωστος.)

Φιρς: (Πάει στην πόρτα και δοκιμάζει το χερούλι.) Κλειδωμένη... Φύγανε... (Κάθεται στον καναπέ.) Με ξεχάσανε... Δεν πειράζει... Θα κάτσω εδώ, λιγάκι... Κι ο Λεονίτ Αντρέιτς, σίγουρα, δεν θα φόρεσε τη γούνα του, θα 'φυγε με το πανωφόρι... (Αναστενάζει, γνοιασμένος.) Εγώ φταίω, δεν τονε φρόντισα. Ξεμυαλισμένοι αυτοί οι νέοι! (Μουρμουρίζει κάτι ακατάληπτο.) Η ζωή μου πέρασε και πάει... λες και δεν την έζησα... (Ξαπλώνει.) Θα ξαπλώσω λίγο... Δεν έχεις πια δύναμη... τίποτα... δεν σου απόμεινε τίποτα... Ε, ανεπρόκοπε! (Μένει ασάλευτος.)

ΤΕΛΟΣ

Αντον Τσέχοφ, *Ο Βυσσινόκηπος*, απόδ. Μάριου Πλωρίτη, Καστανιώτης, Αθήνα 1995

5. **α)** Τι διαπιστώνετε για τους δύο χαρακτήρες, τον Φιρς στον «Βυσσινόκηπο» και τον Φλωρ στο διήγημα «Σαν σκυλί»; **β)** Να συγκρίνετε τον τρόπο με τον οποίο στέκονται απέναντι στους ήρωές τους ο Τσέχοφ και ο Νικολαΐδης. (Για τη σύγκριση λάβετε υπόψη σας την επισήμανση για τον Νικολαΐδη στην ερώτηση 4, καθώς και το σημείωμα του Μάριου Πλωρίτη για τον Τσέχοφ που αναφέρθηκε παραπάνω).
6. Να σκιαγραφήσετε τον χαρακτήρα του Παναγιωτάκη στο διήγημα του Καραγάτση «Τα χταποδάκια». Ποιο πρόβλημα αντιμετωπίζει ο συγκεκριμένος ήρωας; Ποιον ανθρώπινο τύπο θα μπορούσαμε να πούμε ότι συμβολίζει γενικότερα;
7. **α)** Πώς κλιμακώνεται η στάση των θαμώνων της ταβέρνας απέναντι στον ήρωα; Για ποιον λόγο νομίζετε ότι τον απορρίπτουν οι άλλοι πελάτες και ο ταβερνιάρης; **β)** Παρόλη την απόρριψη που δέχεται, αυτός παραμένει στο μαγαζί: πώς το εξηγείτε;
8. Τι εντύπωση σχηματίζετε αρχικά για τον χαρακτήρα του αφηγητή στο κείμενο του Καραγάτση; Πώς διαφοροποιείται στη συνέχεια και γιατί;
9. Τι δηλώνει η προσφώνηση «θεια μας» για την Αγγελική, αφού δεν υπάρχει πραγματικός συγγενικός δεσμός ανάμεσα σ' αυτήν και στα άλλα πρόσωπα της ιστορίας; Ποια επιπλέον στοιχεία του κειμένου του Χατζή επιβεβαιώνουν την άποψή σας;

10. Σε τι διαφέρει ο αφηγητής του διηγήματος «Η θεία μας η Αγγελική» από τους αφηγητές των υπόλοιπων τεσσάρων κειμένων αυτής της υποενότητας;
11. Ο ήρωας του Καραγάτση αλλά και η ηρωίδα του Χατζή όταν οι γύρω τους τούς αρνούνται την ανθρώπινη επικοινωνία απελπίζονται (παρατηρήστε το τέλος τους). Βρίσκετε την αντίδρασή τους υπερβολική; Τι δείχνει για τις κοινωνικές σχέσεις; (σκεφτείτε και τη ρήση του Αριστοτέλη ότι ο άνθρωπος είναι «ζώον πολιτικόν», δηλαδή κοινωνικό).
12. Ποια στερεότυπα αναδεικνύονται μέσα από το διήγημα του Μήτσου Αλεξανδρόπουλου «Το σύννεφο»; Πώς ανατρέπονται στην εξέλιξη της ιστορίας;
13. **α)** Συνήθως φορείς στερεοτύπων θεωρούνται τα συντηρητικά άτομα. Στο συγκεκριμένο κείμενο τι αποδεικνύεται; **β)** Θεωρείτε ότι τα στερεότυπα αυτά εξακολουθούν να είναι επίκαιρα στις μέρες μας;
14. Τόσο στο διήγημα του Χατζή όσο και στο διήγημα του Αλεξανδρόπουλου εντοπίζουμε την ίδια μεροληπτική συμπεριφορά απέναντι στους πρωταγωνιστές. Πώς αναθεωρείται η αρχική στάση των άλλων απέναντί τους; Να αναπτύξετε και να τεκμηριώσετε μέσα από τα κείμενα τα παραπάνω.
15. Ποια σύγχρονα κοινωνικά στερεότυπα ανατρέπονται στο διήγημα της Έρσης Σωτηροπούλου «Στο φωτεινό δωμάτιο»;
16. Η δίψα για ανθρώπινη επικοινωνία φαίνεται να αποτελεί ανάγκη και για τις δύο, κατά τα άλλα ανόμοιες μεταξύ τους, πρωταγωνίστριες του διηγήματος της Σωτηροπούλου. Πού φαίνεται αυτό μέσα στο κείμενο; Σε ποια ακόμη κείμενα της υποενότητας οι πρωταγωνιστές αποζητούν την ανθρώπινη επαφή;
17. Τι είδους άνθρωποι είναι αυτοί που περιθωριοποιούνται ή τείνουν να περιθωριοποιηθούν κοινωνικά στα παραπάνω κείμενα; Τι είδους άνθρωποι είναι αυτοί που τους σπρώχνουν στο περιθώριο;
18. **α)** Με ποιον τρόπο οι πρωταγωνιστές των πιο πάνω κειμένων αντιμετωπίζουν τα συγκεκριμένα στερεότυπα; **β)** Εσείς έτυχε να έρθετε αντιμέτωποι με τέτοιου ή άλλου τύπου στερεότυπα; Πώς τα αντιμετωπίσατε ή πώς νομίζετε ότι πρέπει να τα αντιμετωπίζουμε; Με ποιους χαρακτήρες από τα κείμενα της ενότητας θα ταυτιζόσασταν –ή νιώθετε γι' αυτούς μεγαλύτερη συμπάθεια– ως προς τα στερεότυπα που υφίστανται;
19. Σε ποια από τα κείμενα της τελευταίας υποενότητας απουσιάζει εντελώς η ανθρώπινη αλληλεγγύη; Τι συνέπειες έχει για τους περιθωριοποιημένους ήρωες;
20. Εξετάστε τις επιλογές των συγγραφέων ως προς τους τίτλους των κειμένων τους στην υποενότητα αυτή συνολικά. Συζητήστε με ποιον τρόπο οι τίτλοι συνδέονται και φωτίζουν το περιεχόμενο των έργων.

1. Δώστε θεατρική μορφή στον διάλογο Αργύρη – Καραβέλα (ή και στον διάλογο του ζητιάνου Τζιριτόκωστα με τους απλοϊκούς χωριάτες του Νυχτερεμιού) στα πεζογραφήματα των Θεοτόκη – Καρκαβίτσα, παίρνοντας για υπόδειγμα το απόσπασμα από το θεατρικό έργο *Ο βυσσινόκηπος* του Τσέχοφ, το οποίο παρατίθεται πιο πάνω. Φροντίστε οι σκηνικές οδηγίες σας να αποδίδουν την ψυχολογία των χαρακτήρων.
2. Συνεχίστε το διήγημα του Παπαδιαμάντη από εκεί που τελειώνει, έτσι ώστε να επέρχεται κάθαρση (δικαιοσύνη), ή η λύση που σας είναι πιο επιθυμητή.
3. Δοκιμάστε να εικονογραφήσετε το εσωτερικό του φτωχόσπιτου όπως περιγράφεται στο διήγημα «Πατέρα στο σπίτι!», φροντίζοντας να περιλαμβάνονται όσο πιο πολλά στοιχεία από τη λεπτομερή περιγραφή του Παπαδιαμάντη (π.χ. η σβηστή εστία, η τρύπια αχυροστρωμή, η σπασμένη στάμνα, η καταλερωμένη και φαγωμένη σκούπα, το τρύπιο τηγάνι, η ραγισμένη χύτρα, η παλιά αγάνωτη κατσαρόλα κ.τ.ό.). Να διαλέξετε για λεζάντες στις ζωγραφιές σας φράσεις από το ίδιο το διήγημα.
4. Η αφηγήτρια στο διήγημα «Ρολογάκι χειρός» αναφέρει ένα από τα γνωστότερα διηγήματα του Παπαδιαμάντη, τη *Σταχομαζώχτρα*. Αναζητήστε το (π.χ. στο <http://www.24grammata.com/wp-content/uploads/2011/06/A.-Papadiamantis-I-staxomazoxtra.pdf>), διαβάστε το και συσχετίστε το με το διήγημα της Δούκα.
5. Μετατρέψτε το διήγημα του Μπιέρνσον «Ο πατέρας» σε ποίημα, αποδίδοντας τα αισθήματα του Θορντ μετά την απώλεια του γιου του, κατά το υπόδειγμα του ποιήματος του Πρατικάκη.
6. Ξαναγράψτε το «Εγκώμιο» της Θεοδώρου βάζοντας στη θέση της μητέρας τον πατέρα. Πάρτε ιδέες και στοιχεία για τις συνθήκες του βίου του από κείμενα της ενότητας όπως το «Άνεργοι» του Βρεττάκου, το «Κοιτάζει τα χέρια της» του Γκανά ή το διήγημα του Οικονόμου. Να διατηρήσετε τον εγκωμιαστικό τόνο του πρωτοτύπου.
7. Διαβάστε ολόκληρη τη συλλογή διηγημάτων του Χρήστου Οικονόμου *Κάτι θα γίνει, θα δεις*, για να δείτε αν και πώς επιβεβαιώνεται ο τίτλος της. Κάντε το ίδιο για τη συλλογή της Ιωάννας Καρυστιάνη *Καιρός σκεπτικός*. (Μπορείτε να μοιραστείτε τις ιστορίες και να τις συζητήσετε κατόπιν όλες μαζί στην ολομέλεια).
8. Γράψτε ένα επιτύμβιο για τη γυναίκα της «Επίσκεψης» του Τσακνιά. Ποιο υπόδειγμα νομίζετε ότι πρέπει να ακολουθήσετε: το είδος των αρχαίων επιτύμβιων επιγραμμάτων ή το ανατρεπτικό «Επιτύμβιον» του Αναγνωστάκη;
9. Ο Μιχάλης Γκανάς γράφει κυρίως ποίηση. Να αποδώσετε το διήγημά του που παρατίθεται στο βιβλίο σας με τη μορφή ποιήματος σε ελεύθερο στίχο, αξιοποιώντας τα ποιητικά του στοιχεία.

10. Τα κουρεία (αλλά και τα μπακάλικα και γενικά τα μικρομάγαζα των συνοικιών) υπήρξαν ανέκαθεν χώροι συναθροίσεων και κοινωνικής συναναστροφής. Εκεί οι άνθρωποι ήδη από την αρχαιότητα μαθαίνουν τα νέα του κόσμου.*
- α)** Γράψτε έναν διάλογο που υποτίθεται ότι εκτυλίσσεται σε ένα σύγχρονο κουρείο/κομμωτήριο ή σε κάποιο άλλο μαγαζί (π.χ. μπακάλικο, ψλικάτζιδικό κ.τ.ό.) ανάμεσα στον ιδιοκτήτη και έναν ή περισσότερους πελάτες γύρω από ένα θέμα της επικαιρότητας. Επιλέγετε εσείς αν το ύφος του διαλόγου σας θα είναι αστείο, σοβαρό ή και τραγικό.
- β)** Μετατρέψτε τη σκηνή στο κουρείο που περιγράφει ο Μίνως Αργυράκης (αλλά και ο Φρ. Γερμανός) σε διάλογο προσθέτοντας και δικές σας ατάκες στο θέμα τους. Παρουσιάστε (ή και δραματοποιήστε) τους διαλόγους σας στην τάξη.
11. Γράψτε ένα ρεπορτάζ όπως αυτό του Αργυράκη, περιγράφοντας έναν μαθητικό αγώνα ποδοσφαίρου στο σχολείο σας. Σκεφτείτε ποιον θα τοποθετήσετε στη θέση του κουρέα για συνομιλητή σας.
12. **α)** Στα παρακάτω σκίτσα του Αρκά και της Μαφάλντα σχολιάζονται οι σχέσεις γονέων – παιδιών από το πρίσμα της σύγχρονης εποχής. Ποια ζητήματα τίγονται;

πηγή: Χαμηλές πτήσεις του Αρκά, Αν πετάξει το πουλί..., εκδ. γράμματα

* Είναι χαρακτηριστικό ότι, σύμφωνα με τον Πλούταρχο (*Νικίας* 30 και *Περί Αδολεσχίας* 13), το νέο για την πανωλεθρία των Αθηναίων στην Σικελία κοινοποιήθηκε στους Αθηναίους από έναν κουρέα ο οποίος φαίνεται να το άκουσε από κάποιον πελάτη του που μόλις είχε φτάσει στο λιμάνι του Πειραιά.

Πηγή: Quino, *Μαφάλντα*, Μέδουσα Σέλας, 2006

β) Με αφετηρία το περιεχόμενο αυτών των κόμικς και με βάση προσωπικά σας βιώματα, γράψτε για το «χάσμα των γενεών» είτε ένα μικρό αφήγημα με τον (ειρωνικό) τρόπο του Ροϊδη, ή (τον οργισμένο) του Καρυωτάκη, είτε ένα ποίημα με τον τρόπο του Αναγνωστάκη ή του Καβάφη.

13. Αλλάξτε τον τίτλο του αφηγήματος του Ροϊδη, φροντίζοντας ώστε και ο καινούριος να διατηρεί ειρωνική σχέση με το περιεχόμενο.
14. Προσπαθήστε να φτιάξετε λογοπαίγνια με τον τίτλο «Μονόλογος Ευαισθήτου», στηριγμένα είτε στην ομοηχία είτε στη συνωνυμία: π.χ. Μονόλογος Αναισθήτου, Μονόλογος Ασυνειδήτου κ.τ.ό.
15. Γράψτε σε ένα σύντομο κείμενο ποιος είναι, κατά τη γνώμη σας, ο πραγματικά ευαίσθητος άνθρωπος.
16. Γράψτε ένα μικρό αφήγημα με τίτλο «Μονόλογος μίας συζύγου», όπου θα παρουσιάζετε τα πράγματα από την οπτική της γυναίκας του «ευαισθήτου» (το ύφος μπορεί να είναι σοβαρό ή ειρωνικό).
17. Ποιες αντιλήψεις περί γάμου ίσχυαν την εποχή του Ροϊδη; Έχουν αλλάξει στις μέρες μας; Να γράψετε μια υποθετική επιστολή σε έναν εργένη φίλο ή φίλη σας, στην οποία να προσαρμόζετε τις απόψεις του «ευαισθήτου» για τον γάμο στα δεδομένα των σχέσεων σήμερα.
18. Γράψτε ένα επιτύμβιο επίγραμμα «εις μνήμην» του χαρακτήρα που σκιαγραφεί ο Ροϊδης στο αφήγημα «Μονόλογος ευαισθήτου» με τον τρόπο (αν θέλετε) του Αναγνωστάκη.

24. Γράψτε ένα μικρό αφήγημα με θέμα έναν από τους παρακάτω ανθρώπινους χαρακτήρες: ο καλός εκπαιδευτικός, ο καλός συνάδελφος, ο καλός πολίτης... χρησιμοποιώντας το επίθετο «καλός» κυριολεκτικά (όχι ειρωνικά).
25. Αφού εξετάσετε τα παρακάτω σκίτσα του Θέμου Άννινου, συζητήστε ποιον τύπο ανθρώπου αναπαριστούν. Στη συνέχεια διαλέξτε ένα από αυτά και σκαρώστε είτε ένα ποίημα –έμμετρο ή σε ελεύθερο στίχο– είτε ένα πεζό κείμενο, στο οποίο θα πραγματεύεστε πτυχές του συγκεκριμένου τύπου/χαρακτήρα με ειρωνική ή χιουμοριστική διάθεση.

Δημήτρης Σαπρανίδης, *Ιστορία της ελληνικής γελοιογραφίας*, Ποταμός, 2005

21. **α)** Δοκιμάστε να αποδώσετε έναν ανθρώπινο χαρακτήρα της επιλογής σας αξιοποιώντας τις δυνατότητες του καλλιγραφήματος, της σχηματικής ποίησης (για αυτήν μπορείτε να συμβουλευτείτε το σχετικό εισαγωγικό στην ενότητα του βιβλίου σας «Οικολογία και Λογοτεχνία»).
- β)** Κάντε το ίδιο για ηθικές στάσεις-αξίες οι οποίες πρέπει να διέπουν τις σχέσεις, όπως: αλληλεγγύη, συμπάρασταση, ειλικρίνεια, συνεργασία, ισότητα κ.ά. Στην περίπτωση αυτή, αντί για καλλιγράμμα, μπορείτε εναλλακτικά να δημιουργήσετε ένα ποίημα (τέτοιου περιεχομένου) με ακροστιχίδα μία από αυτές τις λέξεις.
22. Δοκιμάστε να γράψετε ένα ποίημα στο ίδιο ύφος με το ποίημα του Καβάφη, στο οποίο το αντικείμενο ειρωνείας να είναι κάποιο γνωστό σας πρόσωπο (από τον χώρο της πολιτικής, του σχολείου ή του καλλιτεχνικού χώρου), το οποίο προσπαθεί να μιμηθεί χωρίς επιτυχία ξένα πρότυπα.
23. Παίρνοντας για βάση το ποίημα του Καβάφη «Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης» γράψτε ένα άλλο ποίημα με διαφορετική αφηγηματική πλοκή, πρόσωπα κλπ., στο οποίο όμως να υπονοείται το ίδιο επιμύθιο. Θα είχε ενδιαφέρον να διατηρούσατε τον «ιστορικό» τύπο του ποιήματος σχολιάζοντας, ωστόσο, πράγματα της σύγχρονης εποχής.

24. Διαβάστε το ποίημα «Ο Παπαγάλος» του Ζαχαρία Παπαντωνίου: **α)** Να καταγράψετε περιληπτικά τι κοινό έχει ο παπαγάλος με τον ήρωα του καθαφικού ποιήματος «Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης». **β)** Για αντίθεση, συνθέστε μια υπεράσπιση του παπαγάλου ή του ηγεμόνα, συμπληρώνοντας τα πρωτότυπα κείμενα των Καβάφη – Παπαντωνίου. (Μπορείτε να ακούσετε το ποίημα του Παπαντωνίου μελοποιημένο από τον Β. Ρουμελιώτη, στο http://stixo-mythia.blogspot.com/2012/04/blog-post_04.html).

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ο παπαγάλος

Σαν έμαθε τη λέξη *καλησπέρα*
ο παπαγάλος, είπε ξαφνικά:
«Είμαι σοφός, γνωρίζω ελληνικά.
Τι κάθομαι δω πέρα;»

Την πράσινη ζακέτα του φορεί
και στο συνέδριο των πουλιών πηγαίνει,
για να τους πει μια γνώμη φωτισμένη.
Παίρνει μια στάση λίγο σοβαρή,
ξεροβήχει, κοιτάζει λίγο πέρα,
και τους λέει: «καλησπέρα».

Ο λόγος του θαυμάστηκε πολύ.
Τι διαβασμένος, λένε, ο παπαγάλος!
Θα 'ναι σοφός αυτός πολύ μεγάλος,
αφού μπορεί και ανθρώπινα μιλεί.
Απ' τις Ινδίες φερμένος, ποιος το ξέρει
πόσα βιβλία μαζί του να 'χει φέρει,
με τι σοφούς εμίλησε, και πόσα
να ξέρει στον γραμματικών τη γλώσσα!
«Κυρ παπαγάλε, θα 'χομε την τύχη
ν' ακούσωμε τις λες και πάρα πέρα;»

Ο παπαγάλος βήχει, ξεροβήχει...
μα τι να πει; Ξανάπε: «καλησπέρα».

πηγή: http://www.snhell.gr/kids/content.asp?id=97&cat_id=4

25. Με αφορμή τους χαρακτηρισμούς «κανάγιες» και «ληστές» στο πεζό του Καρυωτάκη «Κάθαρισς» **α)** να φτιάξετε έναν κατάλογο με αρνητικούς προσδιορισμούς οι οποίοι αποδίδουν την ηθική διαφθορά ανθρώπων που κατέχουν –και καταχράνται– θέσεις ευθύνης, π.χ. βολεμένοι, υποταγμένοι, κόλακες, άρπαγες, καιροσκόποι, ωφελιμιστές, ιδιοτελείς, ατομικιστές, εγωιστές, εγωπαθείς, ματαιόδοξοι, καταχραστές, διεφθαρμένοι, αλαζόνες, άθλιοι... **β)** Αφού επιλέξετε κάποιους από αυτούς τους χαρακτηρισμούς, δοκιμάστε να παρωδήσετε (δηλαδή να τροποποιήσετε κατάλληλα) τους ακόλουθους στίχους του Βάρναλη:

Έτσι στη σκότεινη ταβέρνα
πίνουμε πάντα μας σκυφοί.
Σαν τα σκουλήκια, κάθε φτέρνα,
όπου μας εύρει, μας πατεί.
Δειλοί, μοιραίοι κι άβουλοι αντάμα,
προσμένουμε, ίσως, κάποιο θάμα!

– Φταίει το ζαβό το ριζικό μας!
– Φταίει ο Θεός που μας μισεί!
– Φταίει το κεφάλι το κακό μας!
– Φταίει πρώτ' απ' όλα το κρασί!
Ποιος φταίει; ποιος φταίει; Κανένα στόμα
δεν το 'βρε και δεν το 'πε ακόμα.

26. Σκεφτείτε και άλλες αιτίες/προφάσεις για την κακοδαιμονία των «μοιραίων» στο ποίημα του Βάρναλη, έτσι ώστε αυτές να καλύπτουν, επίσης, χαρακτήρες όπως ο «λιγνός» στο διήγημα του Τσέχοφ ή ο «καλός υπάλληλος» στο πεζό του Καρυωτάκη. Αν είναι δυνατόν, να τηρήσετε και την ομοιοκαταληξία, όπως γίνεται στο ποίημα του Βάρναλη.
27. **α)** Αποδώστε εικονογραφικά την ταβέρνα στο ποίημα του Βάρναλη «Οι Μοιραίοι» (μπορείτε να αντλήσετε στοιχεία και από το ομόθεμο ποίημα του Τεύκρου Ανθία που δίνεται εδώ παραπάνω). Προσπαθήστε να αποτυπώνεται η αδράνεια και η απελπισία των θαμώνων.
β) Εμπνευστείτε επίσης από την ταβέρνα στο διήγημα «Τα χταποδάκια» του Καραγάτση, προσέχοντας αυτή τη φορά να αποδίδονται στην εικόνα οι δύο οπτικές γωνίες (και διαθέσεις): του Παναγιωτάκη από τη μια, και της «καλής πελατείας» από την άλλη.
28. Ψάξτε στο διαδίκτυο ή σε λευκώματα ζωγραφικής για πίνακες που να αποδίδουν μια παρεμφερή εικόνα των θαμώνων της ταβέρνας του Βάρναλη (του Ανθία ή του Καραγάτση). Χρησιμοποιήστε στίχους των ποιημάτων ή φράσεις από το διήγημα σαν λεζάντες για τις εικόνες που θα βρείτε.
29. Αναπτύξτε την ιστορία καθενός από τους τέσσερις «μοιραίους» σε πεζό λόγο με τρόπο που να συγκινήσετε τους συμμαθητές/συμμαθήτριές σας.
30. Συνεργαστείτε σε ομάδες και επιχειρήστε να μετατρέψετε τα πιο «αφηγηματικά» ποιήματα αυτής της ενότητας σε κόμικς (κάθε ομάδα επιλέγει ένα, της αρεσκείας της).
31. Συνεχίστε την ιστορία του διηγήματος «Τα χταποδάκια» από κει που την σταμάτησε ο Καραγάτσης. Δώστε ένα αίσιο και ένα οδυνηρό τέλος.
32. Δοκιμάστε να δώσετε ένα διαφορετικό τέλος «Στο φωτεινό δωμάτιο» της Σωτηροπούλου που να ταιριάζει με το μήνυμα του έργου.

33. Γράψτε ένα επιτύμβιο που να ταιριάζει με τον χαρακτήρα αλλά και με το τέλος της «θειας Αγγελικής».
34. Αναζητήστε και διαβάστε τα διηγήματα του Τσέχοφ «Ο Βάνκας» και «Η Νύστα», καθώς και εκείνο του Άγγελου Τερζάκη «Το παιδί με τα κεράκια», τα οποία αναφέρονται στην παιδική βιοπάλη. Παρουσιάστε την υπόθεσή τους και ορισμένα αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα. Συζητήστε στην ολομέλεια τις σκέψεις που σας προκάλεσαν. (Μπορείτε επίσης να ψάξετε για ανάλογα κείμενα σε προηγούμενα σχολικά ανθολόγια λογοτεχνίας ή σε άλλες έγκριτες πηγές λογοτεχνικού υλικού).
35. Γράψτε ένα άλλο τέλος στην ιστορία του Φλωρ που να τον δείχνει «σαν σκυλί που δαγκώνει», δηλαδή, να αφυπνίζεται διεκδικώντας τα ανθρώπινα δικαιώματά του, ή να γνωρίζει, έστω την ύστατη ώρα, την καλοσύνη ενός συναθρώπου του.

1. Στα κείμενα της ενότητας που αναφέρονται στους οικογενειακούς δεσμούς αναδύονται αρχετυπικά θέματα όπως αυτό της θυσίας της μάνας ή της ανεξίτηλης σφραγίδας που αφήνει στον κάθε άνθρωπο η σχέση του με τους γονείς του και, ιδίως, ο άρρηκτος δεσμός αγάπης που συνδέει μάνα – παιδί. Εξετάστε από ποια σκοπιά πραγματεύεται ο κάθε λογοτέχνης τα παραπάνω θέματα, καταγράφοντας φράσεις-κλειδιά των σχετικών κειμένων.
2. Αφού ακούσετε το παραδοσιακό τραγούδι «Μάνα και γιος» στο <http://www.youtube.com/watch?v=s5hR48Hv14>, συσχετίστε το με το ποίημα του Μανόλη Πρατικάκη. Αναζητήστε και άλλα τραγούδια, δημοτικά ή έντεχνα, με αντίστοιχο θέμα και παρουσιάστε τα στην τάξη.
3. Δείτε την ταινία μικρού μήκους του Κωνσταντίνου Πηλάβιου «Τι είναι αυτό;» στο <http://www.youtube.com/watch?v=mNK6h1dfy2o> και συνδέστε την με το κείμενο της Ειρένας Ιωαννίδου-Αδαμίδου.
4. Διαβάστε στο <http://www.peri-grafis.com/ergo.php?id=1011> την ιστορία του Τσέχοφ «Καημός». Πώς πραγματεύεται το θέμα της πατρικής οδύνης σε σχέση με το διήγημα του Μπγιέρνσον «Ο πατέρας»; Ο φακός του Τσέχοφ εστιάζει στην ποιότητα των ανθρώπινων σχέσεων: πώς φαίνεται αυτό στο διήγημά του; Διαβάζοντας τα δύο διηγήματα ποιο βρήκατε συγκινητικότερο και γιατί;
5. Δείτε στο <http://www.youtube.com/watch?v=MgdsfRDxIeQ> το φιλμάκι «Father and Daughter». Πώς το φιλμάκι πραγματεύεται το θέμα της αγάπης, της απώλειας και της οδύνης σε σχέση με το διήγημα του Μπγιέρνσον «Ο πατέρας»; Σχολιάστε την τεχνική της εικόνας. Πώς αυτή συμβάλλει στο αποτέλεσμα;
6. Δείτε την ελληνική ταινία του Γιώργου Τζαβέλλα «Κάλπικη λύρα» που ηθογραφεί την ελληνική κοινωνία του '50 και συγκρίνετέ την με το διήγημα του Παπαδιαμάντη.
7. Αναζητήστε και διαβάστε την παρωδία του καβαφικού ποιήματος «Αλεξανδρινοί Βασιλείς» από τον Μ. Σουλιώτη [Κ. Φ. Φαβάκη] «Φίλαθλοι Θεσσαλονικείς» στο: *Παρωδίες καβαφικών ποιημάτων (1917-1997)*, σχόλια Δ. Δασκαλόπουλος, Πατάκης 1999. Να εντοπίσετε τα κοινά σημεία με το κείμενο του Μ. Αργυράκη (στις προθέσεις των δύο δημιουργών, στον παλμό της εποχής, στα αισθήματα της κοινωνίας απέναντι στο ποδόσφαιρο στα δύο κείμενα).
8. Ακούστε το τραγούδι «Το κομμωτριάκι» του Θανάση Παπακωνσταντίνου στο: http://www.youtube.com/watch?v=C5AHFjr_zgQ και συσχετίστε το με το χρονογράφημα του Αργυράκη. (Οι στίχοι του έχουν γραφεί από την οπτική του πελάτη, όπως και στο κείμενο του Αργυράκη). Τι κοινά έχουν ο κουρέας του χρονογραφήματος με το κομμωτριάκι στο ομώνυμο τραγούδι;

Το κομμωτριάκι

Στα κομμωτήρια μέσα τα νέα ιερά
ιέρειες χτενίζουν και βάφουν τα μαλλιά.
Στο τέλος τα κομμένα, τα λόγια κι οι χρησιμοί
σκουπίζονται και πέφτουν στου χρόνου τη σχισμή.

Κι ένα κομμωτριάκι με βλέμμα απλανές θέλει να
κατακτήσει του κόσμου τις χαρές.

Κρατάει το πιστολάκι σαν να `ναι τρίαينا,
στη θάλασσα της κόμης σηκώνει κύματα.
Κι ο νους της ταξιδεύει, απλώνει τα πανιά.
Άγιε Νικόλα βόηθα να πέσει μαλακά.

Ένα κομμωτριάκι με βλέμμα απλανές βγήκε να
κατακτήσει του κόσμου τις χαρές.

9. Ακούστε από τους Φατμέ το τραγούδι του Νίκου Πορτοκάλογλου «Πολυκατοικία '83» σε στίχους του Γ. Καλατζή (που δίνονται εδώ) και συσχετίστε το με το ποίημα του Μόντη «Πολυκατοικία».

Σε κάποιο χωλ σκοτεινό, σ' ένα σαλόني πεθαίνω κάθε στιγμή, Θε μου σκοτώνει. Σαν θαλπωρή ύπουλη, σαν σκοτοδίνη τούτη η ανία γλυκά με καταπίνει... Πόσο μ' αρέσει. Γιατί να μ' αρέσει; Πόσο μ' αρέσει. Φως ζαλισμένο, αργό, γαλάζια οθόνη κι ένας απόηχος εκεί, απ' το μπαλκόνι. Αμερικάνικο φιλμ με αστυνόμους και πάντα οι ξένες φωνές στους διαδρόμους...	Για μένα ποιος να νοιαστεί, ποιος να με πάρει; Μια νυσταγμένη ψυχή σ' ένα δωάρι... Σαν ένας ήρωας καλός, αδικημένος, σαν τραυματίας εδώ βαριανασαίνω... Τώρα, μονάχα αυτή τη στιγμή αν μ' απαντήσεις μ' ένα τηλέφωνο ζεστό θα μ' αναστήσεις. Το νούμερο όμως ξεχνώ σαν να 'μουν ξένος. Άλλη μια τσίχλα μασώ υπνωτισμένος...

10. Συζητήστε το παρακάτω κείμενο για τους «μεταξωτούς ανθρώπους» γύρω από τους ακόλουθους άξονες: **α)** Εντοπίστε στο κείμενο και καταγράψτε τις εκδηλώσεις της «μεταξωτής» συμπεριφοράς. **β)** Συγκρίνετε συμπεριφορές ηρώων στα λογοτεχνικά κείμενα της ενότητας οι οποίες έρχονται σε αντίθεση με τις συμπεριφορές που περιγράφονται στο κείμενο αυτό. **γ)** Συμμερίζετε την επιφύλαξη του συντάκτη του κειμένου ότι «είναι κάπως παρακινδυνευμένα τα άμεσα και οριστικά συμπεράσματα για το “είναι” των ανθρώπων», ή συμφωνείτε απόλυτα με την προσωπική του άποψη ότι οι συμπεριφορές «αποκαλύπτουν πειστικά τον εσωτερικό κόσμο του άλλου»;

«Το είχε πει σε μια συνέντευξή του ο αείμνηστος Νίκος Καρούζος: «**Μεταξωτοί άνθρωποι**». Μιλούσε για κάποιους χωρικούς που είχε συναντήσει στη Λέσβο. Αγράμματοι ήταν, αλλά σοφοί. Και, προπάντων, τρυφεροί με τους άλλους. Απαλοί, χωρίς γωνίες που κόβουν, χωρίς καχυποψία, δίχως έπαρση και επιθετική ειρωνεία που πληγώνει. **Μεταξωτοί άνθρωποι ...;**

Μου 'μεινε αυτός ο χαρακτηρισμός. Χαράχτηκε μέσα μου. Κι από τότε ένα νέο κριτήριο λειτουργεί στις αξιολογήσεις μου για τους ανθρώπους: η συμπεριφορά και η στάση τους σε «ασήμαντα» πεδία της καθημερινότητας. Αυτά που συνήθως τα προσπερνάμε ή δεν τα παρατηρούμε, γιατί δεν μας απασχόλησαν ποτέ οι εκφάνσεις της «μεταξωτής συμπεριφοράς» ...; Βέβαια οι άνθρωποι δεν συγκροτούν ως χαρακτήρες ένα συμπαγές όλον, αλλά ένα αντιφατικό σύνθεμα, στο οποίο συνυπάρχουν «μεταξωτά» στοιχεία και ακάνθινες απολήξεις. Γι' αυτό και είναι κάπως παρακινδυνευμένα τα άμεσα και οριστικά συμπεράσματα για το «είναι» των ανθρώπων ...;

Παρ' όλα αυτά, προσωπικά, διακινδυνεύω την εξαγωγή συμπερασμάτων παρατηρώντας μικρές «ασήμαντες» κινήσεις στις παρέες, στον εργασιακό χώρο και στο «δάσος» του καθημέρα, όταν συγχρωτίζομαι με αγνώστους. Και συνήθως δεν πέφτω έξω. Διότι τα γνωρίσματα αυτά αποκαλύπτουν πειστικά τον εσωτερικό κόσμο του άλλου. Τουλάχιστον σε μεγάλο βαθμό ...;

Φερ' ειπείν, «σκληρώνομαι» από εκείνους που δεν ορμάνε να πιάσουν την καλύτερη θέση στο τραπέζι μιας ταβέρνας. Θεωρώ την κίνηση αυτή απότοκο καταγωγικής ευγένειας και γενναιοδωρίας, η οποία αδιαφορεί για το ιδιωφελές και συμφέρον. Αντίθετα, οι άνθρωποι που σπεύδουν φουριόζοι για μια καλή θέση καταχωρίζονται μέσα μου σαν αρπακτικά. Και -το 'χω παρατηρήσει- έτσι συμπεριφέρονται, σαν αρπακτικά, και σε άλλα ζωτικά και κρίσιμα πεδία... Κάποτε βρέθηκα σ' ένα τραπέζι, στο οποίο κυριαρχούσαν οι «επώνυμοι». Απέναντί μου καθόταν ένας πολύ γνωστός καλλιτέχνης, μεγάλο όνομα, ο οποίος ούτε φλυαρούσε ούτε ακκιζόταν όπως κάποιοι άλλοι στη συντροφιά. Όταν άρχισαν να καταφθάνουν τα πρώτα κοινά πιάτα, ήταν ο μόνος που δεν επέπεσε για να εξασφαλίσει τη μερίδα του, αλλά ρωτούσε τους διπλανούς του και μοίραζε πρώτα στους άλλους και μετά, ό,τι έμενε, κρατούσε για τον εαυτό του. «Μεταξωτός άνθρωπος», σκέφτηκα...

Η μεταξωτή συμπεριφορά δεν παραπέμπει απαραίτητως -ή κυρίως- στο σαβουάρ βιβρ και στους «καλούς τρόπους» εν γένει. Τέμνεται σε κάποιες περιπτώσεις, αλλά δεν αποτελεί αποτόπωμα διδαχθείσης μεθόδου για το φέρεσθαι.

Εδώ, το «μετάξι» είναι αυτοφυές ή προϊόν δουλεμένου χαρακτήρα. Είναι ο τρόπος που ο άλλος βλέπει τους συνανθρώπους του. Είναι η θέαση του κόσμου χωρίς τα εγωιστικά γυαλιά του προσωπικού ωφελιμισμού. Είναι, ευρύτερα, η υποταγή του ατομικού συμφέροντος στη συλλογικότητα, χωρίς βέβαια η «μεταξωτή συμπεριφορά» να φτάνει σε σημείο υπονόμησης προσωπικών δικαιωμάτων και δικαίων. Κανένας δεν έχει δικαίωμα να αδικεί τον εαυτό του... Όμως, προσέξτε μια λεπτή απόχρωση: ποτέ ένας «μεταξωτός άνθρωπος» δεν νιώθει κορόιδο,

όταν άλλοι τον προσπερνούν -στη σειρά μιας καντίνας ή στην ιεραρχία- χρησιμοποιώντας αθέμιτα μέσα και μεθόδους.

Το «άφες αυτοίς» είναι ριζωμένο μέσα του. Αποτελεί μέρος του αξιακού του κώδικα. Ξέρει τι γίνεται στην «αγορά». Αλλά συνειδητά δεν συμμετέχει στο εξοντωτικό αυτό παιχνίδι. Απέχει χωρίς να κλαυθμηρίζει.

Γιατί, εκτός από μετάξι, τέτοιοι άνθρωποι διαθέτουν και ένα σκληρό κοίτασμα, που τους επιτρέπει να είναι ταυτόχρονα στωικοί και γρανιτένιοι. Ένας από αυτούς έγινε φίλος μου - και το κατάλαβα από την πρώτη στιγμή ότι θα συμβεί αυτό. Πρώτη μέρα στη μονάδα γύρισε από τη σκοπιά και μπήκε στη σειρά για φαγητό. Ήταν τρίτος από το τέλος. Τότε ακούστηκε ο μάγειρας να λέει ότι έμειναν μονάχα δύο μερίδες. Ο Κωστής πλησίαζε, ήταν ένας από τους δύο τυχερούς. Αλλά μόλις άκουσε τον μάγειρα, έφυγε αθόρυβα παραχωρώντας τη θέση του στον επόμενο. Έτσι. Αθόρυβα, αυτοθυσιαστικά, γενναιόδωρα, χωρίς να το κάνει θέμα...

Οι «μεταξωτοί άνθρωποι», λοιπόν. Που μιλούν ελάχιστα για τον εαυτό τους. Που χαίρονται με τις επιτυχίες των άλλων. Που δεν σπεύδουν χαιρέκακα να «κάνουν πλάκα», δήθεν χαριεντιζόμενοι, με εξωτερικά γνωρίσματα που πονάνε τους άλλους... Εκείνοι, που δεν σπερμολογούν διακινώντας φήμες. Εκείνοι που υπερασπίζονται σθεναρά κάποιον απόντα όταν λοιδορείται σε μια παρέα, χωρίς να είναι φίλος τους, αλλά επειδή νιώθουν ότι αδικείται...

Οι μεταξωτοί άνθρωποι. Όσοι προσέχουν τι λες, και δεν είναι ωσει παρόντες στην κουβέντα, με το μυαλό τους στο τι θα πουν οι ίδιοι για να εντυπωσιάσουν. Άνθρωποι με ανοιχτούς πόρους και πλατιά καρδιά... Υπεράνθρωποι; Όχι. Απλώς, μεταξωτοί... Φαίνονται από μακριά. Αρκεί να προσέξεις «μικρές», «ασήμαντες» κινήσεις στο φέρεσθαι των ανθρώπων...

πηγή: <http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/metaksotoi-anthropoi-toy-gianni-trianti>

11. Δείτε τα παρακάτω αποσπάσματα από τις περιπέτειες του Αστεριζ:

πηγή: Μια περιπέτεια του Asterix του Γαλάτη, *Ο αγώνας των αρχηγών*, Μαμούθ comix, Αθήνα 1998

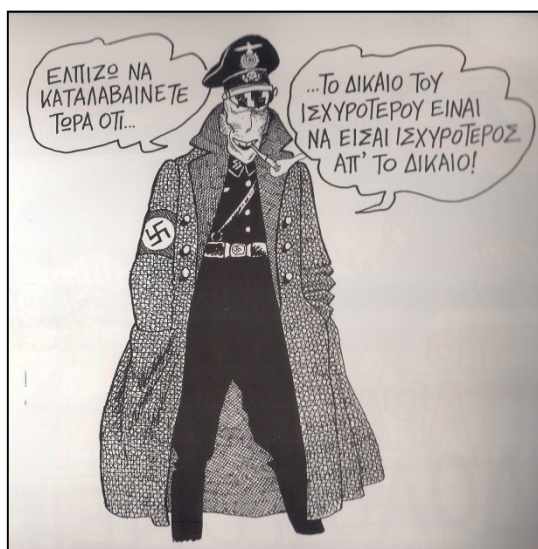
α) Ποιον από τους ήρωες των κειμένων της ενότητας σας θυμίζει η συμπεριφορά του Γαλάτη που προσπαθεί να μιμηθεί τα ρωμαϊκά πρότυπα; **β)** Στα λογοτεχνικά κείμενα, ο άνθρωπος που προσποιείται κάτι άλλο απ' αυτό που πραγματικά είναι στηλιτεύεται με ειρωνικό τρόπο που εν πολλοίς καταλήγει σε αστείο αποτέλεσμα. Στα κόμικς το αστείο προκαλείται με άλλες τεχνικές. Σχολιάστε τις τεχνικές αυτές και το αποτέλεσμά τους τόσο στην περίπτωση της λογοτεχνίας όσο και στην περίπτωση των κόμικς.

12. Ακούστε τα τραγούδια των Γκάτσου – Χατζιδάκι: «Ο Τζώνης ο μπόγιας» στο <http://www.youtube.com/watch?v=1R1dRSYm3BU>, «Ο Γιάννης ο φονιάς» <http://www.youtube.com/watch?v=3AxAlFLv7FY> και «Ένας ευαίσθητος ληστής» <http://www.youtube.com/watch?v=2HQsU5JMcPM>. **α)** Το περιεχόμενο των τραγουδιών αντιστοιχεί, πιστεύετε, στη στάση του κοινωνικού συνόλου απέναντι σε τέτοιους ανθρώπους; **β)** Σε ποιο σημείο συναντούνται οι ιστορίες των τραγουδιών με εκείνη του Παναγιωτάκη στα «Χταποδάκια» του Καραγάτση;
13. Δείτε το παρακάτω σκίτσο του Στάθη Σταυρόπουλου. Νομίζετε ότι η κοινωνία μας επιφυλάσσει πράγματι τέτοια τύχη στους «αγγέλους» της; Φέρτε παραδείγματα από τα κείμενα που μελετήσατε σε αυτή την ενότητα αλλά και από την καθημερινή εμπειρία σας.

Στάθης Σταυρόπουλος, *Ο Πινόκιο πήρε τ' όπλο του*, Πατάκης, Αθήνα 2007

14. Ακούστε τα τραγούδια «Ο κυρ Αντώνης» του Μάνου Χατζιδάκη στο <http://www.youtube.com/watch?v=ah6oACexmzo> και «Ο Τζακ Ο 'Χάρα» του Γιώργου Ζαμπέτα στο <http://www.youtube.com/watch?v=dal8eLyF2H>. Με ποια κείμενα της ενότητας θα τα συσχετίζατε και γιατί;
15. Δείτε τα παρακάτω σκίτσα του Στάθης Σταυρόπουλου και εξηγήστε πώς σχετίζονται θεματικά με την ενότητα «Ανθρώπινες σχέσεις - Ανθρώπινοι χαρακτήρες». Προσπαθήστε να εντοπίσετε και άλλα.

Στάθης Σταυρόπουλος, *Οι γελοιοποιοί*, Πατάκης, Αθήνα 2002

Στάθης Σταυρόπουλος, *Μπλε πράσινα άλογα*, Πατάκης, Αθήνα 2006

Στάθης Σταυρόπουλος, *Ο Πινόκιο πήρε τ' όπλο του*, Πατάκης, Αθήνα 2007

16. Να κατατάξετε τους ανθρώπινους τύπους που σκιαγραφούνται στα κείμενα της ενότητας αναλόγως της συμπάθειας ή της αντιπάθειας που σας προκαλούν.
17. Στα κείμενα της τελευταίας υποενότητας (Σαν σκυλί, Τα χταποδάκια, Η θεία μας η Αγγελική, Στο φωτεινό δωμάτιο και Το σύννεφο) απαντούν με διαφορετικό τρόπο διάφορα **κοινωνικά στερεότυπα**. Να τα καταγράψετε και να τα μελετήσετε καταδεικνύοντας ομοιότητες και διαφορές **i.** ως προς το είδος τους, **ii.** τους φορείς τους, **iii.** τα αντικείμενα αναφοράς τους, **iv.** την απήχησή τους στον καιρό τους αλλά και σήμερα, ιδιαίτερα ανάμεσα στους νέους.
18. Συνήθως οι νέοι άνθρωποι είναι σε μεγαλύτερο βαθμό απαλλαγμένοι από στερεότυπα που βαραίνουν τις σχέσεις και τις συμπεριφορές μεγαλύτερων σε ηλικία ατόμων. Παρόλα αυτά, παρατηρείται οι νέοι άνθρωποι να είναι κι αυτοί προκατειλημμένοι απέναντι σε ό,τι διαφέρει από τις δικές τους συνήθειες και συμπεριφορές. Συζητήστε στην τάξη αν η παραπάνω άποψη ισχύει ή όχι, φέρνοντας παραδείγματα από την εμπειρία σας. Μπορείτε να αναπτύξετε τις απόψεις σας και σε γραπτό λόγο.
19. Αναζητήστε στο ανθολόγιο της Γ' γυμνασίου κείμενα της ενότητας «**Οικουμενικές αξίες και Λογοτεχνία**» τα οποία θίγουν ανάλογα στερεότυπα και προκαταλήψεις σε βάρος συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Ανατρέξτε επίσης και σε παλαιότερα ανθολόγια λογοτεχνίας. Αφού τα εντοπίσετε, ομαδοποιήστε τα κείμενα ανάλογα με το κοινωνικό πρόβλημα που θίγουν. Χωριστείτε σε ισάριθμες ομάδες και παρουσιάστε η κάθε ομάδα στην ολομέλεια τον προβληματισμό σας από τη μελέτη τους.
20. **α)** Ποια κείμενα της ενότητας επιβεβαιώνουν τη θέση του Μπρεχτ «Αλήθεια δύσκολοι καιροί. Αν τα λόγια μας δεν έχουν και λίγη κακία, είναι η βλακεία τους περισσή...»; **β)** Θεωρείτε ότι όλα τα κείμενα της ενότητας γράφτηκαν με αυτό το πνεύμα; Ποια διαφοροποιούνται και ποια στάση αναδεικνύουν;

1. Να κάνετε μια έρευνα στη βιβλιοθήκη του σχολείου σας αλλά και μέσα από το διαδίκτυο για το επιτύμβιο επίγραμμα και τη θέση που κατέχει στην αρχαία και τη νεοελληνική γραμματεία. Παρουσιάστε τα ευρήματά σας στην τάξη.
2. Αφού ανατρέξετε σε μια έγκυρη έκδοση του Καβάφη, εντοπίστε και άλλα επιτύμβια ποιήματα του Αλεξανδρινού ποιητή. Παρουσιάστε έπειτα τους ανθρώπινους τύπους τους οποίους σκιαγραφούν, κάνοντας μια τυπολογία με βάση π.χ. την ιδιότητά τους, το επάγγελμά τους, την ηλικία τους κλπ.
3. Να αναζητήσετε και να παρουσιάσετε και άλλους ανθρώπινους χαρακτήρες στην ποίηση του Καβάφη και του Αναγνωστάκη, φροντίζοντας να διακρίνετε τα θετικά από τα αρνητικά πορτρέτα.
4. Να μελετήσετε δύο ή και περισσότερα αφηγήματα του Ροΐδη και να παρουσιάσετε τόσο τους ανθρώπινους τύπους που περιγράφει όσο και τον τρόπο με τον οποίο το κάνει.
5. Να αναζητήσετε και άλλα λογοτεχνικά κείμενα για τους οικογενειακούς δεσμούς, να τα ομαδοποιήσετε με δικά σας κριτήρια και να τα παρουσιάσετε στην τάξη, οργανώνοντας παράλληλα μια έκθεση με αντίστοιχους πίνακες ζωγραφικής, τους οποίους επίσης θα αναζητήσετε.
6. Να συγκεντρώσετε στοιχεία για παιχνίδια που έπαιζαν τα παιδιά σε παλαιότερες εποχές. Να πάρετε συνεντεύξεις από ενήλικες σχετικά με τα παιχνίδια που έπαιζαν οι ίδιοι όταν ήταν παιδιά. Διερευνήστε κυρίως τα ομαδικά παιχνίδια, τους ρόλους που αναλάμβαναν τα παιδιά στο πλαίσιο τους και τις σχέσεις που αναπτύσσονταν μεταξύ τους.
7. Να κάνετε μια έρευνα στο διαδίκτυο για το θέμα της παιδικής βιοπάλης και να παρουσιάσετε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας στην τάξη με μια σύντομη παρουσίαση (σε μορφή powerpoint ή άλλη). Αναζητήστε πώς πραγματεύεται το θέμα της παιδικής δυστυχίας η λογοτεχνία (π.χ. ο Ντίκενς κ.ά.) αλλά και ο κινηματογράφος, η ζωγραφική ή και η μουσική.
8. Να παρακολουθήσετε την ταινία του Ντίνου Δημόπουλου «Στουρνάρα 288» στο <http://www.youtube.com/watch?v=wVaBlh6O3ys> και να παρουσιάσετε στην τάξη **α)** τους ανθρώπινους χαρακτήρες που σκιαγραφούνται σ' αυτήν, **β)** τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των ενοίκων της πολυκατοικίας. Να συγκρίνετε τις σχέσεις αυτές με εκείνες που υψαινίσσεται το ποίημα του Μόντη «Πολυκατοικία» και άλλα συναφή της ενότητας.
9. Ο ελληνικός κινηματογράφος, όπως και ο ιταλικός, στο πλαίσιο του κινήματος του νεορεαλισμού αφηγήθηκαν πολλές ιστορίες σαν των «μοιραίων» του Βάρναλη σε ταινίες που παραμένουν κλασικές. Να κάνετε μια έρευνα στο διαδίκτυο, ή αλλού, για να εντοπίσετε ταινίες αυτού του είδους. Μπορείτε να οργανώσετε ένα ειδικό αφιέρωμα σε τέτοιες ταινίες στην τάξη ή στο σχολείο σας.
10. Να αναζητήσετε λογοτεχνικά κείμενα που αναφέρονται στο ποδόσφαιρο με διπλό κριτήριο **α)** εκείνα που αναφέρονται κυρίως στην επίδραση του αθλήματος σε παίκτες και φιλάθλους, **β)** εκείνα που εστιάζουν στις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των αθλητών. Παρουσιάστε έπειτα τις δύο κατηγορίες στην τάξη και συζητήστε στην ολομέλεια τις διαπιστώσεις σας. (Μπορείτε να ξεκινήσετε την έρευνά σας από το βιβλίο *Αρχίζει το ματς*, Μεταίχμιο 2010).

